

יומא פרק שמיני יום הכפורים

(יומא עג, ב)

משנה :

יום הכפורים אסור באכילה, ובשתיה, וברחיצה, ובסיכה, ובנעילת הסנדל, ובתשמיש המטה; (מפרש בגמרא דכל הני איקרו 'עינוי' וגבי יום הכפורים - חמשה 'עינויים' כתיבין והני - חמשה הוו, דשתיה בכלל אכילה); והמלך והכלה ירחצו את פניהם, (מלך - דרכו ושבתו להיות נאה, שנאמר (ישעיה לג, יז) מֶלֶךְ בְּפִי תִחְיֶינָה עֵינָיו; והכלה צריכה נוי עד שתחבב על בעלה, וכל שלשים יום לחופתה היא קרויה 'כלה';) והחיה (יולדת) תנעול את הסנדל (שהצנה קשה לה) - דברי רבי אליעזר (אכולהו קאי: מלך וכלה וחיה), וחכמים אוסרין.

האוכל ככותבת הגסה, כמוה וכגרעינתה, והשותה מלא לוגמיו - חייב.

כל האוכלים מצטרפין לככותבת, וכל המשקין מצטרפין למלא לוגמיו;

האוכל ושותה אין מצטרפין.

גמרא :

'אסור' ? ענוש כרת הוא!

אמר רבי אילא, ואיתימא רבי ירמיה: לא נצרכה אלא לחצי שיעור (כגון פחות מכותבת הגסה, שהיא שיעור ליום הכפורים, כדתנן מתניתין; וכי לא שלים שיעורא - כרת ליכא, איסורא איכא).

הניחא למאן דאמר חצי שיעור (כלומר: פחות מכשיעור) אסור מן התורה (לקמן בשמעתא דריש ליה מ-כל חלב ויקרא ז, כג); אלא למאן דאמר חצי שיעור מותר מן התורה, מאי איכא למימר?

דאיתמר: חצי שיעור, רבי יוחנן אמר: אסור מן התורה, ריש לקיש אמר: מותר מן התורה.

הניחא לרבי יוחנן, אלא לריש לקיש מאי איכא למימר?

מודה ריש לקיש שאסור מדרבנן (ומתניתין - נמי מדרבנן קאמר).

אי הכי (דלריש לקיש אסור מיהא מדרבנן), (הנשבע שלא יאכל חצי שיעור מדבר אסור ואכל) לא ניחייב עליה קרבן שבועה (קרבן שבועת ביטוי, דהא קיימא לן במסכת שבועות (דף כז, א)

נשבע לקיים את המצוה ולא קיים - פטור; או נשבע לבטל ולא בטל - פטור), אלמא תנן [שבועות פ"ג מ"ד]: 'שבועה שלא אוכל, ואכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים -

חייב, ורבי שמעון פוטר (מקרבן שבועה) ' והוינן בה: אמאי חייב?

מושבע ועומד מהר סיני הוא (והוה ליה 'נשבע לקיים את המצוה')! רב ושמואל

ורבי יוחנן דאמרי: בכלל דברים המותרים עם דברים האסורין

("שבועה שלא אוכל לא בשר שחוטא ולא בשר נבילה", דמגו דחיילא אהתירא - חיילא נמי אאיסורא; ורבי

שמעון פוטר דלית ליה איסור כולל, ולא אמרינן מגו); וריש לקיש אמר: אי אתה מוצא

(שיחא חייב קרבן שבועה על הנבילה אם אכל כזית שהוא מושבע עליו מהר סיני) אלא במפרש חצי

שיעור ("שלא אוכל אפילו חצי שיעור" ואוכל חצי שיעור שאינו מושבע עליו מסיני ובשבועתו נאסר

עליו) ואליבא דרבנן (דאמרי בשבועות (דף יט, ב) דהנשבע שלא אוכל סתם - אוסר עצמו

בכשיעור), או בסתם (מצית לאוקומה, ומיהו כשאכל - לא אכל אלא חצי שיעור שאינו מושבע עליו

מסיני, ועל ידי שבועה "שלא אוכל" סתם נאסר בו)

(יומא עד, א)

ואליבא דרבי עקיבא, דאמר (במסכת שבועות (דף יט, ב)) אדם (הנשבע "שלא אוכל"

סתם) אוסר עצמו בכל שהוא (דהכי תנן [שבועות פ"ג מ"א]: 'שבועה שלא אוכל ואכל כל שהוא -

דבי עקיבא מחייב וחכמים פוטרין' הלכך הא דקתני 'חייב' - אי כרבנן סבירא ליה מוקמינן ליה במפרש, ואי

כרבי עקיבא סבירא ליה - מוקמינן ליה אפילו בסתם), (ורבי שמעון פוטר: רבי שמעון לטעמיה דאמר בכל

שהוא נמי מושבע מסיני הוא, דתניא במסכת מכות (דף יז, א) 'רבי שמעון אומר: כל שהוא למכות, ולא אמרו כזית

אלא לענין קרבן; ואי סבירא ליה לדיש לקיש דחצי שיעור אסור מדרבנן - היכי מוקי לה להא דתני חייב

באוכל חצי שיעור - והרי אף עליו מושבע משום לא ד-לא תסור (דברים יז, א);

וכי תימא 'כיון דאית ליה היתר מן התורה (אין זה מושבע מסיני, וכי משתבע

עליה) קא חייב (שבועה ומיחייב עלה) קרבן שבועה' והתנן [שבועות פ"ד מ"א]:

'שבועת העדות (שחייב הכתוב עליה קרבן שבועה שנאמר (ויקרא ה, א) וְשָׁמְעָה קוֹל אֱלֹהֵי אִי נָה

נוהגת אלא בראויין להעיד' והוינן בה: למעוטי מאי (דלא תנן במתניתין

בהדיא - הא תנא ליה רישא נוהגת באנשים ולא בנשים, ברוחקים ולא בקרובים, בכשרין ולא בפסולין)? -

רב פפא אמר: למעוטי מלך (דתנן ביה (סנהדרין פ"ב מ"ב דף יח, א) 'לא מעיד ולא מעידין אותו'); -

רב אחא בר יעקב אמר: למעוטי משחק בקוביא (בעירבון, דהוי גזלן מדרבנן ופסול

לעדות); והא משחק בקוביא מדאורייתא מיחזי חזי (דלא הוי גזלן דאורייתא אלא שגזל מידו, כמו ויגזל את החנית מיד המצרי (שמואל ב כג, כא); כך מפרש בבבא קמא (דף עט, ב), ורבנן הוא דפסלוהו, ולא קא חיילא עליה שבועה? שאני התם, דאמר קרא: [ויקרא ה, א] ונפש כי תחטא ושםעה קול אלה והוא עד או ראה או ידע] אם לוא יגיד [ונשא עונו] (משמע מי שהגדה שלו מועלת לבעל הדין) - והאי לאו בר הגדה הוא כלל (והאי לא מהניא הגדה ידיה הואיל ולא מקבלינן לה מדרבנן).

וכל היכא דתני 'ענוש כרת' לא תני 'אסור' (דקשיא לך לעיל 'אסור? ענוש כרת הוא?') והתניא: 'אף על פי שאמרו אסור בכולן, לא אמרו ענוש כרת אלא על האוכל ושותה ועושה מלאכה בלבד'! הכי קאמר: כשאמרו 'אסור' - לא אמרו אלא בכחצי שיעור, אבל כשיעור - ענוש כרת; ואף על פי שענוש כרת - אין ענוש כרת אלא אוכל ושותה ועושה מלאכה בלבד. ואי בעית אימא: כי קתני (מתניתין) 'אסור' - אשאר (משום רחיצה וסיכה דליכא כרת תנא אסור), דתנו רבנן ורב יוסף בשאר סיפרי דבי רב (דלאו תורת כהנים: ספר וידבר [במדבר] ואלה הדברים): 'מניין ליום הכפורים שאסור ברחיצה בסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה? - תלמוד לומר: [שבת] שבתון [היא לכם וענינתם את נפשתיכם חקת עולם] - שבות (וגבי עינוי כתיב, וכי היכי דשבתון האמור בשבת אסמכו ביה רבנן שאר מלאכות שלא היו במשכן ואינה מלאכה גמורה - הכי נמי שבתון דגבי עינוי דכתיב שבתון היא לכם וענינתם - להוסיף על עינוי אכילה ושתיה קאתי).

גופא: חצי שיעור: רבי יוחנן אמר אסור מן התורה, ריש לקיש אמר מותר מן התורה: רבי יוחנן אמר אסור מן התורה: כיון דחזי לאיצטרופי - איסורא קא אכיל; ריש לקיש אמר: מותר מן התורה: 'אכילה' אמר רחמנא וליכא. איתיביה רבי יוחנן לריש לקיש [ספרא צו פרשתא י הלכה ד]: ' (גבי חלב קאי, דעונשו ואזהרתו סמוכים זה לזה: כל חלב שור וקשב ונעז לא תאכלו [ויקרא ז, כג] - הרי אזהרה, וסמך ליה כי כל אוכל חלב מן הבהמה כי כל אכל חלב מן הבהמה [...] ונקרתה הנפש האכלת מעמיה) [ויקרא ז, כה] הרי עונש) אין לי אלא כל שישנו בעונש ישנו באזהרה (אין לי שיהא מזהר אלא על כשיעור שהוא ענוש עליו כרת, דגבי עונש לא כתיב 'כל' אחלב אלא אאוכל, דכתיב כי כל אכל חלב); כו' (שהוא ספק ואין בו כרת) וחצי שיעור (שאינו בעונש), הואיל ואינו בעונש, יכול אינו באזהרה? תלמוד לומר: [ויקרא ז, כג] [דבר אל בני ישראל לאמר] כל חלב [שור וקשב ונעז לא תאכלו] (הכא כתיב 'כל' אחלב, כלומר: אפילו כל שהוא) ! מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא; הכי נמי מסתברא, דאי סלקא דעתך דאורייתא - כוי ספיקא הוא, איצטריך קרא לאתויי ספיקא (בתמיה אטו קמי שמיא ספיקא הוא: אי בהמה הוי, אי חיה הוי)? אי משום הא - לא איריא: קסברי

(יומא עד, ב) כוי בריה בפני עצמה היא, דאי לא תימא הכי, הא דאמר רב אידי בר אבין: 'אף כל' - לאתויי כוי (בכריתות בפרק 'דס שחיטה' (דף כא, א) אף כל לאתויי כוי' דקתני התם 'וכל דם לא תאכלו [בכל מושבתיכם] לעוף ולבהמה [ויקרא ז, כו] מה עוף ובהמה מיוחדים וכו' מה הפרט מפורש דבר שיש בו טומאה קלה וטומאה חמורה, ויש בה איסור והיתר, ויש בהן מין בשר - אף כל דבר שיש בו טומאה קלה וטומאה חמורה וכו' 'אף כל' דקתני - לאתויי מאי? אמר רב אדא בר אבין: לאתויי דמו של כוי); כוי ספיקא הוא, איצטריך קרא לרבויי ספיקא? אלא בריה שאני - הכא נמי בריה שאני.

תנו רבנן [הברייתות להלן מתוך ספרא אחרי מות פרשתא ה פרק ז, בשנויים]: ' (ויקרא טז, כט) [והיתה לכם לחקת עולם בחדש השביעי בעשור לחדש] תענו את נפשתיכם [וכל מלאכה לא תעשו והגר הגר בתוככם]; יכול ישב בחמה או בצנה כדי שיצטער? תלמוד לומר: וכל מלאכה לא תעשו: מה מלאכה (מצות מלאכת שבת) שב ואל תעשה - אף ענוי נפש שב ואל תעשה (ועל תעשה דבר המבטל ממך את העינוי הוא, ואין זו אלא כגון הני דמתניתין: לא יאכל ולא ישתה ולא ירחק) ואימא: היכא דיתיב בשימשא וחיים ליה לא נימא ליה "קום תוב בטולא", יתיב בטולא וקריר ליה לא נימא ליה "קום תוב בשימשא"?

דומיא דמלאכה: מה מלאכה לא חלקת בה (בכל צדידיה אסורה) - אף ענוי לא תחלוק בו (שאיסורו בכל צדידיו קאמר; יצאו חמה וצנה: שאם ישב הרי הוא בעינוי, ואם לא ישב אינו מצוה לישב).

תניא אידך: 'תענו את נפשתיכם' (ויקרא טז, כט); יכול ישב בחמה ובצנה ויצטער?

תלמוד לומר: וְכָל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ: מה מלאכה דבר שחייבין עליו במקום אחר (כרת, כי הכא, כגון בשבת) - אף ענוי נפש שחייבין עליו במקום אחר (אף עינוי בדבר אכילה קאמר שמצינו שחייב עליו במקום אחר), ואי זה זה? - זה פגול ונותר;

אביא פגול ונותר שהן בכרת, ולא אביא את הטבל שאינו בכרת? תלמוד לומר: תענו (ויקרא טז, כט), וענייתם את נפשתיכם - ריבה;

ארבע פעמים כתוב וענייתם את נפשתיכם:

ויקרא טז, לא: שבת שבתון היא לכם וענייתם את נפשתיכם חקת עולם;

ויקרא כג, כד: אף בעשור לחדש השביעי הזה יום הכפרים הוא מקרא קדש יהיה לכם וענייתם את נפשתיכם והקרבתם אשה לה;

ויקרא כג, לב: שבת שבתון הוא לכם וענייתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב מערב עד ערב תשבתו שבתכם;

במדבר כט, ו: ובעשור לחדש השביעי הזה מקרא קדש יהיה לכם וענייתם את נפשתיכם כל מלאכה לא תעשו:

אביא הטבל שהוא במיתה, ולא אביא את הנכילה שאינה במיתה?

תלמוד לומר: תענו (ויקרא טז, כט), וענייתם את נפשתיכם - ריבה;

אביא את הנכילה שהוא בלאו, ולא אביא את החולין שאינן בלאו?

תלמוד לומר: תענו (ויקרא טז, כט), וענייתם את נפשתיכם - ריבה;

אביא החולין שאינן בקום אכול, ולא אביא את התרומה שהיא בקום אכול?

תלמוד לומר: תענו (ויקרא טז, כט), וענייתם את נפשתיכם - ריבה;

אביא את התרומה שאינה בכל תותירו, ולא אביא את הקדשים שהן בכל תותירו?

תלמוד לומר: תענו (ויקרא טז, כט), וענייתם את נפשתיכם - ריבה;

ואם נפשך לומר (ואם יש בידך להשיב על זה - הרי ראייה אחרת דקרא של תענו את נפשתיכם - עינוי שהוא אבידת הנפש בתוך חלל הגוף מיירי): הרי הוא אומר: (ויקרא כג, ו) וְכָל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה כֹל מְלָאכָה בַּעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה וְהָאֲבֹדָתִי אֶת הַנֶּפֶשׁ הַהִיא [מקרב עמה] - ענוי שהוא אבידת הנפש, ואיזה זה זה? - אכילה ושתייה מאי 'ואם נפשך לומר'?

וכי תימא 'בעריות' (כלומר: עינוי דתשמיש) קא מישתעי קרא (דתשמיש נמי אקרי 'עינוי', כדלקמן (דף עא, א), וחייבין עליו כרת במקום אחר, כגון עריות) - 'הרי הוא אומר והאבדת את הנפש: ענוי שיש בו אבידת נפש ואי זה זה? - זה אכילה ושתייה'.

דבי רבי ישמעאל תנא [ספרא אחרי מות פרשתא ה' פ"ד ד]: 'נאמר כאן ענוי ונאמר להלן ענוי (ויענך ויענך) (דברים ח, ג); מה להלן ענוי = רעבון, אף כאן ענוי = רעבון'.

ונילף (בראשית לא, ג) מ-אם תענה את בנותי [ואם תקח נשים על בנותי אין איש עמנו ראה אלהים עד בני ובנותי] (דמוקי ליה לקמן (דף עא, א) אתשמיש)?

דנין ענוי דרבים (יום הכיפורים לכל ישראל) מענוי דרבים (ואכילת המן לכל ישראל), ואין דנין ענוי דרבים מענוי דיחיד.

ונילף מענוי דמצרים, דכתיב (דברים כו, ו) וּנְצַעַק אֶל ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וְיִשְׁמַע ה' אֶת קִלְנוּ וַיֵּרָא אֶת עֲנֵינוּ וְאֶת עֲמָלֵנוּ וְאֶת לִחְצֵנוּ, ואמרין: זו פרישות דרך ארץ!

אלא דנין ענוי בידי שמים (יום הכיפורים מצות מלך היא) מענוי בידי שמים (וכן עינוי המן), ואין דנין ענוי בידי שמים מענוי בידי אדם.

(דברים ח, טז) הַמֵּאֲכֹלֶךְ מִן הַבְּמִדְבָּר [אשר לא ידעו אבותיך] לְמַעַן עֲנֹתְךָ [ולמען נסתך להיטבך באחריתך]: רבי אמי ורבי אסי, חד אמר: אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי

שאינו לו פת בסלו (אוכל היום ודואג על למחר), וחד אמר: אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל (אכילת המן טועם טעם כל המינים ואינו

רואה אלא מן). (ולית הכא דומיא דקראי, אלא קרא מפרש: המאכילך למען ענותך - אוכל ומעונה.) אמר רב יוסף: מכאן רמז לסומין שאוכלין ואין שבעין. [רב יוסף

היה סומא.]

אמר אביי: הלכך מאן דאית ליה סעודתא - לא ליכלה אלא ביממא.

אמר רבי זירא: מאי קרא? - (קהלת ו, ט) טוב מראה עינים מהלך נפש [גם זה הבל ורעות

רוח];

אמר ריש לקיש: טוב מראה עינים באשה יותר מגופו של מעשה,
 שנאמר: טוב מראה עינים מהלך נפש.
 (משלי כג, לא) [אל תרא יין כי יתאדם] כי יתן בכוס עינו יתהלך במישורים - רבי אמי ורבי
 אסי; חד אמר: כל הנותן

(יומא עה, א)

עינו בכוסו (אוהב שכרות) - עריות כולן דומות עליו כמישור, וחד
 אמר: כל הנותן עינו בכוסו - כל העולם כולו דומה עליו כמישור
 (ממון אחרים דומה לו היתר);

(משלי יב, כה) דאגה בלב איש ישחנה [ונדבר טוב ישמחנה] (דאגה = פחד שדואג על הפסד שום דבר וכן
 יבואהו) - רבי אמי ורבי אסי; חד אמר: ישחנה מדעתו, וחד אמר
 ישיחנה לאחרים (שמא ישיאווהו עצה);

(ישעיהו סה, כה) [זאב וטלה ירעו כאחד ואריה כבקר יאכל תבן] ונחש עפר לחמו [לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדש]
 אמר ה' - רבי אמי ורבי אסי; חד אמר: אפילו אוכל כל מעדני עולם
 טועם בהם טעם עפר, וחד אמר: אפילו אוכל כל מעדני עולם אין
 דעתו מיושבת עליו עד שיאכל עפר.

תניא: 'אמר רבי יוסי: בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם:
 מדת בשר ודם מקניט את חבירו - יורד עמו לחייו (בכל דבר שהוא יכול
 להקניטו ולהפסידו הוא יורד), אבל הקב"ה אינו כן: קלל את הנחש, עולה
 לגג מזונותיו עמו יורד למטה מזונותיו עמו; קלל את כנען -
 אוכל מה שרבו אוכל, ושותה מה שרבו שותה; קלל את האשה - הכל
 רצין אחריה; קלל את האדמה - הכל ניזונין הימנה.'

(במדבר יא, ה) זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם [את הקשאים ואת האבטחים ואת החציר ואת הבצלים
 ואת השומים] - רב ושמואל; חד אמר: דגים, וחד אמר עריות (דנאסרו להם
 במדבר, וידגה' - לשון תשמיש, כמו וידגו לרב (בראשית מח, טז);

מאן דאמר דגים - דכתיב נאכל, ומאן דאמר עריות - דכתיב חנם.
 ולמאן דאמר עריות הא כתיב נאכל?

לישנא מעליא נקט, דכתיב (משלי ל, כ) [כן דרך אשה מנאפת] אכלה ומחתה פיה (מקנחת פיה
 של מטה, כמו כאשר ימחה את הצלחת (מלכים ב כא, יג) כמי שמקנח את הקערה) ואמרה לא פעלתי און;
 ולמאן דאמר דגים, מאי חנם?

דהו מייתין להו מהפקירא, דאמר מר (במסכת סוטה בפרק קמא דף יא, ב):
 'כשהיו ישראל שואבין מים - הקב"ה מזמין להם בתוך המים דגים
 קטנים בכדיהן'.

בשלמא למאן דאמר דגים, אבל עריות לא פריצי בהו - היינו דכתב
 (שיר השירים ד, יב) גן נעול אחתי כלה גל נעול מעין חתום, אלא למאן דאמר עריות מאי
 מעין חתום?

מהנך דאסירין לא פריצי בהו (לא היו פרוצים בעריות במצרים; הנך דאסירין = אותן
 שהיו נאסרות לבני נח, כגון הנך דאמרינן בסנהדרין (דף נב, ב): ערוה שבית דין של ישראל ממיתין עליה - בן נח
 מוזהר עליה);

בשלמא למאן דאמר עריות, היינו דכתיב (במדבר יא, ה) וישמע משה את העם בכה
 למשפחתיו [איש לפתח אהלו ויחר אף ה' מאד ובעיני משה רע] = על עסקי משפחותיו
 שנאסרו להם לשכב אצלם (הן בכו על הנוספות [שאיין בית דין ממית עליהן, כגון נדה]),
 אלא למאן דאמר דגים - מאי בכה למשפחתיו?

הא והא הואי [בכו גם על המן, וגם על איסורי עריות נוספים].

את הקשאים ואת האבטחים - רבי אמי ורבי אסי, חד אמר: טעם כל
 המינין טעמו במן, טעם חמשת המינין הללו לא טעמו בו (שהן קשין
 לעוברות ומיניקות, כדאמרינן בספרי [במדבר פסוק פט ד"ה ועשו אותן]: 'משל אומר לאשה' לא תאכלי בצל חפני
 התינוק'); וחד אמר: טעם כל המינין טעמו טעמן וממשן, והללו -
 טעמן ולא ממשן;

(שמות טז, לא) [ויקראו בית ישראל את שמו מן] והוא כזרע גד לבן [וטעמו כצפיחת בדבש] - אמר רבי
 אסי: עגול כגידא (גרעין של אליינדרין [כוסבר]) ולבן כמרגלית (זרע הגד אינו לבן
 אבל עגול הוא, והכי קאמר קרא: והוא עגול כזרע גד, ולבן כמרגלית).

תנו רבנן: ' [כזרע] גד - שדומה לזרע פשתן (שגם הוא עגול) בגבעולין;
 אחרים אומרים: [כזרע] גד - שדומה להגדה שמושכת לבו של אדם
 כמים'.

תניא אידך: (שמות טז, לא) [ויקראו בית ישראל את שמו מן והוא קָרַע גֹד לָבָן וְטָעְמוֹ כְּצִפְחִית בְּדָבָשׁ] גֹּד - שְׂמִיגִיד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל אִי בֶן תִּשְׁעָה לְרֹאשׁוֹן וְאִי בֶן שִׁבְעָה לְאַחֲרוֹן (לפי שְׂמִיגִיד שְׂמִיגִיד - בֵּין שְׁלִיקֵט הָרֶבֶה בֵּין שְׁלִיקֵט מַעֲט, מוצא עומר לגולגולת, ואם נמצא יתר בבית הראשון - בידוע שכן תשעה לראשון הוא, ואם בבית האחרון - בידוע שכן האחרון הוא); לָבָן - שְׂמִלְכִין עֲוֹנוֹתֶיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל (מתוך שהיו דואגים שמא לא ירד מן למחר - היו משעבדים לבם למקום).

תניא: 'רבי יוסי אומר: כשם שהנביא היה מגיד להם לישראל מה שכתובין ומה שבסדקין - כך המן מגיד להם לישראל מה שכתובין ומה שבסדקין; כיצד? - שנים שכאו לפני משה לדין, זה אומר "עבדי גנבת!" וזה אומר "אתה מכרתו לי!" אמר להם משה: לבוקר משפט! למחר, אם נמצא עומרו בכית רבו ראשון - בידוע שזה גנבו; אם נמצא עומרו בכית רבו שני - בידוע שזה מכרו לו! וכן איש ואשה שכאו לפני משה לדין, זה אומר "היא סרחה עלי!" והיא אומרת "הוא סרח עלי!" (ותובעתו כתובתה) - אמר להם משה: לבקר משפט; למחר, אם נמצא עומרה בכית בעלה - בידוע שהיא סרחה עליו; נמצא עומרה בכית אביה - בידוע שהוא סרח עליה.

כתיב (במדבר יא, ט) וּבִרְדַּת הַטֵּל עַל הַמַּחֲנֶה לִילָה יֵרֵד הַמָּן עָלָיו (אלמא בתוך המחנה יורד), ו כתיב (שמות טז, ד) [ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים] וַיֵּצֵא הָעֶם וּלְקָטוּ [דבר יום ביומו למען אֲנֻסְנוּ הִילָךְ בְּתוֹרָתִי אִם לֹא] (ויצא העם - יציאה מחוץ למחנה משמע), ו כתיב (במדבר יא, ח) שְׁטוּ הָעָם וּלְקָטוּ [וְשָׁחֲנוּ בְּרִחִים אוּ דָכוּ בַּמִּדְבָּה וּבִשְׁלֹו בְּפִרְיוֹ וְעָשׂוּ אֹתוֹ עֲגוֹת וְהָיָה טַעְמוֹ כְּטַעַם לֶשֶׁד הַשָּׁמֶן] (שטו - משמע למקום רחוק, כמו משוט בארץ (איוב א, ט)) - הא כיצד? צדיקים ירד על פתח בתיהם, בינונים יצאו ולקטו, רשעים שטו ולקטו.

כתיב לחם (שמות טז, טז) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הֲנִי מִמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם וַיֵּצֵא הָעָם וּלְקָטוּ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנֻסְנוּ הִילָךְ בְּתוֹרָתִי אִם לֹא] ו כתיב עוגות וְשָׁחֲנוּ [במדבר יא, ח: שטו העם ולקטו וְשָׁחֲנוּ בְּרִחִים אוּ דָכוּ בַּמִּדְבָּה וּבִשְׁלֹו בְּפִרְיוֹ וְעָשׂוּ אֹתוֹ עֲגוֹת וְהָיָה טַעְמוֹ כְּטַעַם לֶשֶׁד הַשָּׁמֶן] (עוגות - משמע קודם אפייה) - הא כיצד? צדיקים - לחם, בינונים - עוגות, רשעים - טחנו בריחים. או דָכוּ בַּמִּדְבָּה - אמר רב יהודה אמר רב, ואיתימא רבי חמא ברבי חנינא: מלמד שירד להם לישראל עם המן תכשיטי נשים (בשמים): דבר שנידון במדוכה (ומתקשטות בהן להיות ריחן ערב לבעליהן); ובשלו בפרור - אמר רבי חמא: מלמד שירד להם לישראל עם המן ציקי קדירה (תבלין לתבשיל ערב ומבושם);

(שמות לו, א) וַיִּקְחוּ מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה אֶת כָּל הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הֵבִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַמִּלָּאכֶת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ [וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נִדְבָה בְּבִקָּר בְּבִקָּר; מֵאִי בְּבִקָּר בְּבִקָּר? אִמְרֵי רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אִמְרֵי רַבִּי יוֹנָתָן: מִדְּבַר שִׁירָד לָהֶם בְּבִקָּר בְּבִקָּר; מִלְּמַד שִׁירָדוּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל אַבְנִים טוֹבוֹת וּמְרֻגְלִיּוֹת עִם הַמָּן] (הביאו נדבה ממה שמוציאין בבקר כשיוציאין ללקוט את המן, שנאמר (שמות טז, כא) וַיִּלְקְטוּ אֹתוֹ בְּבִקָּר בְּבִקָּר).

(שמות לה, כז) וַהֲנִשְׂאֵם הֵבִיאוּ אֶת אֲבָנֵי הַשֹּׁהַם [וְאֵת אֲבָנֵי הַמִּלֵּאִים לְאַפּוֹד וְלַחֲשֹׁן]; תנא: 'נשיאים ממש (עננים היו), וכן הוא אומר (משלי כה, יד) נְשִׂאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אֵין [איש מתהלל בַּמֶּתֶת שְׁקָר];

וְהָיָה טַעְמוֹ כְּטַעַם לֶשֶׁד הַשָּׁמֶן - אמר רבי אבהו: מה שד זה, תינוק טועם בה כמה טעמים (שהאם אוכלת) - אף המן: כל זמן שישראל אוכלין אותו - מוצאין בו כמה טעמים; איכא דאמרי: לשד ממש: מה שד זה מתהפך לכמה גוונין - אף המן מתהפך לכמה טעמים;

(שמות טז, ח) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּתַת ה' לָכֶם בְּעֶרֶב בֶּשֶׂר לֶאֱכֹל וּלְחֶם בְּבֹקֶר לְשִׁבֹּעַ [בְּשִׁמְעֵי ה' אֶת תְּלַנְתִּיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם מְלִינִים עָלָיו וְנִחְנוּ מִה לֹא עֲלִינוּ תְּלַנְתִּיכֶם כִּי עַל ה'] - תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה: 'בשר ששאלו שלא כהוגן (מתוך כרס מלאה, שהרי מקנה רב היה להם) - ניתן להם שלא כהוגן (ירד להם עם חשיכה, שעה שאינה ראויה לתקן אותה עד שעת הסעודה);

(יומא עה, ב) לחם ששאלו כהוגן (שאי אפשר להיות בלא לחם) - ניתן להם כהוגן (בבוקר שיש שהות להכינו); מכאן למדה תורה דרך ארץ: שלא יאכל אדם בשר אלא בלילה. והאמר אביי 'האי מאן דאית ליה סעודתא לא לאכליה אלא ביממא? כעין יממא (באור האבוקה) קא אמרינן.

אמר רב אחא בר יעקב: בתחלה היו ישראל דומין כתרנגולים שמנקרין באשפה, עד שבא משה וקבע להם זמן סעודה (בבבא ובערב). (במדבר יא, לג) **הַבָּשָׂר עוֹדְנוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם** [טָרַם יָכַרְתָּ וְאָף ה' חָרָה בָּעָם וַיָּדָה' בָּעָם מִכָּה רַבָּה מְאֹד], וכתוב (במדבר יא, כ) **עַד חֹדֶשׁ יָמִים** [עַד אֲשֶׁר יֵצֵא מֵאֶפְכֶם וְהָיָה לָכֶם לָזָרָא יַעֲזֹב כִּי מֵאֶסְתֶּם אֶת ה' אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וּתְבָכּוּ לְפָנָיו לֵאמֹר לָמָּה זֶה יֵצְאֵנוּ מִמִּצְרָיִם], הא כיצד? בינונים לאלתר מתו, רשעים מצטערים והולכין עד חדש ימים.

וַיִּשְׁטְחוּ [במדבר יא, לב: וַיָּקֶם הָעָם כָּל הַיּוֹם הַהוּא וְכָל הַלַּיְלָה וְכָל יוֹם הַמַּחֲרֵת וַיֵּאֲסֹפוּ אֶת הַשְּׁלֹו הַמִּמַּעֲיֵט אֲסָף עֲשָׂרָה חֲמִרִים וַיִּשְׁטְחוּ לָהֶם שְׂטוֹחַ סְבִיבוֹת הַמַּחֲנֶה] - אמר ריש לקיש: אל תקרי וַיִּשְׁטְחוּ אלא וישחטו, מלמד שנתחייבו שונאיהן של ישראל שחיטה; שְׂטוֹחַ - תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה: 'אל תיקרי שְׂטוֹחַ אלא שחוט; מלמד שירד להם לישראל עם המן דבר שטעון שחיטה (ומלמד שהשליח דבר שטעון שחיטה היה);

אמר רבי: וכי מכאן אתה למד? והלא כבר נאמר (תהלים עח, כז) **וַיִּמְטֵר עֲלֵיהֶם כֶּעָפָר שָׁאֵר וַיַּחֲוֹל יָמִים עוֹף כָּנָף**, ותניא [ספרי דברים פרשת ראה סוף פסוק עה]: 'רבי אומר: (דברים יב, כא) [כִּי יִרְחַק מִמֶּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹם שְׁמוֹ שָׁם] וַיִּזְבַּחְתָּ [מִבִּקְרָד וּמִצְאֲנָה אֲשֶׁר נָתַן ה' לָךְ] כַּאֲשֶׁר צִוִּיתְךָ [וְאָכַלְתָּ בְּשִׁעְרֶיךָ בָּלֵל אֶת נֶפֶשְׁךָ] (ולא מצינו בתורה ציווי הזביחה היאך! מכאן אתה למד שנמסרו לו הלכות שחיטה על פה:) מלמד שנצטוו משה על הושט ועל הקנה על רוב אחד בעוף ועל רוב שנים בבהמה; אלא מה תלמוד לומר שְׂטוֹחַ? מלמד שירד להם משטיחין משטיחין (השליח היה עשוי לפניו על הארץ משטיחין; ליטריד"ש [שכבות] בלעז).

כְּתִיב לָחֶם [שמות טז, טז: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנְנִי מִמְטִיר לָכֶם לָחֶם מִן הַשָּׁמַיִם וַיֵּצֵא הָעָם וּלְקַטּוּ דָבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנֻסְנוּ הִילָךְ בְּתוֹרַתִּי אִם לֹא] וכתוב שָׁמֶן [במדבר יא, ח: שָׁטוּ הָעָם וּלְקַטּוּ וְטָחְנוּ בְרָחִים אוֹ דָּכוּ בַמִּדְבָּה וּבִשְׁלוּ בַפָּרוֹר וַעֲשׂוּ אוֹתוֹ עֲגוֹת וְהָיָה טַעְמוֹ כְּטַעַם לֶשֶׁךְ הַשָּׁמֶן] (ואין זה לשון שומן אלא לשון שָׁמֶן, לפיכך טעמו נקוד למעלה ומ"ם שלו נקוד פתח קטן [סגול בלשוננו] ולפי שהוא סוף פסוק - נהפך השי"ן לינקד בקמץ גדול) וכתוב דָּבֵשׁ [שמות טז, לא: וַיִּקְרָאוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל אֶת שְׁמוֹ מִן וְהוּא קָזַרַע גֹּד לָבֶן וְטַעְמוֹ כְּצִפְחִית בְּדִבְשׁ! ?] אמר רבי יוסי ברבי חנינא: לנערים - לחם, לזקנים - שמן, לתינוקות - דבש (לחם יפה לבחורים ושמן לזקנים ודבש לתינוקות).

כְּתִיב שֶׁ-לִי-וּ וּקְרִינֵן 'סְלִי'? אמר רבי חנינא: צדיקים אוכלין אותו בשלוה, רשעים אוכלין אותו ודומה להן כסילויין (קוצים בלשון ארמי). אמר רב חנן בר רבא: ארבעה מיני סליו הן ואלו הן: שיכלי וקיכלי ופסיוני ושליו; מעליא דכולהו - שיכלי; גריעא דכולהו - שליו, והוי כציפורתא, ומותבינן לה בתנורא (כך מנהגם: לצלות שפודיהם בתנור) ותפח (מרוב שומנו הוא נתפח ונעשה עב), והוה מלי תנורא, ומסקינן ליה אתליסר ריפי (זו על זו; 'ריפי' = ככרות), ואחרונה (ותחתונה) אינה נאכלת (מרוב השומן הנבלע בה) אלא על ידי תערוכת (וכל שכן העליונות) (שהשלו היה מונח על העליונה, והיא ספגה יותר מזו שתחתיה, והתחתונה פחות מכולם).

רב יהודה משתכח ליה בי דני (היו נמצאות לו [שלויים] בין חביותיו: שהיו ממצאין לו מן השמים); **רב חסדא** (חמוה דרבא הוה, ורבו הוה) **משתכח ליה בי ציבי** [במחסן העצים]; **רבא** - מייתי ליה אריסיה [הביא לו אריסו של רב חסדא שלו] כל יומא; יומא חד לא אייתי, אמר: מאי האי? סליק לאיגרא, שמעיה לינוקא דקאמר: (חבוק ג, טז) **שְׁמַעְתִּי וַתִּרְגַּז בְּטָנִי** [לְקוֹל צִלְלוֹ שִׁפְתֵי יְבוֹא רָקַב בְּעֲצָמֵי וַתַּחֲתִי אֶרְגָּז אֲשֶׁר אֲנוּחַ לְיוֹם צָרָה לַעֲלוֹת לָעָם יְגוֹדְנוּ]; אמר: שמע מניה נח נפשיה דרב חסדא ובדיל רבה אכיל תלמידא (בזכות הרב היה אוכל התלמיד) [וכל עוד רב חסדא בחיים היה תלמידו - רבא - אוכל שלו, ועכשיו שמת רב חסדא - אין תלמידו [רבא] ראוי לאכול שלו, שהוא מעדן].

כְּתִיב (שמות טז, יד) **וַתַּעַל שִׁכְבַּת הַטָּל** [וְהָיָה עַל פְּנֵי הַמִּדְבָּר דֶּק מַחֲסָפָס דֶּק כִּכְפָּר עַל הָאָרֶץ] (כשהיה הטל עולה מן הארץ לקראת החמה כדרכו, היה נראה [הפסוק] על פני המדבר דֶּק מַחֲסָפָס; למדנו שהיה הטל מכסה את המן עד שעה שהטל עולה לקראת החמה), וכתוב (במדבר יא, ט) **וַיִּבְרָדָת הַטָּל** [עַל הַמַּחֲנֶה לַיְלָה יָרַד הַמָּן עָלָיו] (ירד המן עליו - אלמא טל מלמטה) !?

אמר רבי יוסי ברבי חנינא: טל מלמעלה וטל מלמטה, ודומה כמו שמונה בקופסא (אשקור"ן בלעז).

דֶּק מַחֲסָפָס - אמר ריש לקיש: דבר שנימוח על פיסת היד ('מחוס-פט' נוטריקון);

רבי יוחנן אמר: דבר שנבלע במאתים וארבעים ושמונה אברים (אינו יוצא מן המעיים);

'מחוספס' - טובא הוי [m=40, π=8, ו=6, ס=60, 9=80, ס=60, בטסה"כ
[254] ?

אמר רב נחמן בר יצחק: מחספס כתיב [בלי וו].

תנו רבנן: ' (תהלים עח, כה) לחם אֲבִירִים אָכַל אִישׁ [צִידָה שֶׁלַח לָהֶם לִשְׁבַע] - לחם שמלאכי
השרת אוכלין אותו, דברי רבי עקיבא, וכשנאמרו דברים לפני רבי
ישמעאל - אמר להם: צאו ואמרו לו לעקיבא: עקיבא! טעית: וכי
מלאכי השרת אוכלין לחם? והלא כבר נאמר (דברים ט, ט) [בַּעֲלֵתִי הִהָרָה לִקְחַת לִוְחַת
הָאֲבִנִים לִוְחַת הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִמָּכֶם וְאֲשַׁב בָּהֶר אֲרֻבָּעִים יוֹם וְאֲרֻבָּעִים לַיְלָה] לָחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמִיָּם לֹא
שָׁתִיתִי! אלא מה אני מקיים 'אֲבִירִים'? לחם שנבלע במאיתם וארבעים
ושמונה אברים [שבאדם, ואין בו פסולת, כמפורש להלן]. אלא מה אני
מקיים (דברים כג, יד) וַיִּתֵּן תְּהִיָּה לָךְ עַל אֲזָנְךָ [וְהָיָה בְּשִׁבְתְּךָ חוּץ וְחִפְתָּהּ בְּךָ וְשִׁבְתָּ וְכִסִּיתָ אֶת צִאֲתֶךָ]?
דברים שתגרי אומות העולם מוכרין אותן להם.
רבי אלעזר בן פרטא אומר: אף דברים שתגרי אומות העולם מוכרין
להן - מן מפיגן, אלא מה אני מקיים וַיִּתֵּן תְּהִיָּה לָךְ עַל אֲזָנְךָ? - לאחר
סורחו (שנתלוננו על כך שאמרו [וְנִפְשָׁנוּ קָצָה] בְּלָחֶם הַקָּלָקַל (במדבר כא, ה)) אמר הקב"ה: אני
אמרתי יהיו כמלאכי השרת, עכשיו אני מטריח אותם שלש פרסאות,
דכתיב (במדבר לג, טט) וַיַּחֲנוּ עַל הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְּשׁוּמָת עַד אֲבֵל הַשִּׁטִּים [בְּעֶרְבַת מוֹאָב], ואמר
רבה בר בר חנה: לדידי חזי לי ההוא אתרא והויא תלתא פרסי.
ותנא: 'כשנפנין - אין נפנין לא לפניהן ולא לצדדיהן' (שאין
יודעים לאיזה צד עננים הולכים), אלא לאחוריהן (ידועים הם שלא יחזרו לאחוריהן;
ואותן שלפנים - צריכין לצאת לסוף המחנה מאחור).
(במדבר יא, ו) וְעֵתָה נִפְשָׁנוּ יִבְשָׁה אֵין כָּל [בַּלְתִּי אֶל הַמֶּן עֵינֵינוּ] - אמרו: עתיד מן זה שתיפח
במעיהם; כלום יש ילוד אשה שמכניס ואינו מוציא? וכשנאמרו
דברים לפני רבי ישמעאל - אמר להם: אל תקרי אֲבִירִים אלא
'איברים': דבר שנבלע במאיתם וארבעים ושמונה איברים; אלא מה
אני מקיים וַיִּתֵּן תְּהִיָּה לָךְ עַל אֲזָנְךָ? - בדברים שבאין להם ממדינת הים;
דבר אחר לחם אֲבִירִים אָכַל אִישׁ:

(יומא עו, א)

זה יהושע (שעלה עם משה עד תחומי ההר, שנאמר (שמות כד, ג) וַיֵּקֶם מֹשֶׁה וַיהוֹשֻׁעַ מִשְׁרָתוֹ וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל
הַר הָאֱלֹהִים, והמתין לו יהושע שם כל ארבעים יום, שנאמר (שמות לז, יז) וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת קוֹל הָעָם בִּרְעָה - למדנו
שלא היה עממה), שירד לו מן כנגד כל ישראל (ושם היה יורד לו מן כנגד כל
ישראל): כתיב הכא אִישׁ וכתוב התם (במדבר כז, יח) [וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה] קַח לָךְ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן
נוּן אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ [וְסִמַּכְתָּ אֶת יָדְךָ עָלָיו].

ואימא משה, דכתיב (במדבר יב, ג) וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנּוּ עֲנִיו מֵאֵד [מִלֵּל הָאֵדָם אֲשֶׁר עַל פִּי הָאֲדָמָה]?
דנין 'איש' מ'איש', ואין דנין 'איש' מ'והאיש'.
'שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחי: מפני מה לא ירד להם
לישראל מן פעם אחת בשנה?
אמר להם: אמשול לכם משל למה הדבר דומה: למלך בשר ודם שיש לו
בן אחד; פסק לו מזונותיו פעם אחת בשנה - ולא היה מקביל פני
אביו אלא פעם אחת בשנה; עמד ופסק מזונותיו בכל יום והיה
מקביל פני אביו כל יום; אף ישראל: מי שיש לו ארבעה וחמשה
בנים היה דואג ואומר: שמא לא ירד מן למחר, ונמצאו כולן מתים
ברעב! נמצאו כולן מכוונים את לבם לאביהן שבשמים.
דבר אחר: שהיו אוכלין אותו כשהוא חם;
דבר אחר: מפני משאוי הדרך.

[מכילתא דרבי ישמעאל פרשת בשלח מסכתא דויסע פרשתא ג ד"ה וובקר היתה] וכבר היה רבי טרפון ורבי
ישמעאל זוקנים יושבין ועוסקין בפרשת המן, והיה רבי אלעזר
המודעי יושב ביניהן; נענה רבי אלעזר המודעי ואמר: מן שירד
להן לישראל היה גבוה ששים אמה!
אמר לו רבי טרפון: מודעי! עד מתי אתה מגבב דברים ומביא
עלינו (מאין לך)?!

אמר לו: רבי! מקרא אני דורש: חֲמִשׁ עֶשְׂרֵה אֲמָה מִלְמַעְלָה גָּבְרוּ הַמָּיִם
וַיִּכְסּוּ הָהָרִים (אם תאמר מלמעלה לארץ ולא פירש בהר או בבקעה) - וכי חמש עשרה אמה
בעמק, חמש עשרה בשפלה, חמש עשרה בהרים? וכי מיא שורי שורי
קיימי [שכבות שכבות עומד, ולא זורם]? ועוד: תיבה היכי סגיא (היאך
עלתה לדאשי ההרים)? אלא נבקעו כל מעינות תהום רבה עד דאשוו מיא

בהדי טורי, והדר חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים (אלא על כרחך מלמקלה דקרא – 'מן השמים' הוא, והכי קאמר: על ידי גשמים גברו ט"ו אמה, ומן התהום יצאו תחלה למלאות הבקעות והשפלות עד שהשוו לראשי ההרים); וכי אי זה מדה מרובה (רבה על חברתה) - מדה טובה או מדת פורענות? הוי אומר מדה טובה ממת פורענות (מדה טובה מרובה על הרעה חמש מאות בה, שבמדה טובה נאמר (שם לז, ט) נצור חסד לאִלִּים ובמדת פורענות הוא אומר על שלשים ועל רבעים - אף כאן מדת הטוב של ירידת המן רבתה על ירידת המבול); במדת פורענות הוא אומר (בראשית י"א) [בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה] ואִרְבַּת הַשָּׁמַיִם נִפְתְּחוּ (לא ירד מבול אלא דרך שתי ארובות), במדה טובה הוא אומר (תהלים עח, כג) וַיִּצְוּ שְׁחָקִים מִמַּעַל וְדִלְתֵי שָׁמַיִם פִּתַּח [פסוק כד] וַיִּמְטֵר עֲלֵיהֶם מִן הַאֲלָל וַדָּגַן שָׁמַיִם נָתַן לָמוֹ; (גירסת רש"י: ותנא) כמה ארובות יש בדלת (באורך דלת)? - ארבע ארבע, הרי כאן (לשתי דלתות) שמונה, ונמצא מן שירד להם לישראל גבוה ששים אמה (ואחרי ששתי ארובות הורידו גשמים גובה ט"ו אמה, שמונה ארובות הורידו מן ששים אמות שהרי אמת מדה טובה מרובה על של פורענות, וכל שכן שאינה ממועטת הימנה)!

תניא: 'איסי בן יהודה אומר: מן שירד להם לישראל היה מתגבר ועולה עד שרואין אותו כל מלכי מזרח ומערב, שנאמר (תהלים כג, ה) תִּפְתָּח לִפְנֵי שְׁלֹחַן נֹגֵד צִרְיִי [דשנת בשמן ראשי] כוֹסֵי רִנָּה'; אמר אביי: שמע מינה: כסא דדוד לעלמא דאתי מאתן ועשרין וחד לוגא מחזיק, שנאמא כוֹסֵי רִנָּה: רוייה בגימטריא הכי הוי. הא (אדברי אלעזר המודעי קאי) לא דמיא: התם בארבעין יומין הכא חדא שעתא; התם לכולי עלמא, הכא לישראל לחודיה, ונפיש להו טפי!! רבי אלעזר המודעי - פתיחה פתיחה גמר (מה פתיחה האמורה בארובות המבול: ט"ו לשתי ארובות - אף פתיחה האמורה בדלתות המן ט"ו אמה לכל שתי ארובות).

אסור באכילה: הני חמשה ענויין - כנגד מי? אמר רב חסדא: כנגד חמשה ענויין שבתורה: (במדבר כט, ט) וּבָעֶשׂוֹר [לחדש השביעי הזה מקרא קדש יהיה לכם] וְעֵינֵיכֶם אֶת נִפְשֵׁיכֶם [כל מלאכה לא תעשו], ו - אֶת בָּעֶשׂוֹר [לחדש השביעי הזה יום הכפרים הוא מקרא קדש יהיה לכם] וְעֵינֵיכֶם אֶת נִפְשֵׁיכֶם [והקרבתם אשה לה] (ויקרא כג, כז), (ויקרא כג, לב) שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן הוּא לָכֶם וְעֵינֵיכֶם אֶת נִפְשֵׁיכֶם [בתשעה לחדש בערב מערב עד ערב תשבתו שבתכם], ו - שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן הִיא לָכֶם וְעֵינֵיכֶם אֶת נִפְשֵׁיכֶם חַקַּת עוֹלָם (ויקרא טז, לא), (ויקרא טז, כט) וְהִיְתָה לָכֶם [לחקת עולם בחדש השביעי בעשור לחדש] תַּעֲנֻנוּ אֶת נִפְשֵׁיכֶם [וכל מלאכה לא תעשו האזרח והגר הגר בתוכם] (בכולהו כתיב 'תענו' וענייתם).

הני חמשה הו - ואנן שיתא תנן? שתיה בכלל אכילה היא, דאמר ריש לקיש: מניין לשתייה שהיא בכלל אכילה? - שנאמר (דברים יד, כג) וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ [במקום אשר יבחר לשכן שמו שם] מִעֹשֶׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרְךָ [ובכרת בקרך וצאנך למען תלמד ליראה את ה' אלהיך כל הימים]; תירוש - חמרא הוא, וקרי ליה ואכלת!

ממאי?: ודילמא דאכליה על ידי אניגרון, דאמר רבה בר שמואל: 'אניגרון' (מין מאכל שנותנין בו יין, ובכמה מקומות שנינו בתוספתא אניגרון ואכסיגרון שנותנין בו יין ושמן) = מיא דסילקא (מים ששלקו בהן תרדין); אכסיגרון = מיא דכולהו שלקי (של שאר מיני ירקי)?

אלא אמר רב אחא בר יעקב מהכא: (דברים יד, כז) וְנִתְּתָה הַכֶּסֶף בָּלָל אֲשֶׁר תֹּאמַר נִפְשֶׁךָ בְּבֶקֶר וּבְצֹאֵן וּבַיִן וּבַשֶּׂכֶר [ובכל אשר תשאֵלךְ נִפְשֶׁךָ וְאָכַלְתָּ שֶׁם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ וְשִׁמַּחְתָּ אִתָּהּ וּבִיתְךָ]; שֶׁכֶר - שתיה הוא, וקרייה רחמנא ואכלת!

ממאי?: ודילמא הכא נמי דאכליה על ידי אניגרון? ובשכר כתב: מידי דמשכר (ואין שכרות דרך אכילה); ודילמא דכילה קעילית (קעילה - שם מקום), דתניא: 'אכל דכילה קעילית ושתה דבש וחלב ונכנס למקדש'

(יומא עו, ב) חייב (משום ושכר אל תשת (ויקרא יט, ט)) 'אלא יליף שכר מנזיר: מה להלן יין - אף כאן יין (וביין אין שכרות אלא בשתייתו). ותירוש חמרא הוא? והתניא: 'הנודר מן התירוש אסור בכל מיני מתיקה' (בפירות חדשים בתפוחים בענבים), ומותר ביין (בן ארבעים)? ולא חמרא הוא? והכתיב (זכריה ט, יז) [כי מה טובו ומה יפיו דגן בחוירים] ותירוש ינובב בתולות - דבר הבא מן התירוש (מן הענבים) ינובב בתולות (והכי קאמר קרא: הענבים

יוציאו לכם דבר אשר ינובב בתולות; זה יין טוב שהוא משכר את האדם לגלות סתרי לבו האטומים (בתולות), והכתיב (משלי ג, י) וַיִּמְלֹאוּ אֶסְמִיד שְׁבַע וְתִירוֹשׁ יִקְבֶּיךָ יִפְרְצוּ (וכל יקב' שבמקרא הוא הבור שלפני הגת, ושם אין הענבים נתונים, אלא היין) - דבר הבא מן התירוש יקביך יפרצו (והכי קאמר קרא: ענבים יהיו לך המפריצים יקביך היין, ולעולם אין היין נקרא 'תירוש', אלא הענבים), והא כתיב (הושע ד, יא) זָנוּת וַיֵּן וְתִירוֹשׁ יִקַּח לָב (ואכילת ענבים אינה משכרת) ? אלא דכולי עלמא תירוש חמרא הוא, ובנדרים הלך אחר לשון בני אדם (ואין דרכן לקרות את היין 'תירוש', לכך מותר היין).
 ואמאי קרי ליה יין ואמאי קרי ליה תירוש?
 יין - שמביא יללה לעולם ('יין' לשון תאניה ויללה; על ידי היין רב הניאוף ופורענות באה לעולם); תירוש - שכל המתגרה בו נעשה רש.
 רב כהנא רמי: כתיב 'תירש' וקרינן 'תירוש' ?
 זכה (לשתות לפי מדה) נעשה ראש (שמפקח לבו בחכמה), לא זכה נעשה רש,
 רבא רמי: כתיב 'ישמח' (בש"ן לשון שמחה [אולי מלשון מחה ימחה]) וקרינן 'ישמח' (לשון שמחה) ?
 זכה משמחו, לא זכה משממו, והיינו דאמר רבא: חמרא וריחני פקחין (פקחוני = עשאוני פקח).

רחיצה וסיכה מנא לן דאי קרי עינוי ?
 דכתיב (דניאל י, ג) לַחֵם חֲמֻדוֹת לֹא אֲכַלְתִּי וּבִשָּׁר וַיֵּן לֹא בָא אֵלַי וְסוּף לֹא סָכַתִּי [עד מלאת שלשת שבועים ימים];
 מאי לַחֵם חֲמֻדוֹת לֹא אֲכַלְתִּי ?
 אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת: אפילו נהמא דחיטי דכיתא (חטים נאות ונקיות, כדמתרגמינן את בגדי עשו החמודות [נתקח רבקה] את בגדי עשו [בנה הגדל] החמדת [בראשית כז, טו] דכיתא) לא אכל.
 ומנא לן דחשיב כעינוי ?
 דכתיב: (דניאל י, ג) וַיֹּאמֶר אֵלַי אֵל תִּירָא דְנִיָּאל כִּי מִן הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר נָתַתָּ אֶת לֶבְךָ לְהִבִּין וּלְהַתְעַנּוֹת לִפְנֵי אֱלֹהֶיךָ נִשְׁמְעוּ דְּבָרֶיךָ וְאֲנִי בָאתִי בְּדַבְּרֶיךָ.
 אשכחן סיכה, רחיצה מנא לן ?
 אמר רב זוטרא ברבי טוביה: אמר קרא: (תהלים קט, יח) [וַיִּלְבֹּשׁ קָלְלָה כְּמִדּוֹ] וַתָּבֹא כַּמִּים בְּקִרְבּוֹ וְכִשְׁמֵן בְּעֲצָמוֹתָיו.
 ואימא כשתיה ?
 (מים בקרבו דכתיבי בקרא) דומיא דשמן (דכשמן בְּעֲצָמוֹתָיו): מה שמן מאבראי - אף מים מאבראי (מה שמן מבחוץ סכין אותו ונבלע בעצמותיו אף מים בקרבו הנבלעות דרך החוץ על ידי רחיצה).

והא תנא איפכא קא נסיב לה, דתנן [שבת פ"ט מ"ד]: 'מניין לסיכה שהיא כשתיה כיום הכפורים? אף על פי שאין ראייה לדבר - זכר לדבר', שנאמר וַתָּבֹא כַּמִּים בְּקִרְבּוֹ וְכִשְׁמֵן בְּעֲצָמוֹתָיו ' (שהיא כשתיה' - אלמא מים דקרא - שתיה הוא, ושמן הוא דיליף ממים, ואת ילפת מים משמן) !
 אלא אמר רב אשי: רחיצה מגופיה דקרא (דדניאל) שמיע ליה, דכתיב (דניאל י, ג) לַחֵם חֲמֻדוֹת לֹא אֲכַלְתִּי וּבִשָּׁר וַיֵּן לֹא בָא אֵלַי וְסוּף לֹא סָכַתִּי [עד מלאת שלשת שבועים ימים] (דגבי סיכה נפקא לן מריבויא דלישנא וסוף לא סכתי - ומצי למכתב 'ולא סכתי') ;
 מאי (דניאל י, ג) וַיֹּאמֶר אֵלַי אֵל תִּירָא דְנִיָּאל כִּי מִן הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר נָתַתָּ אֶת לֶבְךָ לְהִבִּין וּלְהַתְעַנּוֹת לִפְנֵי אֱלֹהֶיךָ נִשְׁמְעוּ דְּבָרֶיךָ וְאֲנִי בָאתִי בְּדַבְּרֶיךָ (מתי נגרש מתוכו, שהוצרך ליכנס) ?
 (סיפיה דההוא קרא דלעיל: (דניאל י, ג) וַיֹּאמֶר אֵלַי אֵל תִּירָא דְנִיָּאל כִּי מִן הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר נָתַתָּ אֶת לֶבְךָ לְהִבִּין וּלְהַתְעַנּוֹת לִפְנֵי אֱלֹהֶיךָ נִשְׁמְעוּ דְּבָרֶיךָ וְאֲנִי בָאתִי בְּדַבְּרֶיךָ - נכנסתי לתוך הפרגוד בשבילך)
 היינו דכתיב (יחזקאל ח, יא) וְשִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל וַיֹּאזְנִיָּהוּ בֶן שָׁפָן עִמָּד בְּתוֹכָם עֹמְדִים לִפְנֵיהֶם וְאִישׁ מִקְטָרְתּוֹ בִּידּוֹ וְעֵתֶר עֲנַן הַקְטָרֶת עָלָה (יחזקאל ח, יא) וַיִּשְׁלַח תַּבְּנִית יָד וַיִּקְחֵנִי בְּצִיצִית רֹאשִׁי וַתֵּשֶׂא אֹתִי רוּחַ בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין הַשָּׁמַיִם וַתָּבֹא אֹתִי יְרוּשָׁלַיִם בְּמִרְאֹת אֱלֹהִים אֵל פֶּתַח שַׁעַר הַפְּנִימִית הַפּוֹנֶה צְפוֹנָה אֲשֶׁר

(יומא עז, א)
 שם מושב סמל הקנאה המקנה (יחזקאל ח, יא) וַיָּבֵא אֹתִי אֶל חֲצַר בֵּית ה' הַפְּנִימִית וְהִנֵּה פֶתַח הַיֵּכָל ה' בֵּין הָאוֹלָם וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ כְּעֶשְׂרִים וְחֲמִשָּׁה אִישׁ אַחֲרֵיהֶם אֵל הַיֵּכָל ה' וּפְנֵיהֶם קִדְמָה וְהֵמָּה מִשְׁתַּחֲוִיִּים קִדְמָה לְשִׁמְשׁ; ממשמע שנאמר וּפְנֵיהֶם קִדְמָה אִינִי יודע ש-אַחֲרֵיהֶם אֵל הַיֵּכָל ה' ? אלא מה תלמוד לומר: אַחֲרֵיהֶם אֵל הַיֵּכָל ה' ? - מלמד שהיו פורעין עצמן והיו מתריזין כלפי מטה; אמר לו הקב"ה למיכאל: מיכאל ! סרחה אומתך !
 אמר לפניו: רבונו של עולם! דיו לטובים שבהם !

אמר לו: אני שורף אותם ולטובים שבהם!
מיד (יחזקאל יב) ויאמר אל האיש לבש הבדים (הוא גבריאֵל בספר דניאל) ויאמר בא אל בינות לגלגל אל תחת לכרוב ומלא חפניך גחלי אש מבינות לכרובים וזרק על העיר ויבא לעיני; מיד (יחזקאל יז) וישלח הכרוב את ידו מבינות לכרובים אל האש אשר בינות הכרובים וישא ויתן אל חפני לבש הבדים ויקח ויצא.
אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא: אילמלא לא נצטננו גחלים מידו של כרוב לידו של גבריאֵל - לא נשתיירו משונאיהן של ישראל שריד ופליט!
וכתיב (יחזקאל טז) והנה האיש לבש הבדים אשר הקסט במתניו משיב דבר לאמר עשיתי כאשר ככל אשר צויתני
אמר רבי יוחנן: באותה שעה הוציאו לגבריאֵל מאחורי הפרגוד ומחיוהו שיתין פולסי דנורא (מקלות של אור); אמרו ליה: אי לא עבדת (כלל) - לא עבדת (והיינו מצדיקים אותך לומר: דוחה הוא את הדבר, אולי ישוב הקב"ה מחרונו ויתרצה להם?); אי עבדת - אמאי לא עבדת כדפקדוך (שתהא אתה נוטל הגחלים מבינות לכרובים ואתה אמרת אל הכרוב לתתם לך)? ועוד: דעבדת - לית לך 'אין משיבין על הקלקלה'!
איתיה לדוביאֵל שרא דפרסאי, ואוקמיה בחריקיה (במקומו), ושמש עשרים ואחד יום; היינו דכתיב (דניאל יג) ושר מלכות פרס עמד לנגדי (גבריאֵל אמר כן לדניאל) עשרים ואחד יום והנה מיכאל אחד השרים הראשנים בא לעזרני ואני נותרתי שם אצל מלכי פרס; יהבו ליה עשרין וחד מלכי, ופרוותא דמשהיג (נמל שקורין 'פורט'; דמשמהיג = דבר מלכות בלשון פרסי, לפי שהוא מעלה שם מרגליות, כדאמרין בראש השנה); אמר: "כתיבו לי לישראל באכרגא (כסף גולגלתא)!"
כתבו ליה;
"כתיבו לי רבנן באכרגא!"
כתבו ליה;
בעידנא דבעו למיחתם - עמד גבריאֵל מאחורי הפרגוד ואמר: (תהלים קכב) שוא לכם משכמי קום מאחרי שבת אכלי לחם העצבים כן יתן לידו שוא;
מאי כן יתן לידו שוא? אמר רבי יצחק: אלו נשותיהן של תלמידי חכמים שמנדדות שינה בעולם הזה וזוכות לעולם הבא!
(כלומר: כלום הגונים האומות להיות החכמים מסורים בידם? והלא המקרא משבחן שאף נשותיהם מנדדות שינה מעיניהן; שוא לכם בעלי אומנות המשכימים ומאחרים למלאכתם: אכלי לחם [העצבים] בעצב וביגיעה - כן יתן הזן את העולם מזונות ופרנסה לידו שוא: למי שנדד שינה בשבילי!);
ולא השגיחו עליו;
אמר לפניו: רבונו של עולם! אם יהיו כל חכמי אומות העולם בכף מאזנים, ודניאל איש חמודות בכף שניה - לא נמצא מכריע את כולם?
אמר הקב"ה: מי הוא זה שמלמד זכות על בני?
אמר לפניו: רבונו של עולם! גבריאֵל!
אמר להם: יבא, שנאמר (דניאל יב) ויאמר אלי אל תירא דניאל כי מן היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך [ואני באתי בדבריך] (על שדברתי בך).
אמר להו: ליעול!
אעילוהו; אתא, אשכחיה לדוביאֵל דנקט ליה לאיגרתיה בידיה;
בעא למרמא מיניה - בלעה;
איכא דאמרי מיכתב הוה כתיבא, מיחתם לא הוי חתמא;
איכא דאמרי: אף מיחתם נמי הוה חתמא; כדבלעיה - מחיק לה מיניה;
היינו דבמלכותא דפרס איכא דיהיב כרגא ואיכא דלא יהיב כרגא; (דניאל יב) ויאמר הידעת למה באתי אליך ועתה אשוב להלחם עם שר פרס [ואני יוצא והנה שר יון בא] (וכשהגיע זמן מלכות יון לבא - אצא על כרחי, שכבר נגזרה גזרה, ושר יון יבא במקומי): "עוי!"
"עוי!" (צעק וצוח גבריאֵל על זאת שלא ימשלו מלכי יון בישראל) וליכא דאשגח ביה.
ואי בעית אימא: רחיצה דאיקרי ענוי מנא לן? - מהכא: דכתיב (מלכים א ב) ולאביתר הלהן אמר המלך ענתת לך על שדיך כי איש מות אתה ויום הזה לא אמתך כי נשאת את ארון ה' אלקים לפני דוד אבי (כשהיה בורח מפני אבשלום) וכי התענית בכל אשר התענה אבי (למדנו שנקראת בריחתו של דוד מפני אבשלום עינוי!); וכתיב ביה בדוד (שמואל ב יז) וידבש וחקמא וצאן ושפות בקר הגישו לדוד ולעם אשר אתו לאכול [כי אמרו העם רעב ועיף וצמא במדבר]; רעב מלחם, וצמא ממים, עיף ממאי? לאו מרחיצה?
ודילמא מנעילת הסנדל?
אלא אמר רבי יצחק - מהכא: (משלי כה) מים קרים על נפש גיפה [ושמועה טובה מארץ מרחק] (אלמא מרחיצה מיקרי 'עיף', ולא מנעילת הסנדל, וקרי ליה 'עינוי' דכתיב בכל אשר התענה אבי)!

ודילמא משתיה?
מי כתיב 'בנפש עיפה' על נפש עיפה [לא בתוך, בשתיה, אלא על - מבחוץ]
כתיב!

ונעילת הסנדל מנא לן?
דכתיב (שמואל ב טו, ל) וְדוֹד עָלָה בְּמַעְלָה הַזֵּיתִים עָלָה וּבֹכָה וְרָאשׁ לֹו חָפוּי וְהוּא הִלֵּךְ יָחַף וְכָל הָעָם
אֲשֶׁר אִתּוֹ חָפוּ אִישׁ רָאשׁוֹ וְעָלוּ עָלָה וּבָכָה; יחף ממאי? לאו מנעילת הסנדל?
ודילמא מסוסיא ומרטקא (שוט הסוס)?
אלא אמר רב נחמן בר יצחק: מהכא: (ישעיהו כב) [בַּעֲתָהּ הָיָא דְּבַר ה' בְּיַד יְשַׁעְיָהוּ בֶן אֱמוּנָה
לְאָמַר] לָךְ וּפְתַחְתָּ הַשֶּׁקַּם מֵעַל מְתוּנֶיךָ וְנָעַלְךָ תַּחֲלָץ מֵעַל רַגְלֶיךָ [וַיַּעַשׂ כֵּן הִלֵּךְ עָרוֹם וְיָחַף], וְכָתִיב וַיַּעַשׂ
כֵּן הִלֵּךְ עָרוֹם וְיָחַף - יחף ממאי? לאו מנעילת הסנדל? (ישעיהו לא היה רגיל
במרכבת סוסים, ויחף ידיה - בנעילת סנדל הוא והוא יגלה על יחוף דוד - נמי דמנעילת הסנדל הוא.)
ואימא במנעלים המטולאים! דאי לא תימא הכי, ערום = ערום ממש?
אלא כבגדים בלויים - הכא נמי במנעלים המטולאים!
אלא אמר רב נחמן בר יצחק: מהכא: (ירמיהו כב) מְנַעֲי רַגְלֶיךָ מִיָּחָף וּגְרוּנֶיךָ
מִצִּמְאָה [וְתִתְּנֵם לְפָנֶיךָ וְלֹא כִי אֶהְיֶה זָרִים וְאֶחָדֵם אֵלֶיךָ]: מנעי עצמך מן החטא כדי שלא
יבא רגלך לידי יחוף (בצאתך בגולה); מנעי לשונך מדברים בטלים כדי
שלא יבא גרונוך לידי צמאה.

תשמיש המטה דאי קרי ענוי מנא לן?
דכתיב (בראשית לא, ג) אִם תַּעֲנֶה אֶת בְּנֹתֵי (מתשמיש) וְאִם תִּקַּח נָשִׁים [על בנותי] אֵין אִישׁ עִמָּנוּ רָאָה
אֱלֹהִים עַד בְּיָמֵי וַיְבִינֶךָ;

(יומא עז, ב)
אם תענה - מתשמיש (להשבית עונתו), וְאִם תִּקַּח - מצרות (השביעו כמשמעו: שלא
יוסיף להן צרות).
ואימא אידי ואידי מצרות (והכי קאמר: אם תענה את בנותי ליקח נשים עליהן)?
מי כתיב 'אם תקח' (מי כתיב 'אם תענה אם תקח', דליהוי 'אם תקח' פירוש דאם תענה)?
'[וְאִם תִּקַּח (נשים)] כתיב' (מילתא אחריתי היא)!
ואימא אידי ואידי מצרות: חד לצרות ידיה (שלא יעשה בלהה וזלפה גבירות
שוות להן), וחד לצרות דאיתין ליה מעלמא (והדר אשבעיה וְאִם תִּקַּח נָשִׁים - דהיינו
צרות דאיתין להו לבתר הכי מעלמא; והכי מסתברא): דומיא דוְאִם תִּקַּח?
מי כתיב 'אם תקח ואם תענה'? אִם תַּעֲנֶה [את בנותי] וְאִם תִּקַּח כתיב (צרות דעלמא
קשות להן מן הראשונות, וברישא הוה ליה לאשבעיה אצרות דעלמא והדר הוה ליה לאשבעיה אצרות ידיה,
דלא מישתעי איניש הכי להזהירו תחילה על הקל ולבסוף על הקשה)!

אמר ליה רב פפא לאביי: הא תשמיש - גופה אי קרי ענוי, דכתיב
(בראשית לד, ב) [וַיָּרָא אֹתָהּ שָׂכָם בֶּן חָמוֹר הַחִי וְנָשָׂא הָאָרֶץ וַיִּקַּח אֹתָהּ] וַיִּשְׁכַּב אִתָּהּ וַיַּעֲנֶה!
אמר ליה: התם - שעניה מביאות אחרות (שהיתה מתאוה לו ולא בא עליה בעונתה
בימים שעמדה אצלו)! (ואני שמעתי שעניה מביאות אחרות = שבא עליה שלא כדרכה; וקשיא לי: אם כן,
אימא אִם תַּעֲנֶה אֶת בְּנֹתֵי נמי הכי אשבעיה: שלא יענה אותן מביאות אחרות! ועוד: שעניה 'בביאות אחרות'
מיבעי ליה!)

תנו רבנן: 'אסור לרחוץ מקצת גופו ככל גופו, ואם היה מלוכלך
בטיט ובצואה - רוחץ כדרכו ואינו חושש;
אסור לסוך מקצת גופו ככל גופו, ואם היה חולה או שהיו לו
חטטין בראשו - סך כדרכו ואינו חושש'.
תנא דבי מנשה: 'רבן שמעון בן גמליאל אומר: מדיחה אשה ידה
אחת במים (לפי שרוח רעה שורה על הלחם הנלקח בידים שלא נטלן שחרית, ושם השד 'שיבתא')
ונותנת פת לתינוק ואינה חוששת;
אמרו עליו על שמאי הזקן שלא רצה להאכיל בידו אחת (אפילו ידו אחת לא
היה נוטל לתת פת לבנו קטן ביום הכפורים), וגזרו עליו להאכיל בשתי ידיים!
מאי טעמא?
אמר אביי: משום שיבתא.

תנו רבנן: 'ההולך להקביל פני אביו או פני רבו, או פני מי
שגדול ממנו - עובר עד צוארו במים ואינו חושש' (משום רחיצה).
איבעיא להו: הרב אצל תלמיד מאי?

תא שמע, דאמר רב יצחק בר בר חנה אנא חזיתיה לזעירי דאזל לגבי רב חייא בר אשי תלמידיה.
רב אשי אמר: ההוא רב חייא בר אשי - הוא דאזל לגביה דזעירי רביה.

רבא שרא לבני עבר ימינא (שהיו להם פרדסים בעבר הנהר) למעבר במיא לנטורי פירי. אמר ליה אביי לרבא: תניא דמסייע לך: 'שומרי פירות עובדין עד צוארן במים ואין חוששין'.
רב יוסף שרא להו לבני בי תרבו (שם הכפר) למיעבר במיא למיתי לפירקא (שהיו דורשין ביום הכפורים), למיזל לא שרא להו.
אמר ליה אביי: אם כן אתה מכשילן לעתיד לבא (לשנה אחרת לא יבואו, הואיל ולא התרת לעבור את המים ולחזור)!
איכא דאמרי שרא להו למיתי ושרא להו למיזל; אמר ליה אביי: בשלמא למיתי - לחיי; אלא למיזל מאי טעמא?
כדי שלא תהא מכשילן לעתיד לבא.

רב יהודה ורב שמואל בר רב יהודה הוו קיימי אגודא דנהר פרת אמברא דחצוד (מקום מעבר הנהר מול חצוד), והוה קאי רמי בר פפא מהך גיסא; רמא להו קלא: מהו למיעבר למיתי לגבייכו למשאל שמעתא?
אמר ליה רב יהודה: רב ושמואל, דאמרי תרוייהו: עובר, ובלבד שלא יוציא ידו מתחת חפת חלוקו (= שפת חלוקו, להגביה שולי חלוקו על זרועו: דאינו נראה כמלבוש אלא כנושא על כתיפו, ואמר מר (שבת דף קמז, א) 'היוצא בטלית מקופלת על כתיפו בשבת חייב חטאת').

איכא דאמרי: אמר ליה רב שמואל בר רב יהודה: תנינא: 'עובר ובלבד שלא יוציא ידו מתחת חפת חלוקו'.
מתקיף לה רב יוסף: ובחול כי האי גונא (דקתני לעיל עד צוארו במים) מי שרי (והאיכא סכנה שלא ישטופוהו המים)? והכתיב (יחזקאל מ, ג) [בצאת האיש קדים וקו בידו] וימד אֶלֶף בָּאֵמָה ויעברני במים מי אֶפְסִים (המלאך הראה ליחזקאל נחל היוצא מבית קודש הקדשים, תחילתו כחוט והולך וגדל וכל אלף אמה אורך משיצא חוץ לירושלים לא היה עמוק אלא מי אפסים = מי קרצולין) - מכאן שמותר לעבור עד אפסיים; [יחזקאל מ, ד] וימד אֶלֶף ויעברני במים מי בְּרָכִים (וימד אלף שניות [פעם שניה] והעמיקו עד ברכים) - מכאן שמותר לעבור עד ברכים; וימד אֶלֶף ויעברני מי מִתְּנִים - מכאן שמותר לעבור עד מתנים; מכאן ואילך (קרי ליה) [יחזקאל מ, ה] וימד אֶלֶף נחל אֶשֶׁר לֹא אוכל לעבר (כי גאו המים מי שחו נחל אֶשֶׁר לא יעבר) (אלמא אסור לעבור למעלה ממתנים)?!
אמר אביי: שאני נחל (היוצא מבית קודש הקדשים), דרדיפי מיא (שהיו מימיו רודפים הולכים מהר ושוטפים).

יכול יעבירונו בסיחוי (בשייט)?
תלמוד לומר: [יחזקאל מ, ה] וימד אֶלֶף נחל אֶשֶׁר לֹא אוכל לעבר [כי גאו המים מי שחו] (ראויות לשוט) [נחל אֶשֶׁר לא יעבר].
מאי מי שחו? - שיוטא, שכן קורין לשייטא 'סייחא';
יכול יעבירונו בבורני קטנה?
תלמוד לומר: [ישעיהו לג, כב] [כי אם שם אדיר ה' לנו מקום נהרים וארים רחבי ידים] בל תלך בו אָנִי שֵׁיט [וצי אדיר לא יעברנו];
יכול יעבירונו בבורני גדולה?
תלמוד לומר: [וצי אדיר לא יעברנו];
מאי משמע?

כדמרגם רב יוסף: לא תזיל ביה בספינת ציידין ובורני רבתי לא תגזינה.

אמר רבי יהודה בן פזי: אף מלאך המות אין לו רשות לעבור בתוכו: כתיב הכא בל תלך בו אָנִי שֵׁיט, וכתוב התם [איוב א, ט] [ויאמר ה' אֶל הַשָּׁטָן מאין תבא וינן השטן את ה' ויאמר] מִשּׁוּט בְּאֶרֶץ [וימהלך בה].

אמר רבי פנחס משום רב הונא צפורה: מעין היוצא מבית קדשי הקדשים, בתחילה דומה לקרני חגבים; כיון שהגיע לפתח היכל - נעשה כחוט של שתי; כיון שהגיע לאולם - נעשה כחוט של ערב; כיון שהגיע אל פתח עזרה - נעשה כפי פך קטן,
והיינו דתנן [מדות פ"ב מ"ו]: 'רבי אליעזר בן יעקב אומר: מים

(יומא עה, א)

מפכין (כמין הפך הן כשמגיעין למפתן ההיכל) עתידין להיות יוצאין מתחת
מפתן הבית'

מכאן ואילך היה מתגבר ועולה עד שמגיע לפתח בית דוד (היא ציון חוץ
לירושלים); כיון שמגיע לפתח בית דוד - נעשה כנחל שוטף, שבו
רוחצין זבין וזבות, נדות ויולדות, שנאמר (זכריה יג, א) ביום ההוא יהיה מקור
נפתח לבית דוד ולישבי ירושלים לחטאת ולנדה.

אמר רב יוסף: מכאן (מדלא קרי ליה ראוי לנדה עד שמתגבר כנחל שוטף שמגיע לפתח בית
דוד) רמז לנדה שצריכה לישב עד צוארה במים (שצריכה לטבילת מים עמוקים
שתשב בהן עד צוארה; ואף על גב דלא רמיז קרא עד צוארה - רמיז מיהא דניהוו עמוקים עומק הראוי, וזה
כראוי).

ולית הילכתא כוותיה.

<תינתן יום הכפורים דליכא מנעל> (התינתן יום הכפורים לא גרסינן) <שבת דאיכא

מנעל מאי (מי שרי לעבור במים? או דילמא חיישינן דילמא נפקי מכרעיה ואתי לאיתויינהו)?
אמר נחמיה: חתניה דבי נשיאה אנא; חזיתיה לרבי אמי ורבי אסי
דמטו עורקומא דמיא ועברוה דרך מלבוש (בנעליהם עברו אותו)!
תינתן מנעל, סנדל (שאינו יכול להדקו ולקשרו יפה ברגלו כמו מנעל) מאי איכא
למימר?

אמר רב ריחומי: אנא חזיתיה לרבינא דעבר דרך מלבוש.
רב אשי אמר: סנדל לכתחלה לא.

ריש גלותא איקלע להגרוניא לבי רב נתן (ושבת שם); רפרם וכולהו
רבנן אתו לפירקא (לדשא דריש גלותא), רבינא לא אתא; למחר בעי רפרם
לאפוקי לרבינא מדעתיה דריש גלותא (שלא ישנאהו), אמר ליה: מאי
טעמא לא אתא מר לפירקא?

אמר ליה: הוה כאיב לי כרעאי!

איבעי לך למיסם מסאני?

גבא דכרעא הוה.

איבעי לך למרמא סנדלא (שהוא רחב)?

אמר ליה: עורקמא דמיא הוה באורחא.

איבעי לך למעבריה דרך מלבוש?!

אמר ליה: לא סבר לה מר להא דאמר רב אשי 'סנדל לכתחלה לא'?

תני יהודה בר גרונות: 'אסור לישב על גבי טינא כיום הכפורים
(שלחלו הטיט הוי עונג קרוב לדחיצה)' ; אמר רבי יהושע בן לוי: ובטינא

מטפחת (מקיאה מים).

אמר אביי: ובטופח על מנת להטפוח.

אמר רב יהודה: מותר להצטנן בפירות.

רב יהודה מצטנן בקרא;

רבה מצטנן בינוקא;

רבא מצטנן בכסא דכספא.

אמר רב פפא: כסא דכספא מלא אסור (שמא ישפכו מים על בשרו), חסר שרי;

דפחרא - אידי ואידי אסור, משום דמישחל שחיל (פולט מים שבולע);

טרישטריש"א בלע"ז (מחלחל).

רב אשי אמר: כסא דכספא חסר נמי אסור, משום דמזדריב (מחליק ונשטט

מידו, וישפכו המים עליו).

זעירא בר חמא, אושפיזכנין דרבי אמי ורבי אסי ורבי יהושע בן
לוי ודכולהו רבנן דקיסרי, הוה אמר ליה לרב יוסף בריה דרבי
יהושע בן לוי: בר אריא! תא אימא לך מילתא מעליתא דהוה עביר

אבוך: מטפחת (טודד) היה לו בערב יום הכפורים, ושורה אותה

במים, ועושה אותה כמין כלים נגובין, ולמחר מקנח בה פניו

ידיו ורגליו (ואני שמעתי דהכי גרסינן: ערב יום הכפורים מביאין לו מטפחת ומקנח בה ידיו,

ולמחר פושטה ומעבירה על עינו, והיא לחה קצת מקינוח הידים דאתמול); ערב תשעה באב

שורה אותה במים ולמחר מעבירה על גבי עיניו.

וכן כי אתא רבה בר מרי אמר: בערב תשעה באב מביאין לו מטפחת ושורה אותה במים ומניחה תחת מראשותיו, ולמחר מקנח פניו ידיו ורגליו; בערב יום הכפורים מביאין לו מטפחת ושורה אותה במים ועושה אותה כמין כלים נגובין, ולמחר מעבירה על גבי עיניו. אמר ליה רבי יעקב לרבי ירמיה בר תחליפא: איפכא אמרת לן (בתשעה באב עושה אותן כמין כלים נגובים, ובערב יום הכפורים לא אמרת עושה אותן כמין כלים נגובים), ואותיבנך סחיטה (לשון ששמעתי - הכי קאמר: איפכא אמרת לן: ערב תשעה באב מקנח בה ידיו ולמחר פושטה וכו' וערב יום הכפורים שורה אותה במים ועושה אותה כמין כלים נגובים, ואותיבנך סחיטה: דכמין כלים נגובים' עדיין יש כדי לסחוט)!

אמר רב מנשיא בר תחליפא אמר רב עמרם אמר רבה בר בר חנה: שאלו את רבי אלעזר (והוא רבי אלעזר בן פדת) (אמרין בסנהדרין (דף ה,א) שאין חכם מתיר את הבכור ביחיד לראות את מומו אלא אם כן נטל רשות מן הנשיא פעם אחת; והכא מיבעיא להו): זקן ויושב בישיבה (בישיבת סנהדרין), צריך ליטול רשות להתיר בכורות או אינו צריך? (והא דנקט לה הכא - משום דבעי למימר 'ותו קמבעיא להו מהו לצאת בסנדל של שעם ביום הכפורים')? הכי קא מיבעי להו: כי הא: דאמר רב אידי בר אבין: דבר זה (נטילת הרשות) הניחו להם לבי נשיאה כדי להתגדר (לשון גדולה) בו; צריך ליטול רשות או דילמא כיון דזקן ויושב בישיבה אין צריך? עמד רבי צדוק בן חלוקה על רגליו ואמר: אני ראיתי את רבי יוסי בן זימרא שזקן ויושב בישיבה היה, ועמד במעלה מזקנו של זה (לפני זקינו של נשיא זה שבדורנו), ונטל רשות להתיר בכורות. אמר ליה רבי אבא: לא כך היה מעשה, אלא כך היה מעשה: רבי יוסי בן זימרא - כהן היה (כהנים חשודין על מומי הבכור להתיר את האסור ואף להטיל בו מום, לפי שהבכור בזמן הזה אין לו תקנה אלא אם כן יש בו מום, ועל הכהן ליטפל בו משנתנוהו לו לשומר ולזונן), והכי קא מיבעיא ליה: הלכה כרבי מאיר, דאמר החשוד בדבר לא דנו ולא מעידו? או דילמא הלכה כרבן שמעון בן גמליאל, דאמר נאמן הוא על של חבירו ואינו נאמן על של עצמו (דברי מאיר ודרבן שמעון במסכת בכורות (דף לה,א)? ופשט ליה: הלכה כרבי שמעון בן גמליאל; ותו קא מבעיא להו: מהו לצאת בסנדל של

(יומא עה, ב))
שעם (מין גומא שקורין פוי"י [לא כבעברית של ימינו, אלא גומא שעושים ממנו פפירוס]) ביום הכפורים?
עמד רבי יצחק בר נחמני על רגליו ואמר: אני ראיתי את רבי יהושע בן לוי שיצא בסנדל של שעם ביום הכפורים, ואמינא ליה: בתענית צבור (הנגזר על הגשמים, דתנן במסכת תענית (פ"א מ"ו, דף יב,ב) אסור בנעילת הסנדל) מאי?
אמר לי: לא שנא.
אמר רבה בר בר חנה: אני ראיתי את רבי אלעזר דמן ננוה שיצא בסנדל של שעם בתענית צבור, ואמינא ליה: ביום הכפורים מאי?
אמר לי: לא שנא.
רב יהודה נפיק בדהיטני (מין שעם);
אביי נפיק בדהוצי (סנדל של כפות תמרים);
רבא נפיק בדיבלי (של עשבים);
רבה בר רב הונא כריך סודרא אכרעיה ונפיק.
מתיב רמי בר חמא: '[שבת פ"ו מ"ח] הקיטע יוצא (בשבת) בקב (אשקצ"א) שלו, דברי רבי מאיר; ורבי יוסי אוסר (קסבר לאו מנעל הוא הואיל ואינו שוה בכל)' ותני עלה: 'ושוין שאסור לצאת בו ביום הכפורים' (אלמא אף על גב דלדבי יוסי לאו מנעל הוא - אפילו הכי אסיר, והוא הדין לשל שעם).
אמר אביי: התם - דאית ביה כתיתין (חתיכות בגדים קטנות שהם נוחות לו לסמוך שוקו עליהם), ומשום תענוג.
אמר ליה רבא: ואי לאו מנא הוא כתיתין משוי ליה מנא!? ועוד:
כל תענוג דלאו מנעל הוא ביום הכפורים, מי אסור? והא רבה בר רב הונא הוה כריך סודרא אכרעיה ונפיק! ועוד: מדקתני סיפא 'אם יש לו בית קבול כתיתין - טמא (מקבל טומאה, דלאו פשוטי כלי עץ הוא)' מכלל דרישא לאו בדאית ליה כתיתין עסקינן!

אלא אמר רבא: לעולם דכולי עלמא מנעל הוא (הלכך ביום הכפורים אסור; אבל דהיטני ודהוצא - לאו מנעל ניהו), ובשבת בהא פליגי: מר סבר גזרינן דילמא משתמיט ואתי לאתויי ארבע אמות, ומר סבר לא גזרינן.

תנו רבנן: 'תִּינוּקוֹת מוֹתְרִין כְּכוֹלֵן' (בכל הני דמתניתין: אכילה ושתייה ורחיצה וסיכה) חוץ מנעילת הסנדל; מאי שנא נעילת הסנדל, דאמרי 'אינשי עבדו ליה' (גדולים עשו לו, והתורה הזהירה גדולים על הקטנים שלא יעשו להם בידים דבר האסור, כדאמרינן במסכת יבמות (דף ק"ד, א) [ויקרא י"א, מ"ב] לא תאכלום - לא תאכילום - להזהיר גדולים על הקטנים) - הנך נמי אמרי 'אינשי עבדו ליה'? רחיצה וסיכה אימר מאתמול עבדי ליה. סנדל נמי אימר מאתמול עבדי ליה? סנדל לא אפשר דמאתמול עבדי ליה (ויהא ישן כל הלילה והם ברגליו), דאמר שמואל: האי מאן דבעי למיטעם טעמא דמיתותא - ליסיים מסאני וליגני.

והא 'מוֹתְרִין' - לכתחלה קתני (שאם בא לימלך אומרים לו 'האכילהו ורחוץ אותו', והאי שפיר ידע דהיום עשאו לו)! אלא הנך דלאו רביתיהו - גזרו בהו רבנן, הנך דרביתיהו הוא - לא גזרו בהו רבנן, דאמר אביי: אמרה לי אם: רביתיה דינוקא - מיא חמימי (לרחיצה) ומשחא (לטוך); גדל פורתא - ביעתא בכותחא (ביצים בכותח); גדל פורתא - תבורי מאני (להפקיר לו כלים לשבר ולמלאות תאותו), כי הא: דרבה זבין להו מאני גזיזי דפחרא (כלים סדוקים של חרס, בדמים קלים) לבניה ומתברי להו.

המלך והכלה ירחצו את פניהם: מתניתין מני?

רבי חנניא בן תרדיון היא, דתניא: 'המלך והכלה לא ירחצו את פניהם; רבי חנניא בן תרדיון אומר משום רבי אליעזר: המלך והכלה ירחצו את פניהם; החיה לא תנעול את הסנדל; רבי חנניא בן תרדיון אומר משום רבי אליעזר: החיה תנעול את הסנדל.' מאי טעמא מלך? משום דכתיב (ישעיה לג, י"ז) מֶלֶךְ בִּפְנֵי תַּחְזִיגָה עֵינָיִךְ [תַּרְאִיגָה אֶרֶץ מַחֲקִים]; כלה מאי טעמא? כדי שלא תתגנה על בעלה.

אמר ליה רב לרבי חייא: כלה עד כמה? אמר ליה: כדתניא (בריייתא היא, ומייתנין לה בריש 'בתולה נישאת' בכתובות): ' (הרי שהיה טבחו טבוח ויינו מזוג, ומת אביו של חתן או אמה של כלה - מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה, ובוטל בעילת מצוה, ופורש, ואחר כך קוברין את המת, ו) אין מונעין תכשיטין מן הכלה (מחמת האבל) כל שלשים יום' (אלמא כל שלשים בעינן נוי).

החיה תנעול את הסנדל משום צינה. אמר שמואל: אם מחמת סכנת עקרב (מקום שיש לחוש לעקרבים) - מותר (כל אדם לנעול).

האוכל ככותבת הגסה: בעי רב פפא:

(יומא ע"ט, א) 'ככותבת' שאמרו (הא דקתני מתניתין) - בגרעינתה? או בלא גרעינתה (מיבעיא ליה: היכי קאמר? כמוהו וכגרעינתה יחד, או דלמא הכי קאמר: כמוה בגרעינתה)? [יש גורסים ברש"י: כמוה או כגרעינתה, ואז יש לגרוס גם בגמרא 'כותבת שאמרו - כגרעינתה'] בעי רב אשי: עצם כשעורה בקליפתה או בלא קליפתה? בלחה או ביבשה? רב אשי לא מבעיא ליה הא דרב פפא, 'גסה' איתמר: כל כמה דגסה; רב פפא לא מבעיא ליה הא דרב אשי: לחה - 'שבולת' מיקרי; שלא בקליפתה - 'אושלא' מיקרי (הלכך יבישה בקליפתה - הוא דמקרי 'שעורה'). אמר רבה אמר רב יהודה: כותבת הגסה שאמרו - יתירה מכביצה, וקים להו לרבנן דבהכי מיתבא דעתיה, בציר מהכי לא מיתבא

דעתיה . (ואף על גב דכל שיעור אכילת איסור בכזית היא - הני מילי היכא דכתיבא אכילה, אבל הכא - אֲשֶׁר לֹא תֵעָנֶה [ויקרא כג, כט] כתיב, וכל כמה דלא מיתבא דעתיה - 'ענוי' הוא.)
 מיתבי: 'מעשה והביאו לרכב יוחנן בן זכאי לטעום את התבשיל, ולרכב גמליאל שתי כותבות ודלי של מים, ואמרו: העלום לסוכה!' ותני עלה: 'לא מפני שהלכה כך, אלא שרצו להחמיר על עצמן' (אלמא 'שתי כותבות' דאמרן לעיל - לא שהלכה כן; פחותות הן מכביצה); וכשנתנו לו לרכי צדוק אוכל פחות מכביצה - נטלו במפה ואכלו חוץ לסוכה, ולא בירך אחריו (שלשה קולין נהג בו: אחת - שלא נטל ידיו אלא במפה כרך ידיו, משום אנינות הדעת, וחזק לסוכה אכלו, ולא בירך אחריו)'

(יומא עט, ב)

הא כביצה בעי סוכה! ואי סלקא דעתך כותבת הגסה שאמרו - יתירה מכביצה, השתא: שתי כותבות בלא גרעינן (שאכלן רבן גמליאל בסוכה ואמרו עליהו לא שהלכה כן) לא הוו כביצה, כותבת הגסה וגרעינתה מי הוי יתירה מכביצה?

אמר רבי ירמיה: אין! שתי כותבות בלא גרעינתן לא הוו כביצה, כותבת הגסה וגרעינתה הוי יתירה מכביצה.
 אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי: תרי קבי דתמרי (בגרעינהו) - (הוו) חד קבא דקשייתא, וסריח (יש בהן קב גרעינין ויותר; אלמא הגרעין יותר מן הכותבת; וסריח - לשון עוץ, כמו תקרח על אחרי המשכן (שמות כ"ב)).
 רבא אמר: התם היינו טעמא: משום דהוו ליה פירי, ופירי לא בעו סוכה.

מיתבי: 'אמר רבי: כשהיינו לומדים תורה אצל רבי אלעזר בן שמוע, הביאו לפנינו תאנים וענבים ואכלנום אכילת עראי חוץ לסוכה'; אכילת עראי - אין, אכילת קבע - לא!
 אימא 'אכלנום כאכילת עראי חוץ לסוכה'.
 איבעית אימא: 'אכלנום אכילת קבע, ואכלנו פת אכילת עראי בהדיהו חוץ לסוכה'.
 לימא מסייע ליה: 'לפיכך אם השלים' (י"ד סעודות שאדם חייב לאכול בסוכה לדברי רבי אליעזר במסכת סוכה [פ"ב מ"ו]) במיני תרגימא - 'צא' ואי סלקא דעתך פירי בעו סוכה - ליתני 'פירות'!
 מאי 'מיני תרגימא' - פירות (ליפתן);
 ואיבעית אימא: באתרא דלא שכיחי פירי [לכן יש לפירות חשיבות, ויוצאים בפירות ידי חובת סעודה].

רב זביד אמר: כותבת הגסה שאמרו - חסרה מכביצה, דתנן [ביצה פ"א מ"א; עדויות פ"ד מ"א]: 'בית שמאי אומרים: שאור בכזית (לענין בל ידאח ובל ימצא), חמץ בככותבת' והוינן בה: 'מאי טעמא דבית שמאי? - נכתוב רחמנא חמץ ולא בעי שאור, ואנא אמינא: ומה חמץ - שאין חמוצו קשה - אסור בכזית, שאור - שחמוצו קשה - לא כל שכן!
 מדפלגינהו רחמנא - לימדה לך שיעורו של זה לא כשיעורו של זה (על כרחך דחמץ נפיש מכזית, ולהכי כתב 'שאור' דאי לא כתביה וגמר מחמץ - הוה אמינא 'דיו לבא מן הדין להיות כנדון, ולא מיחייב עליה אלא בשיעורא רבה; להכי כתביה רחמנא לחיוביה אכזית; דאילו בפחות מכזית - ליכא למימר, דלא תהא ראייה חמורה מאכילה: דסתם אכילה בכזית; על כרחך: החמור בכזית והקל ביותר מכזית): שאור בכזית וחמץ בככותבת'; ואי סלקא דעתא כותבת הגסה שאמרו יתירה מכביצה - מכדי בית שמאי אשיעורא דנפיש מכזית קא מהדרי (מכדי בית שמאי לא אמרו ככותבת אלא משום דבעו שיעור חמץ טפי משל שאור, שהוא בכזית? מדאיצטריך קרא למכתבינהו, ואם מצאו שיעור פחות מככותבת והוא יתר על כזית - היו משערין בו!)?
 (ואם כביצה פחותה מככותבת -) ליתני 'כביצה'!! ואי נמי כי הדדי נינהו - ניתני 'כביצה' (שהוא שגור במשנה יותר מככותבת לענין טומאת אוכלין)!
 אלא לאו שמע מינה כותבת פחותה מכביצה?
 ממאי? דילמא לעולם אימא לך: כותבת הגסה שאמרו - יתירה מכביצה, הא סתמא - כביצה (ובית שמאי - כותבת סתמא אמור); ואי נמי כי הדדי נינהו, וחדא מינייהו נקט;

אלא מהכא [ברכות פ"ז מ"ב]: 'עד כמה מזמנין (מברכין על המזון אחריו)? עד כזית, דברי רבי מאיר; רבי יהודה אומר: עד כביצה'; במאי קא מיפלגי?
 - רבי מאיר סבר ואכלת [דברים ח"ג]: ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטבה אשר נתן לך;
 - זו אכילה, ושבעת - זו שתיה, ואכילה בכזית; ורבי יהודה סבר: ואכלת ושבעת = אכילה שיש בה שביעה, ואי זה זה - כביצה'; ואי

סלקא דעתא כותבת הגסה שאמרו - יתירה מכביצה, השתא כביצה
שבועי משבעא, דעתא לא מיתבא, אלא לאו שמע מינה כותבת הגסה
שאמרו פחות מכביצה?
כביצה משבעא, ככותבת מיתבא דעתיה.
תניא: 'רבי אומר':

(יומא פ, א)

כל השיעורין (האמורין באוכלין) כולן בכזית, חוץ מטומאת אוכלין,
ששינה הכתוב במשמען (לקמן קמפרש ליה) ושינו חכמים בשיעורן, וראיה
לדבר - יום הכפורים (למה שאמרתי שלפי ששינה הכתוב במשמען שינו חכמים בשיעורן יש
ראיה מיום הכפורים: שאף בו שינו חכמים בשיעורן מפני ששינה בו הכתוב במשמעו) !
מאי 'שינה הכתוב במשמעו'?

מ'לא תענה' [ויקרא כג, כט: כי כל הנפש אשר לא תענה בעצם היום הזה ונקרתה מעמיה] (ולא כתיב 'אשר
תאכל')

ומאי 'שינו חכמים בשיעוריה' ?
ככותבת;

ומאי 'ראיה לדבר יום הכפורים' ! (למה לו להביא ראיה? מאי אולמא דהאי מהאי? מה
פורש ביום הכפורים במשנה להודיענו שהטעם משום דשינה הכתוב הוא יותר משלא פירשו התם? בטומאה נמי
חזינן דשינה הכתוב במשמעו ושינו חכמים בשיעורא) ?

דאי מהתם (מדשינה הכתוב בטומאה) - הוה אמינא (אין שם שינוי הכתוב, ד) אורחא
דקרא הוא (למכתב מכל האכל אשר יאכל [ויקרא עא, לד] כי היכי דכתיב גבי משקה אשר ישקה - קא משמע
לן יום הכפורים, דהתם ודאי שינה הכתוב במשמעו ושינו חכמים בשיעורן; אמור מעתה: את ששינו בטומאה -
נמי משום טעמא דשינה הכתוב הוא, ד-אשר יאכל - שינוי משמעו חשיב להו) .

טומאת אוכלין כביצה מנלן ?

אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר דאמר קרא: (ויקרא יא, לד) מכל האכל אשר יאכל
[אשר יבוא עליו מים יטמא וכל משקה אשר ישקה בכל כלי יטמא] - אוכל הבא מחמת אוכל,
ואיזה? - זה ביצת תרנגולת.

ואימא גדי ?

מחוסר שחיטה (כשיצא מתוך האוכל שנוצר בו - לאו 'אוכל' מיקרי לענין טומאה, לא הוא ולא אמו,
דהא מחסרי שחיטה) ;

ואימא בן פקועה (שנמצא בתוך בהמה שנשחטה, דקיימא לן (חולין פ"ד מ"ה; דף ע"א) 'שחיטת אמו
מטהרת') ?

טעון קריעה (דתנן (שם) 'קודעו ומוציא את דמו') ;

ואימא ביצת בר יוכני (עוף גדול הוא, כדאמרינן בבכורות (דף מ"ב) שטבעה ביצתו ששים
כרכים) ?

תפסת מרובה לא תפסת, תפסת מועט תפסת.

ואימא ביעתא דציפורתא ?

דזוטר טובא.

רבי אבהו דידיה אמר (פירש במשמעו של מקרא פירוש אחר שלא פירש בו רבי אלעזר רבו, ואין
להשיב עליו) : מכל האכל אשר יאכל : אוכל שאתה אוכלו בבת אחת, ושיעור
חכמים אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת.

אמר רבי אלעזר: 'האוכל חלב בזמן הזה - צריך שיכתוב לו

שיעור, שמא יבא בית דין אחר וירבה בשיעורין' ; (מפרש לה ואזיל):

מאי 'ירבה בשיעורין' ? אי נימא דמחייבי קרבן אכזית קטן (והכי
קאמר: האוכל פחות מכזית בזמן הזה - יכתוב "כשיעור זה אכלתי" שמא יבנה בית המקדש בימיו ויתחדש בית
דין ותתחדש הלכה ויאמרו שחייב קרבן על כזית קטן; ולקמן פריך: אם כן, 'ימעט בשיעורין' מבעי ליה) -

והתניא (ויקרא ד, כב) [אשר נשיא יחטא ועשה אחת מכל מצות ה' אלהיו] אשר לא תעשינה בשגגה ואשם :
השב מידיעתו מביא קרבן על שגגתו, לא שב מידיעתו אין מביא

קרבן על שגגתו' (כלומר: וכי אתי בית דין ומחדש הלכה - מי מחייב האי דאכל קודם שנתחדשה
הלכה? והא האידנא לאו 'שב מידיעתו' הוא, דאי נמי הוה ידע דחלב הוא - הוה אכיל ליה, דהא השתא קים לן
(ברכות דף ל"ט, א) דלא חייבה תורה אלא על כזית איגורי, שהוה כזית ביוני! אשר לא תעשינה משמע שאילו ידע -
לא עשה, אבל בשגגה עשה, ואשם) ?

אלא דלא מחייבי קרבן עד דאיכא כזית גדול (והכי קאמר: האוכל כזית ביוני -
אל יכתוב "מחוייבני חטאת" אלא יכתוב "כזית ביוני אכלתי", שמא יבא בית דין ויפטרנו מקרבן ונמצא מביא
חולין לעזרה) .

ולמאי דסליק אדעתיה מעיקרא דמחייבי קרבן אכזית קטן, מאי
'ירבה בשיעורין' ?

שמה ירבה בקרבנות מחמת שיעורין.

אמר רבי יוחנן: שיעורין ועונשין - הלכה למשה מסיני.
עונשין מכתב כתיבי?

אלא הכי קאמר: שיעורים של עונשין (שעל דין הוא ענוש) הלכה למשה מסיני (באיזה שיעור הוא ענוש).

תניא נמי הכי: 'שיעורין של עונשין - הלכה למשה מסיני; אחרים אומרים: בית דינו של יעבץ' (הוא עתניאל בן קנז) תיקנום.
והכתיב 'אלה המצוות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני' [ויקרא כז, לד] - שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה' [ספרא בחוקותי פרשתא ח פרק יג הלכה ז]
אלא שכחום וחזרו ויסדום.

השונה מלא לוגמיו:

אמר רב יהודה אמר שמואל: לא מלא לוגמיו ממש, אלא כל שאילו יסלקנו לצד אחד ויראה כמלא לוגמיו.

והא אנן תנן 'מלא לוגמיו'?

אימא 'כמלא לוגמיו'.

מיתיבי: 'כמה ישתה ויהא חייב? בית שמאי אומרים: רביעית,

ובית הלל אומרים: מלא לוגמיו; רבי יהודה אומר משום רבי

אליעזר: כמלא לוגמיו; רבי יהודה בן בתירא אומר: כדי גמיעה? (מדבית הלל קפריך)

מי עדיפא ממתניתין, דאוקימנא כדי שיראה? הכי נמי כדי שיראה! אי הכי - היינו רבי אליעזר!

איכא בינייהו מלא לוגמיו דחוק (לבית הלל בעינן כדי שיסלקנו לצד אחד ויראה כמלא לוגמיו ברוח, ולרבי אליעזר כמלא לוגמיו דחוק);

מתקיף לה רב הושעיא: אם כן (דלביית הלל מיחייב בכדי שיסלקנו וכו') - הוה ליה בציר מרביעית, הוה ליה מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל (וליתנייה במסכת

עדיות [T⁹] גבי קולי בית שמאי שכולן שנויות שם) !?

אמר ליה:

(יומא פ, ב)

כי אתשיל (בבי מדרשא הך דלעיל כמה ישתה ויהא חייב) - בעוג מלך הבשן אתשיל (כלומר: לענין אדם כענקים איתשיל), דהו ליה בית שמאי לחומרא (דמחייב

ברביעית).

מתקיף לה רבי זירא: מאי שנא אכילה, דכל חד וחד בככותבת,

ומאי שנא שתיה, דכל חד וחד בדידיה?

אמר ליה אביי: קים להו לרבנן בככותבת דבהכי מיתבא דעתיה,

בציר מהכי לא מיתבא; בשתיה - בדידיה מיתבא דעתיה, בדחבריה

לא מיתבא דעתיה!

מתקיף לה רבי זירא: וכל העולם כולו בככותבת ועוג מלך הבשן בככותבת?

אמר ליה אביי: קים להו לרבנן דבהכי מיתבא דעתיה, בציר מהכי לא מיתבא דעתיה, מיהו כולי עלמא טובא ועוג מלך הבשן פורתא.

מתקיף לה רבי זירא: בשר שמן בככותבת ולולבי גפנים בככותבת?

אמר ליה אביי: קים להו לרבנן דבהכי מיתבא דעתיה, בציר מהכי לא מיתבא דעתיה, מיהו בשר שמן טובא, ולולבי גפנים פורתא.

מתקיף לה רבא: כזית בכדי אכילת פרס (קיס לן (כריתות פ"ג מ"ג, דף יב, ב) בכל אותן איסורין ששיעורן בכזית, שאם שהה בין תחילת אכילת השיעור לגמר אכילתו יותר מכדי אכילת פרס - אין מצטרף, עד שיאכל כל השיעור בתוך כדי שהיית סעודה, והיא אכילת חצי ככר ששיעורו בו את העירוב, שהוא מזון שתי סעודות, כדתנן נעירובין פ"ח מ"ב: חצייה לבית המנוגע' שתלה הכתוב שהייתו לטמא בגדים כשיעור

אכילה), וכותבת בכדי אכילת פרס (בתמיה: יום הכפורים ששיעור אכילתו בככותבת אף הוא שיעור צירוף אכילתו בכדי אכילת פרס, ואם שהה יותר מכאן - אין מצטרף ופטור; והא כיון דשיעורו גדול בעי שהייה טפי לצירוף אכילתו, והשתא קולא דפטרי ליה)?

אמר ליה אביי: קים להו לרבנן דבהכי מיתבא דעתיה, בטפי מהכי (אם שהה יותר מיכן) לא מיתבא דעתיה (ויום הכפורים - ביישוב הדעת תליא מילתא, דכתיב

אֲשֶׁר לֹא תִעָנֶה [ויקרא כג, כט]).

מתקיף לה רבא: כזית בכדי אכילת פרס, חצי פרס (ששיעורו לפסול את הגויה לאוכל אוכלין טמאין חצי פרס - נפסל גופו מלאכול בתרומה; חצי פרס שיעור גדול הוא: כשתי ביצים

שוחקות, כדאמרין בעירובין (דף 98א) בכדי אכילת פרס (ואף ביה משוינן שהיית צירופו בכדי אכילת פרס ותו לא) ? (כיון דשיעורא רבה הוא - בטפי מהכי ליצטרף) ! אמר ליה רב פפא: הנח לטומאת גוויה, דלאו דאורייתא היא (ואקילו רבנן בה) .

ומי אמר רב פפא הכי ? והכתיב (גבי אכילה) (ויקרא יא, מג) [אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השרץ] ולא תטמאו בהם ונטמאתם בהם (אל תשקצו את נפשתיכם - דהיינו אכילה, ולא תטמאו בהם 'לא' - זו היא אזהרת טומאה, שהרי אין ישראל מזהרין מליטמא, דכתיב: אֱמַר אֶל הַכֹּהֲנִים וְגו' (ויקרא כא, א) - כהנים מזהרין ואין ישראל מזהרין אלא אזהרת אכילתן, וכתיב ונטמאתם בהם - משמע שעל ידי אכילתן (טמאו), ואמר רב פפא: מכאן שטומאת גוויה (על ידי אוכלין - טמאין) דאורייתא ?

מדרבנן (דקרא - לאו לטומאה אתא: שאין לך דבר מטמא אדם על ידי אכילה אלא נבלת עוף טהור) , וקרא אסמכתא בעלמא (ועיקר קרא דרשינן בפרק 'אמר להם הממונה' (לעיל דף 97א): אדם מטמא עצמו מעט - מטמאין אותו הרבה) .

כל האוכלין :

אמר רב פפא: אכל אומצא ומילחא (שעליה) - מצטרף, ואף על גב דלאו אכילה היא: כיון דאכלי אינשי - מצטרפין .

אמר ריש לקיש: ציר שעל גבי ירק - מצטרף לככותבת ביום הכפורים .

פשיטא ?

מהו דתימא משקה הוא - קא משמע לן כל אכשורי אוכלא (משקה הבא למתק את האוכל) - אוכלא הוא .

אמר ריש לקיש: האוכל אכילה גסה ביום הכפורים (שאכל לילי יום הכפורים על השבע: שהיה שבע מסעודה שהפסיק בה, וכל מה שאכל משחשיכה - אכילה גסה היתה ושלא להנאה) - פטור; מאי טעמא ? - (ויקרא כג, כט) [כי כל הנפש אשר לא תענה בקצם היום הזה ונקרתה מעמיה] , פרט למזיק (לזה שאינו מבטל ממנו שום עינוי על ידי אכילה זו, אלא מזיק הוא את האוכלין ואת עצמו) .

אמר רבי ירמיה אמר ריש לקיש: זר שאכל תרומה (בשוגג שחייבו הכתוב תשלומי קרן וחומש) אכילה גסה (אם אכלה על השבע) - משלם את הקרן ואינו משלם את החומש: (ויקרא כב, יד) [ואיש] כי יאכל לקדש בשגגה ויסף חמשתו עליו ונתן לכהן את הקדש] - פרט למזיק (את התרומה) .

אמר רבי ירמיה אמר רבי יוחנן: זר

(יומא פא, א)

שכוסס (כל דבר שהוא אוכלו שלא כדרך אכילתו קרי ליה כוסס) שעורים של תרומה - משלם את הקרן ואינו משלם את החומש; (ויקרא כב, יד) [ואיש] כי יאכל לקדש בשגגה ויסף חמשתו עליו ונתן לכהן את הקדש] - פרט למזיק .

אמר רב שיזבי אמר רבי יוחנן: זר שבלע (בלא כסיסה) שזפין (פרונ"ש בלע"ז) של תרומה והקיאן ואכלן אחר - ראשון משלם קרן וחומש (שאף היא דרך אכילתן), שני אין משלם אלא דמי עצים לראשון בלבד (שהרי קנאן הראשון ונתחייב בתשלומיהן, והן אינן ראויות עוד אלא להסקה) .

האוכל והשותה אין מצטרפין :

מאן תנא ?

אמר רב חסדא: במחלוקת שנויה (במחלוקת השנויה במקום אחר שנויה במשנתנו ולא דברי הכל היא אלא רבי יהושע היא), ורבי יהושע היא, דתנן [מעילה פ"ד מ"ג]: 'כלל אמר רבי יהושע: כל שטומאתו ושיעורו שוה' (כגון שני חצאי זיתים משני מתים או משתי נבילות, או שתי חצאי עדשה משני שרצים: שזמן טומאתן שוה ושיעורן שוה לטמא בשיעור אחד) - מצטרף; טומאתו ולא שיעורו (כגון שרץ ונבילה: ששניהן טומאת ערב, אבל אין שיעורן שוה לטמא: שזה בכזית וזה בכעדשה), שיעורו ולא טומאתו (כגון מת ונבילה: ששניהן בכזית, וזה טומאת שבעה וזה טומאת ערב), לא טומאתו ולא שיעורו - אין מצטרפין . רב נחמן אמר: אפילו תימא רבנן: עד כאן לא קא אמרי רבנן התם אלא לענין טומאה, דשם טומאה חד היא, אבל הכא - משום יתובי דעתא הוא, והאי לא מיתבא דעתיה .

וכן אמר ריש לקיש: במחלוקת שנויה, ורבי יהושע היא, דתנן: 'כלל אמר רבי יהושע כו' ורבי יוחנן אמר: אפילו תימא רבנן: עד כאן לא קאמרי רבנן התם אלא לענין טומאה, אבל הכא - משום יתובי דעתיה הוא, והאי לא קא מיתבא דעתיה.

משנה:

אכל ושתה בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת (דחזק שחטא הוא, דאכילה ושתיה מחד קרא נפקי);

אכל ועשה מלאכה (תרי שמות ניהו, דמתרי קראי נפקי) חייב שתי חטאות; אכל אוכלין שאינן ראויין לאכילה ושתה משקין שאינן ראויין לשתיה ושתה ציר או מוריים - פטור.

גמרא:

אמר ריש לקיש: מפני מה לא נאמרה אזהרה בעינוי? משום דלא אפשר; היכי נכתוב? נכתוב רחמנא 'לא יאכל' - אכילה בכזית (משמע, והתורה לא חייבה עליו אלא ביישוב הדעת); נכתוב רחמנא 'לא תעונה' - קום אכול משמע!

מתקיף לה רב הושעיא: נכתוב רחמנא 'השמר פן לא תעונה' (השמר פן תבא לידי לא תעונה)!

אם כן נפיש להו לאוי (השמר ופן - ששניהן לא תעשה הן, ואנן - לאו אחד אמרינן, שמא לא רצה להרבות בו לאוין).

מתקיף לה רב ביבי בר אבבי: נכתוב רחמנא 'השמר במצות עינוי'? אם כן השמר דלאו - לאו (כגון השמר בנגע הצרעת (דברים כד, ח) שלא יקוץ בהרתו), השמר דעשה (השמר שתתענה) - עשה.

מתקיף לה רב אשי: נכתוב 'אל תסור מן העינוי'? קשיא.

ותנא [ספרא אמור פרשתא יא פרק יד הלכה ז-ט, בשנויים] מייתי לה (אזהרה בעינוי) מהכא: 'ויקרא כג, כח] וְכָל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ בַּעֲצֶם הַיּוֹם הַזֶּה [כי יום כפרים הוא לכפר עליכם לפני ה' אלהיכם]; יכול יהא ענוש על תוספת מלאכה (אם לא הוסיף מחול על הקודש: להפסיק מן המלאכה מבעוד יום)?

תלמוד לומר: (ויקרא כג, ל) וְכָל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה בַּעֲצֶם הַיּוֹם הַזֶּה [והאבדתי את הנפש והוא מקרב עמה]: על עיצומו של יום ענוש כרת, ואינו ענוש כרת על תוספת מלאכה;

[הלכה ח] יכול לא יהא ענוש כרת על תוספת מלאכה, אבל יהא ענוש כרת על תוספת עינוי?

תלמוד לומר: (ויקרא כג, כט) כי כל הנפש אשר לא תענה בַּעֲצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְנִכְרְתָה [מעמיה]: על עיצומו של יום ענוש כרת, ואינו ענוש כרת על תוספת עינוי; יכול לא יהא בכלל ענוש, אבל יהא מוזהר (בלאו) על תוספת מלאכה? תלמוד לומר: (ויקרא כג, כח) וְכָל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ בַּעֲצֶם הַיּוֹם הַזֶּה [כי יום כפרים הוא לכפר עליכם לפני ה' אלהיכם]: על עיצומו של יום הוא מוזהר, ואינו מוזהר על תוספת מלאכה;

[הלכה ט] יכול לא יהא מוזהר על תוספת מלאכה, אבל יהא מוזהר על תוספת עינוי?

ודין הוא: ומה מלאכה שנוהגת בשבתות וימים טובים אינו מוזהר עליה, עינוי שאינו נוהג בשבתות וימים טובים אינו דין שלא יהא מוזהר עליו!

אבל אזהרה לעינוי של יום עצמו לא למדנו; מניין? לא יאמר עונש במלאכה - דגמר מעינוי: ומה עינוי שאינו נוהג בשבתות וימים טובים ענוש כרת, מלאכה שנוהגת בשבתות וימים טובים לא כל שכן! למה נאמר? - מופנה, להקיש ולדון ממנו גזרה שוה: נאמר עונש בעינוי ונאמר עונש במלאכה: מה מלאכה לא ענש אלא אם כן הזהיר - אף עינוי לא ענש אלא אם כן הזהיר! איכא למיפרך: מה לעינוי שלא הותר מכללו, תאמר במלאכה שהותרה מכללה? (עונש דמלאכה לאו מופנה הוא, שאם באת ללמדו מעינוי - יש להשיב: מלאכה הותרה מקצתה אצל גבוה!)!

אלא לא יאמר עונש בעינוי, דגמר ממלאכה: מה מלאכה שהותרה מכללה ענוש כרת, עינוי שלא הותר מכללו לא כל שכן; למה נאמר?

- מופנה: להקיש ולדון ממנה גזירה שוה: נאמר עונש בעינוי ונאמר עונש במלאכה: מה מלאכה עונש והזהיר - אף עינוי עונש והזהיר!

איכא למיפוך: מה למלאכה שכן נוהגת בשבתות וימים טובים, תאמר בעינוי שאינו נוהג בשבתות וימים טובים?

אמר רבינא: האי תנא - עצם עצם גמר מופנה, דאי לא מופנה - איכא למיפוך כדפרכינן.

לאיי, אפנויי מופנה: חמשה קראי כתיבי במלאכה (ארבעה לאוין וזכר אחד ב'אחרי מות' ובפרשת בעשור שבחומש הפקודים [במדבר כט, טז]); חד לאזהרה דיממא, וחד לאזהרה דליליא, וחד לעונש דיממא, וחד לעונש דליליא (דאם אינו ענין לאזהרה תנהו לענין עונש), וחד לאפנויי: למגמר עינוי ממלאכה בין דיממא בין דליליא.

דבי רבי ישמעאל תנא: 'נאמר כאן עינוי ונאמר להלן עינוי' (על דבר אשר ענה את אשת רעהו (דברים כב, כד)); 'מה להלן לא עונש אלא אם כן הזהיר - אף כאן לא עונש אלא אם כן הזהיר'.

רב אחא בר יעקב אמר: יליף שבת שבתון משבת בראשית: מה להלן לא עונש אלא אם כן הזהיר - אף כאן לא עונש אלא אם כן הזהיר. רב פפא אמר:

(יומא פא, ב)

הוא גופיה שבת איקרי (ובלא גזירה שוה נמי נפקא, מיניה וביה: דכיון דאיקרי שבת לענין עינוי - הוה ליה כשבת לעונש ואזהרה), דכתיב (ויקרא כג, לב) [שבת שבתון הוא לכם וענייתם את נפשתיכם בתשעה לחמש בערב מערב עד ערב] תשבתו שבתכם (ומשבת שבתון לא גמר, דאיקרי שבת, דאיצטריך ליה לרביי כל הענין, כדאמר בריש פרקין (דף ע"א, א): שבתון שבות; אי נמי שבת שבתון היא - לאו יומא איקרי 'שבת', אלא הכי קאמר: מנוחת מרגוע היא לכם, והיכא נמי דכתיב שבת שבתון הוא - לשון זכר - אף לשון מנוחה הוא לשון זכר, אבל יומא לא איקרי שבת, להכי נקט תשבתו שבתכם יתירא דהוא גופיה איקרי שבת).

בשלמא רב פפא לא אמר כרב אחא בר יעקב, דקרא דכתיב בגופיה עדיף; אלא רב אחא בר יעקב מאי טעמא לא אמר כרב פפא?

מיבעי ליה לכדתניא (לשאר ימים טובים, ולא איום כפורים קאי) [נפרא אמור פרשתא יא פרק יד הלכה ה-ו, בשנויים]: ' (ויקרא כג, לב) [שבת שבתון הוא לכם] וענייתם את נפשתיכם בתשעה לחמש בערב מערב עד ערב תשבתו שבתכם'; יכול יתחיל ויתענה בתשעה? תלמוד לומר: לומר: בערב; אי בערב, יכול משתחשך? תלמוד לומר: בתשעה! הא כיצד? - מתחיל ומתענה מבעוד יום; מכאן שמוסיפין מחול על הקודש; אין לי אלא בכניסתו, ביציאתו מניין? תלמוד לומר: מערב עד ערב; ואין לי אלא יום הכפורים, שבתות מניין? תלמוד לומר: תשבתו; אין לי אלא שבתות, ימים טובים מניין? תלמוד לומר: שבתכם; הא כיצד? - כל מקום שנאמר שבות מוסיפין מחול על הקודש'.

ותנא ד'עצם' 'עצם' (מדאיצטריך למעוטי לתוספת החול מעונש ומאזהרה - ממילא שמעינן דמוסיפין), האי בתשעה לחודש מאי עביד ליה?

מיבעי ליה לכדתני חייא בר רב מדיפתי, דתני חייא בר רב מדיפתי ' (ויקרא כג, לב) [שבת שבתון הוא לכם] וענייתם את נפשתיכם בתשעה [לחמש בערב מערב עד ערב תשבתו שבתכם]; וכי בתשעה מתעניין? והלא בעשור מתעניין? - אלא לומר לך: כל האוכל ושותה בתשיעי - מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי ' (והכי משמע קרא וענייתם ... בתשעה - כלומר: התקן עצמך בתשעה שתוכל להתענות בעשרה; ומדאפקיה קרא בלשון 'עינוי' - לומר לך: הרי הוא כאלו מתענה בתשעה).

אכל אוכלין שאין ראויין לאכילה:

¹ הפסוק המובא בגמרות וילנא - במדבר כט, טז: ובעשור לחמש השביעי הזה מקרא קדש יהיה לכם וענייתם את נפשתיכם כל מלאכה לא תעשו, וכן הפסוק המוצע על ידי מסורת הש"ס הוא בויקרא טז, אינם מתאימים, כי מדרש ההלכה הוא על פסוקי ויקרא כג.

אמר רבא: כס פלפלי ביומא דכפורי - פטור; כס זנגבילא ביומא דכפורי - פטור (אין זה יישוב הדעת, שאין זה דרך אכילתו).
 מיתיבי: 'היה רבי מאיר אומר: ממשמע שנאמר (ויקרא יט, כג) [וכי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל] וערלתם ערלתו את פרו [שלוש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל], איני יודע שעץ מאכל הוא? אלא מה תלמוד לומר עץ מאכל? עץ שטעם עזו ופריו שוה; הוי אומר זה פלפלין, ללמדך שהפלפלין חייבין בערלה (מין אילן הוא), ואין ארץ ישראל חסרה כלום, שנאמר (דברים ח, ט) [ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם] לא תחסר כל בה [ארץ אשר אבניה ברזל ומתריה תחצב נחשת] (אלמא מאכל קרי ליה) !?
 לא קשיא: הא ברטיבתא (חזי למיכל), והא ביבישתא.
 אמר ליה רבינא למרימר: והאמר רב נחמן: 'האי הימלתא (ליטורגיה שמפטמים בשמים כתושים בדבש) דאתי מבי הנדואי (מארץ כוש) שריא (ואין בו משום בישולי נכרים, שנאכל כמות שהוא חי, ולא משום גיעולי נכרים, דנותן טעם לפגם; ומדקאמר אין בו משום בישולי נכרים - שמע מינה דרך אכילתו כשהוא חי), ומברכינן עליה בורא פרי האדמה' ?
 לא קשיא: הא ברטיבתא, והא ביבישתא.

תנו רבנן [תוספתא יומא פ"ד הכי גרסינן: [ליברמן]]: 'אכל עלי קנים - פטור; לולבי גפנים - חייב';
 אלו הן 'לולבי גפנים' ?
 אמר רבי יצחק מגדלאה: כל שלבלבו מראש השנה ועד יום הכפורים (אבל לבלבו קודם ראש השנה - כבר נעשו קשים, ועץ בעלמא נינהו) ;
 ורב כהנא אמר: כל שלשים יום.
 תניא כוותיה דרבי יצחק מגדלאה: 'אכל עלי קנים - פטור, ולולבי גפנים - חייב; אלו הן לולבי גפנים: כל שלבלבו מראש השנה ועד יום הכפורים'.

שתה ציר או מורייס פטור:
 הא חומץ חייב; מתניתין מני?
 רבי היא, דתניא: 'רבי אומר: חומץ משיב את הנפש (ומבטל את העינוי)'.
 דרש רב גידל בר מנשה מבירי דנרש: אין הלכה כרבי.
 לשנה נפקי כולי עלמא, מזגו (נתנו בו מים להתיש כחו) ושתו חלא; שמע רב גידל - ואיקפד; אמר: אימר דאמרי אנא - דיעבד, לכתחלה מי אמרי? אימר דאמרי אנא - פורתא, טובא מי אמרי? אימר דאמרי אנא חי, מזוג מי אמרי?

(יומא פב, א)

משנה:

התינוקות - אין מעניין אותן ביום הכפורים (אין חייבין למנוע מהן מאכל), אבל מחנכין אותן (לשעות) לפני שנה (שהיא סמוכה לפירקן; פירקן הוי בן שלש עשרה לנקבה וארבע עשרה לזכר; שדרך תינוקות להביא שתי שערות בשתיים עשרה יום אחד, דהיינו בתוך שנת י"ג, והיא פירקה לעונשין, ותינוק ב"ג יום אחד, נמצא שנת י"ד פרקו לעונשין, ושנת י"ג היא שנה הסמוכה לפרקו, ושנת י"ב היא שנה לפני שנה הסמוכה לפרקו) ולפני שנתיים (גירסת רש"י: או לפני שתי שנים, שהיא לפני שתי שנים סמוך לפרקו, דהיינו שלש שנים לפני פרקו) בשביל שיהיו רגילין במצות. (ובגמרא פריך: 'השתא לפני שתיים, דהיינו שלש שנים אמרת 'מחנכין', לפני שנה דהיינו שתיים מיבעיא?')

גמרא:

השתא בפני שתיים מחנכין להו, בפני שנה מבעיא?
 אמר רב חסדא: לא קשיא: הא בחולה (כחוש ותשוש כח), הא בבריא.
 אמר רב הונא: בן שמונה ובן תשע (בן שמונה לבריא שעברה שמונה ונכנסת לתשע, ובתינוקת, כדמסיים מילתיה: דהוי שנת תשע, ארבע שנים לפני פרקה; ובן תשע לחולה שעברה שנת תשע ונכנסה לתוך עשר, דהיינו שלש שנים לפני פרקה) מחנכין אותו לשעות; בן עשר (לבריא שעברה עשר ונכנסה לאחד עשר) ובן אחת עשרה (לתינוקת חולה ונכנסה לי"ב) משלימין מדרבנן; בן י"ב (ונכנסה לי"ג) משלימין מדאורייתא (שהיא פירקן) בתינוקת (הבריא והחולה שוות בו);

ורב נחמן אמר: בן תשע בן עשר מחנכין אותן לשעות; בן אחת עשרה בן שנים עשרה משלימין מדרבנן; בן י"ג משלימין מדאורייתא בתינוק; (לא פליג רב נחמן אדרב הונא אלא מר פירש מילי דתינוקת ומר פירש מילי דתינוק);

ורבי יוחנן אמר: השלמה דרבנן ליכא; בן עשר בן אחת עשרה מחנכין אותו לשעות; בן י"ב משלימין מדאורייתא. תנן: 'התינוקות אין מעניין אותן כיום הכפורים, אבל מחנכין אותן לפני שנה ולפני שנים' (לפני שנה דהיינו שתי שנים, ולפני שנים דהיינו שלש); בשלמא לרב הונא ורב נחמן (דאמרי איכא השלמה מדרבנן, כדקאמר, אף על גב דלדידהו הוי חינוך הבריא ארבע שנים - מצי לתרוצא למתניתין כולה בחולה, והכי קאמר): 'לפני שנה' ולפני שנים': לפני שנה לדבריהן, ולפני שנים לדבריהן (מחנכין אותו לשעות שתי שנים לפני השלמת דבריהם, שהם שלש לפני השלמת דבריהם, כדקאמר רב הונא: דשנה עשירית מחנכין את התינוקות החולה לשעות, שהיא לפני שנה הסמוכה לפרק השלמת דבריהם, שהיא בשנת י"ב לחולה, דהיינו לפני שנים הסמוכים לפרק דאורייתא); אלא לרבי יוחנן קשיא (לדידיה לא מיתוקמא מתניתין כלל, דהא אמרין 'השלמה מדרבנן ליכא' דתימא מתניתין חדא קתני, כדאוקימנא אליבא דרב הונא ורב נחמן, ורישא בחולה וסיפא בבריא; כדאוקימא רב חסדא נמי לא תוקמא: דמתניתין קתני שלש לבריא ושנים לחולה, ורבי יוחנן אמר: שנים לבריא ואחת לחולה)?

אמר לך רבי יוחנן: מאי 'שנה' או 'שנים'? - סמוך לפירקן (אמר לך רבי יוחנן: לא תתני 'לפני שנה' דמשמע שנים, ו'לפני שנים' דמשמע שלש שנים, אלא אימא: מחנכין אותה שנה סמוך לפרק בחולה ושנים לבריא).

תא שמע, דתני רבה בר שמואל ('שנה' או 'שנים' - כרבי יוחנן, ולא תני 'לפני שנה' ולפני שנים): 'תינוקות - אין מעניין אותן כיום הכפורים, אבל מחנכין אותן שנה או שנים סמוך לפירקן'; בשלמא לרבי יוחנן - ניהא (ומוקי לה שנה לחולה ושנים לבריא), אלא לרב הונא ולרב נחמן קשיא (דהא חינוך לשעות הוא, ופחות שבחינוכין לשעות לדידהו - שלש שנים הוי, דהא אמר רב הונא בתינוקת חולה שמחנכין אותה בעשירית, וברייטא קתני גדול שבחינוכין שתי שנים)?

אמרי לך רבנן: מאי 'חינוך' נמי דקתני? - השלמה (השלמה דדבריהם; ולדידן נמי השלמה דדבריהם שנים לבריא לפני השלמה דאורייתא, אחת לחולה).

ומי קרי לחינוך 'השלמה', והא תניא: 'אי זה 'חינוך'? - היה רגיל לאכול בשתי שעות מאכילין אותו לשלש, בשלש מאכילין אותו כארבע'?

אמר רבא בר עולא: תרי חנוכי הוו.

משנה:

עוברה שהריחה - מאכילין אותה עד שתשיב נפשה (העובר מריח ריח תבשיל, והוא מתאוה לו, ואם אינה אוכלת - שניהן מסוכנין); חולה מאכילין אותו על פי בקיאיין (אם יאמרו שני רופאים שהוא מסוכן אם אינו אוכל), ואם אין שם בקיאיין מאכילין אותו על פי עצמו עד שיאמר די.

גמרא:

תנו רבנן: 'עוברה שהריחה בשר קודש או בשר חזיר - תוחבין לה כוש (פלך) ברוטב (תוחבין לה כוש ברוטב של אותו בשר) ומניחין לה על פיה (ומוצצתו); אם נתישבה דעתה - מוטב, ואם לאו - מאכילין אותה רוטב עצמה; ואם נתישבה דעתה - מוטב, ואם לאו - מאכילין אותה שומן עצמו, שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים'.

עבודה זרה מנלן?

דתניא: 'רבי אליעזר אומר: אם נאמר [דברים נה: וְאֶהְיֶה אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ] וּבְכָל נַפְשְׁךָ למה נאמר וּבְכָל מְאֹדְךָ ואם נאמר וּבְכָל מְאֹדְךָ, למה נאמר וּבְכָל נַפְשְׁךָ (יאמר החביב שבהן, וכל שכן שאינו חביב)? אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו לכך נאמר וּבְכָל נַפְשְׁךָ, ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר וּבְכָל מְאֹדְךָ'.

גילוי עריות ושפיכות דמים מנא לן?

דתניא: 'רבי אומר: [דברים כב: וְלֹא תִשָּׂא דָבָר אֵין לְנֶעֱר חֲטָאת מוֹת] כִּי פֶאֱשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נָפֵשׁ כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה (בנערה המאורסה כתיב); וכי מה ענין למדנו מרוצח לנערה המאורסה (שהוא כמשפט הרוצח - כן משפט הדבר הזה)? אלא הרי זה בא ללמד ונמצא למד: מה נערה המאורסה ניתן להצילה בנפשו (מה

נערה המאורסה ניתן רשות למציל להצילה מבעילת זו בנפשו של בועל זה: להורגו עד שלא בא עליה, כדכתיב וְאִין מוֹשִׁיעַ לָהּ (דברים כב, כז) הא יש מושיע יושיענה בכל צידי תשועה) - אף רוצח ניתן להצילו בנפשו; מה רוצח יהרג ואל יעבור (אם אמרו לו הרוג חבירך ואם לאו אהרוג אותך יהרג ואל יעבור עבירה זו כדמפרש לקמן) - אף נערה המאורסה (אם יאמרו "בעול ארוסת חבירך או תיהרג") יהרג ואל יעבור (אבל היא אינה מצווה למסור את נפשה, דהיא אינה עושה כלום, דקרקע עולם בעלמא היא; וראיה לדבר - אסתר) .

(יומא פב, ב)

ורוצח גופיה מנא לן (דיהרג ואל יעבור) ?
סברא היא: דההוא דאתא לקמיה דרבה, אמר ליה: אמר לי מרי דוראי (שלטון של כפר שאני דר שם): "קטליה לפלניא, ואי לא - קטילנא לך" !

אמר ליה: נקטלך ולא תקטול: מאי חזית דדמא דידך סומק טפי? די למא דמא דההוא גברא סומק טפי? (כלומר: מאי דעתך למשרי מילתא, משום [ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אתם האדם] וחי בהם [ויקרא יח, ה] - ולא שימות בהם? טעמו של דבר לפי שחביבה נפשן של ישראל לפני המקום יותר מן המצות, אמר הקב"ה: תבטל המצוה ויחיה זה; אבל עכשיו שיש כאן ישראל נהרג והמצוה בטילה - למה ייטב בעיני המקום לעבור על מצותו? למה יהיה דמך חביב עליו יותר מדם חבירך ישראל?)

ההיא עוברה דארחא (שהריחה ויום הכפורים היה); אתו לקמיה דרבי, אמר להו: זילו לחושו לה (באזנה) דיומא דכיפורי הוא (אולי תוכל להתאפק); לחושו לה - ואילחישא (קיבלה את הלחישה: שפסק העובר מתאותו); קרי עליה (ירמיהו א, ה) בְּטָרָם אֲצֻרְךָ בְּטָטֹן יְדֻעֲתֶיךָ [ויבטרום תצא מרחם הקדשתיך נביא לגוים נתתיך]; נפק מינה רבי יוחנן.
ההיא עוברה דארחא; אתו לקמיה דרבי חנינא, אמר להו: לחושו לה - ולא אילחישא; קרי עליה

(יומא פג, א)

(תהלים נח, ט) זְרוּ רְשָׁעִים מְרָחֵם [תעו מבטן דברי קצב] (זרו = נעשו זרים ונתנכרו לאביהם שבשמים); נפק מינה שבתאי אצור פירי (להפקיע שערים, ותניא (בבא בתרא דף צב, ב) אין אוצרין פירות בארץ ישראל, וכל דבר שהוא חיי נפש, לפי שמפקיעין את השערים) .

חולה מאכילין אותו על פי בקיאיין:
אמר רבי ינאי: 'חולה אומר "צריך" ורופא אומר "אינו צריך" - שומעין לחולה';
מאי טעמא?

(משלי יד, י) לֵב יוֹדֵעַ מֵרֵת נַפְשׁוֹ [ויבשמחתו לא יתערב זר]; פשיטא! ?

מהו דתימא רופא קים ליה טפי - קא משמע לן.
'רופא אומר "צריך", וחולה אומר "אינו צריך" - שומעין לרופא! ?

מאי טעמא?

תונבא (שטות; אשטורדישו"ן [הלם, מבוכה] מחמת חוליו) הוא דנקיט ליה.

תנן: 'חולה מאכילין אותו על פי בקיאיין' על פי בקיאיין - אין, על פי עצמו - לא; על פי בקיאיין (תרי) - אין, על פי בקי אחד לא (ועל פי עצמו לא! תיובתא דרבי ינאי בתרוייהו) ! ?
הכא במאי עסקינן? - דאמר (חולה) "לא צריכנא" (ואשמועינן מתניתין דשומעין לרופאין) .

וליספו ליה על פי בקי (דהא באחד נמי אמר רבי ינאי דשומעין לרופא) ?
לא, צריכא דאיכא אחרינא בהדיה דאמר לא צריך.

'מאכילין אותו על פי בקיאיין' - פשיטא: ספק נפשות הוא, וספק נפשות להקל! ?

לא, צריכא דאיכא תרי אחריני בהדיה, דאמרי לא צריך;
ואף על גב דאמר רב ספרא (דהא דאמור רבנן) 'תרי כמאה ומאה כתרי' - הני מילי לענין עדות (הוא דאמור), אבל לענין אומדנא - בתר דעות אזלינן; (אשמועינן במתניתין) והני מילי (דכי אמדינן: זיל בתר דעות) לענין

אומדנא דממונא (כגון בשומא ששמין לבעל חוב), אבל הכא (אבל באומדנא דחולה - אף על גב דרובא אמרי 'לא צריך', כיון דאיכא תרי דאמרי 'צריך' -) ספק נפשות הוא (ספק נפשות להקל).

והא מדקתני סיפא 'ואם אין שם בקיאים מאכילין אותו על פי עצמו' - מכלל דרישא דאמר צריך (ואפילו הכי קתני מתניתין על פי בקיאים - אין, על פי עצמו - לא) !?

חסורי מיחסרה והכי קתני: 'במה דברים אמורים (דמאכילין אותו על פי בקיאים, כלומר: דבעינן בקיאים)? דאמר "לא צריך אני" (ואמרי בקיאים "צריך" - מאכילין אותו), אבל אמר "צריך אני" אין שם בקיאים תרי (דאמרי "לא צריך") אלא חד דאמר "לא צריך" - מאכילין אותו על פי עצמו (כרבי ינאי דאמר שומעין לחולה).

מר בר רב אשי אמר (הך סיפא לא תפרש הכי דמשמע דהיכא דאמר "צריך אני" ואיכא תרי דאמרי "לא צריך" לא צייתין ליה - הא לא אמרין): כל היכא דאמר "צריך אני" אפילו איכא מאה דאמרי "לא צריך" - לדידיה שמעינן (צייתין ליה), (מאי טעמא? -) שנאמר (משלי יד, 5) לב יודע מרת נפשו [ונבשמתו לא יתערב זר].

תנן: 'אם אין שם בקיאים - מאכילין אותו על פי עצמו'; טעמא דליכא בקיאים, הא איכא בקיאים - לא!?

הכי קאמר: במה דברים אמורים? דאמר "לא צריך אני", אבל אמר "צריך אני" - אין שם בקיאים כלל (כלומר: אין בקיאותן כלום), מאכילין אותו על פי עצמו, שנאמר (משלי יד, 5) לב יודע מרת נפשו [ונבשמתו לא יתערב זר].

משנה:

מי שאחזו בולמוס (חולי האוחז מחמת רעבון; עיניו כהות, והוא מסוכן למות, וכשמראיתו חוזרת - בידוע שנתרפא) - מאכילין אותו אפילו דברים טמאים עד שיאורו עיניו;

מי שנשכו כלב שוטה (מפרש בגמרא) - אין מאכילין אותו מחצר כבד שלו (ואף על פי שנוהגין הרופאים ברפואה זו - אינה רפואה גמורה להתיר לו איסור בהמה טמאה על כך);

ורבי מתיא בן חרש מתיר (קסבר רפואה גמורה היא).

ועוד אמר רבי מתיא בן חרש: החושש בגרונו - מטילין לו סם בתוך פיו בשבת מפני שהוא ספק נפשות, וכל ספק נפשות דוחה את השבת.

מי שנפלה עליו מפולת, ספק הוא שם ספק אינו שם, ספק חי ספק מת, ספק נכרי ספק ישראלי - מפקחין עליו את הגל; מצאוהו חי - מפקחין, ואם מת - יניחוהו.

גמרא:

תנו רבנן [נתוספתא יומא פ"ד ה"ד [ליברמן]]: 'מניין היו יודעין שהאירו עיניו? - משיבכין בין טוב לרע.' אמר אביי: ובטעמא (משוידע להבחין בין טעם תבשיל יפה לטעם תבשיל רע).

תנו רבנן [נתוספתא יומא פ"ד ה"ד [ליברמן], בשנויים]: 'מי שאחזו בולמוס (אם אין לנו דברים מותרים כדי צרכו ויש לפנינו מיני איסורין) - מאכילין אותו הקל הקל (שבהם); טבל ונכילה - מאכילין אותו נכילה; טבל ושביעית (לאחר זמן הביעור) - שביעית (שהטבל במיתה בידי שמים, והשביעית בעשה); טבל ותרומה - תנאי היא, דתניא: 'מאכילין אותו טבל ואין מאכילין אותו תרומה; בן תימא אומר: תרומה ולא טבל'.

אמר רבה: היכא דאפשר בחולין של טבל זה להאכילו לאחר שתינטל תרומתו) - דכולי עלמא לא פליגי דמתקנינן ליה ומספינן ליה (חולין, ואין מאכילין אותו לא טבל ולא תרומה); כי פליגי בדלא אפשר בחולין (אלא אם כן אוכל את כולו, וקאמר 'מאכילין אותו הטבל' כמות שהוא - ולא יפרישו ממנו תרומתו להאכילו תרומה לעצמה וחולין לעצמן, ובן תימא אומר: מוטב שיפרישו תרומתו ויאכילוהו כל אחד לעצמו, ולא יאכילוהו טבל כמות שהוא): מר סבר טבל חמור ומר סבר תרומה חמורה: מר סבר טבל חמור (שאפילו לכהנים אינו ראוי) אבל תרומה חזיא לכהן, ומר סבר תרומה חמורה (שאין לה היתר), אבל טבל אפשר לתקוניה (וחולין יהו ראויין לכל אדם).

(יומא פג, ב)

'אפשר בחולין?' פשיטא (דמתקנין ליה) ! ?
לא, צריכא בשבת (שאפילו הוא שבת שאסור להפריש תרומה ומעשר - יפרישוה ולא יאכילוהו טבליס).

בשבת נמי פשיטא: טלטול מדרבנן הוא!
הכא במאי עסקינן? - בעציץ שאינו נקוב (דטבל שלו מדרבנן, ושבות דהפרשת מעשרות בשבת) דרבנן (אשמועינן שידחה השבות ולא יאכילוהו טבל דרבנן, דאתו למשרי נמי טבל דאורייתא כי האי גוונא) .

מר סבר טבל חמור ומר סבר תרומה חמורה - לימא תנאי היא (הך דרבה דאמר בדאפשר בחולין מתקנין ליה ודחינן שבות דהפרשת תרומה בשבת מקמי אכילת טבל דעציץ שאינו נקוב דרבנן), דתניא [תוספתא שבמ פ"ט ה"ד [ליברמן]]: 'מי שנשכו נחש - קורין לו רופא (בשבת) ממקום למקום, ומקרעין לו את התרנגולת (לחת על המכה שזו היא רפואתו), וגוזזין לו (מן המחובר) את הכרישין (כרתי) ומאכילין אותו, ואין צריך לעשר - דברי רבי; רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: לא יאכל עד שיעשר'; נימא (הא דרבה) רבי אלעזר ברבי שמעון היא (דאמר מפרישין לו תרומה בשבת ואל יאכילוהו טבל דרבנן כגון ירק), ולא רבי (דאי רבי - האמר אין צריך לעשר) ! ?

אפילו תימא רבי: עד כאן לא קאמר רבי התם אלא לענין מעשר ירק, דרבנן (דלא מיחלף בטבל דאורייתא), אבל במעשר דגן - דטבל דאורייתא הוא - אפילו רבי מודה (דאף בעציץ שאינו נקוב - מעשר, דמיחלף בדאורייתא): דאי שרית ליה בעציץ שאינו נקוב - אתי למיכל בעציץ שהוא נקוב.

תנו רבנן [תוספתא שבת פ"ח הוה ליה [ליברמן], בהרחבה]: 'מי שאחזו בולמוס - מאכילין אותו דבש וכל מיני מתיקה, שהדבש וכל מיני מתיקה מאירין מאור עיניו של אדם; ואף על פי שאין ראייה לדבר - זכר לדבר (ביהונתן כתיב): (שמואל א' י"ד, כט) [וילאמר יונתן עכר אבי את הארץ] ראו נא כי ארו עיני כי טעמתי מעט דבש הזה' .

ומאי 'אף על פי שאין ראייה לדבר' ?

דהתם לאו בולמוס אחזיה.
אמר אביי: לא שנא אלא לאחר אכילה, אבל קודם אכילה מגרר גריר (ממשיר את הלב לתאות רעבון), דכתיב (ויאכל לחם והדר ויתנו לו פלח דבלה): (שמואל א' י"א, יב) וימצאו איש מצרי בשדה ויקחו אותו אל דוד ויתנו לו לחם ויאכל וישקהו מים [פסוק יב] ויתנו לו פלח דבלה ושני צמקים ויאכל ותשב רוחו אלו כי לא אכל לחם ולא שתה מים שלשה ימים ושלשה לילות.

אמר רב נחמן אמר שמואל: מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו אליה (בשר שמן מאד) בדבש;

רב הונא בריה דרב יהושע אמר: אף סולת נקיה בדבש;
רב פפא אמר: אפילו קמחי דשערי בדיבשא.

אמר רבי יוחנן: פעם אחת אחזני בולמוס, ורצתי למזרחה של תאנה, וקיימתי בעצמי [קהלת ז, יב] [כי בצל החכמה בצל הכסף ויתרון דעת] החכמה תחיה בעליה, דתני רב יוסף: 'הרוצה לטעום טעם תאנה - יפנה למזרחה' (של תאנה, שהשמש מכה שם מן הבקר עד חצות היום, והשמש ממתיק את הפרי), שנאמר (דברים לג, יד) וממנו תבואת שמש [וממנו גרש ירחים] (וממנו - לשון מעדנים) .

רבי יהודה ורבי יוסי הווי קא אזלי באורחא; אחזיה בולמוס לרבי יהודה, קפחיה לרועה (כפאו ונטל ככרו הימנו), אכליה לריפתא.
אמר ליה רבי יוסי: קפחת את הרועה!

כי מטו למתא - אחזיה בולמוס לרבי יוסי, אהדרוהו בלגי וצעי (סבבוהו בני העיר והקיפוהו לגינין של דבש ומתיקה וקערות של תבשילין); אמר ליה רבי יהודה: אני קפחתי את הרועה, ואתה קפחת את העיר כולה!
ותו: רבי מאיר ורבי יהודה ורבי יוסי הווי קא אזלי באורחא;
רבי מאיר הווי דייק בשמא (בשמו של בעל הבית: אם נאה אם כעור), רבי יהודה ורבי יוסי לא הווי דייקו בשמא; כי מטו לההוא דוכתא, בעו אושפיזא, יהבו להו; אמרו לו: מה שמך? אמר להו: כידור.

אמר שמע מינה אדם רשע הוא, שנאמר (דברים לב) כי דור תהפוכות המה; רבי יהודה ורבי יוסי אשלימו ליה כיסייהו (ערב שבת היה, והפקידו אצלו כיסם), רבי מאיר לא אשלים ליה כיסיה.

אזל, אותביה בי קיבריה דאבוה. אתחזי ליה בחלמיה: תא שקיל כיסא דמנח ארישא דההוא גברא!
למחר אמר להו: הכי אתחזי לי בחלמאי!
אמרי ליה: חלמא דבי שמשי (של ערבי שבתות) לית בהו ממשא (מתוך שאדם במנוחה - מהרהר ורואה חלומות; ומתכוון היה לדחותו שלא ילך ויטלנו).
אזל רבי מאיר ונטריה כולי יומא, ואייתיה; למחר אמרו לו: הב לן כיסן!

אמר להו: לא היו דברים מעולם.
אמר להו רבי מאיר: אמאי לא דייקיתו בשמא?
אמרו ליה: אמאי לא אמרת לן מר?
אמר להו: אימר דאמרי אנא - חששא, אחזוקי מי אמרי?
משכוהו ועיילוהו לחנותא; חזו טלפחי אשפמיה (ראו עדשים על שפמו),
אזלו ויהבו סימנא לדביתהו ("בעליך אמר שתתני לנו כיסינו וזה לך סימן: שאכלתם היום עדשים") ושקלוהו לכיסייהו, ואייתו.
אזל איהו וקטליה לאיתתיה!

היינו דתניא: 'מים ראשונים האכילו כשר חזיר' (פונדק ישראל היה מוכר לישראל דברים המותרים ומאכילם, ומוכר לנכרים בשר חזיר מבושל; בא ישראל לפונדק וראהו שלא נטל ידיו כשהסב לאכול, ונתן לפניו בשר חזיר), 'מים אחרונים הרגו את הנפש' (זו היא אשתו של זה: שאילו נטל מים אחרונים דרך הנוטלים ידים לקנח את שפמם בידיים טופחות, ולא היו עדשים נראין);
ולבסוף הו דייקי בשמא.

כי מטו לההוא ביתא דשמיה בלה, לא עיילו לגביה; אמרי: שמע מינה רשע הוא, דכתיב (יחזקאל כג,מג) 'ואמר לבלה נאופים' (עת עֲתָה יזנה יָזְנוּ תַּזְנוּתָהּ וְהִיא) <כמו (בראשית יח,יב) אַחֲרֵי בְלָתִי הִתָּה לִי עֲדָנָה, כלומר: זקנה בנאופים>.

מי שנשכו כלב שוטה [אין מאכילין אותו מחצר כבד שלו, ורבי מתיא בן חרש מתיר]:

תנו רבנן: 'חמשה דברים נאמרו בכלב שוטה: פיו פתוח, וריריו נוטף, ואזניו סרוחות' (גדולות וכפולות למטון), וזנבו מונח על ירכותיו, ומהלך בצדי דרכים; ויש אומרים אף נובח ואין קולו נשמע'.
ממאי הוי?

רב אמר: נשים כשפניות משחקות בו (מראות בו כשפיהם לשחוק);
ושמואל אמר: רוח רעה שורה עליו.

מאי בינייהו?
איכא בינייהו

(יומא פד, א)

למקטליה בדבר הנזרק (למאן דאמר רוח רעה שורה עליו - לא יקרב אצלו להרגו בידיים, אלא זורק בו חץ או סכין והורגו).

תניא כוותיה דשמואל: 'כשהורגין אותו - אין הורגין אותו אלא בדבר הנזרק'.

דחייף ביה (המתחכך בו) - מסתכן; דנכית ליה (שהכלב נושכו) - מיית.
'דחייף ביה מסתכן' - מאי תקנתיה?

נישלח מאניה (יפשיט בגדיו) ונירהיט (ויירוץ, יברח ממנו).

רב הונא בריה דרב יהושע חף ביה חד מינייהו בשוקא; שלחינהו למאניה ורהיט; אמר: קיימתי בעצמי (קהלת יב,יב) [כִּי בָצַל הַחֲמָה בָּצַל הַכֶּסֶף וַיִּתְּרוֹן דַּעַת] הַחֲמָה תַּחֲיָה בְּעָלֶיהָ.

'דנכית ליה מיית' - מאי תקנתיה?

אמר אביי: ניתי משכא [עור] דאפא (הוא הצבוע, ובלע"ז פוטוי"ש) דדיכרא (זכר), וניכתוב עליה: "אנא פלניא בר פלניא, אמשכא דאפא דיכרא

כתיבנא עלך כנתי כנתי קלירוס" - ואמרי לה "קנדי קנדי קלורוס" - "יה יה ה' צבאות אמן אמן סלה" ונשלחינהו למאניה, ולקברינהו בי קברי עד תריסר ירחי שתא, ונפקינהו, ונקלינהו בתנורא, ונבדרינהו לקטמיה אפרשת דרכים; והנך תריסר ירחי שתא כי שתי מיא - לא לישתי אלא בגובתא דנחשא (על ידי קנה של נחשת), דילמא חזי בבואה דשידא (שקפץ מן הכלב עליו) וליסתכן (ומסתכן), כי הא:

דאבא בר מרתא - הוא אבא בר מניומי - עבדא ליה אימיה גובתא דדהבא.

ועוד אמר רבי מתיא [בן חרש: החושש בגרונו - מטילין לו סם בתוך פיו בשבת מפני שהוא ספק נפשות, וכל ספק נפשות דוחה את השבת]: רבי יוחנן חש בצפידנא (חולי השיניים והחניכים ומתחיל בפה וגומר בבני מעיים ומסוכן הוא); אזל גבה דההיא מטרוניתא (נכרית היתה), עבדא ליה מלתא (רפואה) חמשא ומעלי שבתא (יום חמישי בשבת וערב שבת); אמר לה: בשבת מאי? אמרה ליה: לא צריכת; אי מצטריכנא מאי? אמרה ליה: אישתבע לי דלא מגלית! אישתבע לאלהא דישראל לא מגלינא! נפק, דרשה בפירקא. והא אישתבע לה!?

לאלהא דישראל לא מגלינא, הא לעמו ישראל מגלינא. והא איכא חלול השם (שהיא סבורה שעבר על שבועתו)? דמגלי לה מעיקרא (מעיקרא מההיא שעתא גלי לה "לא נשבעתי לך, כי כך אמרתי"). מאי עבדא ליה?

אמר רב אחא בריה דרב אמאי: מי שאור, שמן זית, ומלח. רב ימר אמר: שאור גופיה, שמן זית, ומלח. רב אשי אמר: משחא דגדפא דאווזא (שומן מוח עצם קטן שבראש כנף העוף שקורין כני"ל - סכה אותו על צדעיו).

אמר אביי: אנא עבדי לכולהו ולא איתסאי עד דאמר לי ההוא טיעא: אייתי קשייתא דזיתא (גרעיני זיתים) דלא מלו תילתא (שלא הביאו שליש), וקלינהו בנורא אמרא חדתא (על מר חדש שקורין פשו"ר [מכוש]), ואדביק בככי דדריה (הדבק בשורת השיניים); עבדי הכי ואיתסאי. ממאי הוה (על ידי מה בא החולי הזה)?

מחמימי חמימי דחיטי (האוכל פת חמה יותר מדאי), ומשיורי כסא דהרסנא (דגים מטוגנים עם הקמח בשמן שלהן, שעבר עליו הלילה); ומאי סימניה (של אותו חולי)?

כד רמי מידי בככיה ואתא דמא מבי דרי (כשנותן כלום בשיניו זב הדם משורת שיניו).

רבי יוחנן, כי חש בצפידנא - עבד הכי בשבתא ואיתסי. ורבי יוחנן היכי עביד הכי? (ורבי יוחנן היכי עביד הכי וכו'. לא גרסינן לה הכא אלא במסכת עבודה זרה.) אמר רב נחמן בר יצחק: שאני צפידנא, הואיל ומתחיל בפה וגומר בבני מעיים.

אמר ליה רב חייא בר אבא לרבי יוחנן: כמאן (כמאן עביד רבי יוחנן לתת סם בשבת בשביל חולי השיניים, דקאמר לה "אי מצריכנא מאי?")? - כרבי מתיא בן חרש, דאמר החושש בפיו - מטילין לו סם בשבת. אמר ליה: שאני אומר בזו (בזו מודים לו חכמים שהיא רפואה לו: בכלב שוטה בחצר כבד שלו) ולא באחרת.

לימא מסייע ליה: 'מי שאחזו ידקון' (חולי שפניו מוריקות) - מאכילין אותו בשר חמור; מי שנשכו כלב שוטה - מאכילין אותו מחצר כבד שלו; והחושש בפיו - מטילין לו סם בשבת, דברי רבי מתיא בן חרש; וחכמים אומרים: כאילו אין בהם משום רפואה; 'באלו' למעוטי מאי? מאי לאו למעוטי סם (והכי קאמרי ליה: בשתיים הראשונות אין זו רפואה גמורה לעבור עליהן דבר תורה, ולמעוטי סם דיש בו משום רפואה)? לא, למעוטי מקיזין דם לסרונכי (בשבת; לעולם אכולי הנך פליגי, ומאי באלו? - משום דשמעיה לרבי מתיא דאמר אכתי אחריתי; סרונכי = חולי ששמו אשטרנגליון [אסכרה, דיפתריה] הוא בו"ן מלנט, ובההיא מודה ליה); הכי נמי מסתברא, דתניא: 'שלשה דברים אמר רבי ישמעאל כרבי יוסי ששמע משום רבי מתיא בן חרש: מקיזין דם לסרונכי בשבת, ומי שנשכו כלב שוטה מאכילין אותו מחצר כבד שלו, והחושש בפיו - מטילין לו סם בשבת; וחכמים אומרים: כאילו אין בהן משום רפואה' 'באילו' למעוטי מאי מאי? לאו אתרתי בתרייתא, ולמעוטי דרישא? לא, אתרתי דרישא קמייתא, ולמעוטי דסיפא.

(יומא פד, ב)

תא שמע, דתני רבה בר שמואל: 'עוברה שהריחה - מאכילין אותה עד שתשוב נפשה; ומי שנשכו כלב שוטה - מאכילין אותו מחצר כבד שלו; והחושש בפיו - מטילין לו סם בשבת, דברי רבי אלעזר ברבי יוסי שאמר משום רבי מתיא בן חרש; וחכמים אומרים: כזו (אנו מודים) ולא באחרת'; 'כזו' אהיית? אילימא עוברה - פשיטא: עוברה מי איכא למאן דאמר דלא (וכי עוברה שהריחה רבי מתיא קתני לה? סתמא היא)! אלא לאו אסם (אסם קיימי, דאילו אחצר כבד - תנן פלוגתא במתניתין)! שמע מינה (דבסם מודו).

רב אשי אמר: מתניתין נמי דיקא: 'ועוד אמר רבי מתיא בן חרש: החושש בפיו מטילין לו סם בשבת' ולא פליגי רבנן עליה, ואם איתא דפליגי רבנן עליה - ליערבינהו וליתנינהו וליפלגו רבנן בסיפא! שמע מינה.

מפני שספק נפשות הוא [וכל ספק נפשות דוחה את השבת]: למה לי תו למימר 'וכל ספק נפשות דוחה את השבת'? אמר רב יהודה אמר רב: לא ספק שבת זו בלבד אמרו, אלא אפילו ספק שבת אחרת (לא שיהא ספק הנפשות לשבת זו, אלא אפילו אין הספק לשבת זו - דפשיטא לן דהיום לא ימות, אלא ספק שאם לא יעשו לו היום שמא ימות לשבת הבאה); היכי דמי? - כגון דאמדוה לתמניא יומי (כגון דאמדוה רופאים לעשות לו הרפואה שמנה ימים) ויומא קמא שבתא; מהו דתימא ליעכב עד לאורתא כי היכי דלא ניחול עליה תרי שבתא? - קא משמע לן.

תניא נמי הכי: 'מחמין חמין לחולה בשבת, בין להשקותו בין להברותו (רחיצה שמא יבריא מאיליו); ולא שבת זו בלבד אמרו, אלא לשבת אחרת; ואין אומרים "נמתין לו שמא יבריא", אלא מחמין לו מיד, מפני שספק נפשות דוחה את השבת, ולא ספק שבת זו אלא אפילו ספק שבת אחרת; ואין עושין דברים הללו לא על ידי נכרים, ולא על ידי קטנים, אלא על ידי גדולי ישראל; ואין אומרים "יעשו דברים הללו לא על פי נשים ולא על פי כותיים" (אם נשים או כותיים אומרים צריך אין מחללין על פיהן), אבל מצטרפין לדעת אחרת (כגון: שנים אומרים "צריך" ושלשה אומרים "אין צריך" ואשה או כותי אומרים "צריך" - מצטרפין למהוי פלגא ופלגא, וספק נפשות להקל) ".

תנו רבנן [תוספתא שבת פ"ט ה"א-יג (ליברמן), בשנויים]: 'מפקחין פקוח נפש (פקוח = דשקומברנש [חילוק] בלע"ז; בכל דבר שצריך לו לנפש להעביר סכנת מות) בשבת, והזריז הרי זה משובח; ואין צריך ליטול רשות מב"ד; הא כיצד? ראה תינוק שנפל לים - פורש מצודה ומעלהו, והזריז הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מבית דין,

ואף על גב דקא צייד כוורי (עמו; כל הני 'אף על גב' דקאמר הכא - משנה יתירה דייק, דקתני 'צריך ליטול רשות' למה ליה דתני הכא? הא תני ליה: 'הזריז הרי זה משובח' אלא הא אתא לאשמועינן: שאפילו הוא צריך לדבר)!

ראה תינוק שנפל לבור - עוקר חוליא (כדי להשפיל שפת הבור ויהא נוו ליכנס) ומעלהו, והזריז הרי זה משובח ואין צריך ליטול רשות מבית דין;

אף על גב דמתקן דרגא; ראה שננעלה דלת בפני תינוק (והתינוק נבעת) - שוברה ומוציאו, והזריז הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מבית דין; ואף על גב דקא מיכוין למיתבר בשיפי (נסרים שצריך להם; לישנא אחרינא בשיפי: קיסמין להדלקה); מכבין ומפסיקין מפני הדליקה בשבת (בכלים של מתכת או של חרס מלאים מים, ובדליקה שיש בה סכנת נפשות קאמר), והזריז הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מבית דין,

ואף על גב דקא ממכין מכוכי (משפיל ומציע הגחלים לצלות עליהם לערב); וצריכא: דאי אשמועינן ים - משום דאדהכי והכי (אם ילך לבית דין לישאל) אזל ליה (לאיבוד), אבל בור - דקא יתיב - אימא לא, צריכא;

ואי אשמועינן בור - משום דקא מיבעית, אבל ננעלה דלת
אפשר דיתיב בהאי גיסא ומשביש ליה באמגוזי (מפתהו ומקרקש לו
אגוזים) - צריכא.

'מכבין ומפסיקין' למה לי?

דאפילו לחצר אחרת (דליקה בחצר זו ונפשות בחצר אחרת והם חולים או קטנים).
אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל: לא הלכו בפקוח נפש אחר
הרוב (דאם ספק כותי או ספק ישראל - מפקחין, ואף על גב דרובא כותים הוו התם).
היכי דמי? אי נימא דאיכא תשעה ישראל ונכרי אחד ביניהו
(ונפלה מפולת על אחד מהן, ואין ידוע אם ישראל אם כותי הוא), רובא ישראל נינהו! אי
נמי פלגא ופלגא - ספק נפשות להקל! אלא דאיכא תשעה נכרים
וישראל אחד (ואשמועינן דאף על גב דרובא כותים - חיישינן שמא ישראל הוא, ומפקחין).
הא נמי פשיטא, דהוה ליה 'קבוע', וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי
(דנפקא לן בסנהדרין [עטא] ובכתובות [טו,א] מן-אָרְבַּ לֹו [דברים יט,א] - פרט לזורק אבן לגו)!
לא, צריכא דפרוש לחצר אחרת (ושם נפלה על האחד מפולת); מהו דתימא 'כל
דפריש מרובא פריש' (דבכל דזכתא אמרינן 'כל דפריש מרובא פריש' במידי דנייד) - קא
משמע לן (והכא לא אמרינן הכי, ואף על גב דבפרישתן כולהו נייד) דלא הלכו בפקוח
נפש אחר הרוב.

איני! והאמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: תשעה נכרים וישראל אחד
באותה חצר - מפקחין, בחצר אחרת אין מפקחין?
לא קשיא: הא דפרוש כולהו (הואיל ואיתחזק ישראל בהאי חצר שנפלה בו מפולת -
מפקחין, ואף על גב דנייד לא אזלינן בתר רובא), הא דפרוש מקצתייהו (ולא ידעינן אי הוה
ישראל בהאי חצר - אזלינן בתר רובא, הואיל ולא איתחזק).

ומי אמר שמואל הכי? והתנן (משנה היא בסדר טהרות [מכשירין פ"ב מ"ז]): **'מצא בה
(בעיר ישראל וכותים דרים בה) תינוק מושלך אם רוב גוים - גוי, ואם רוב
ישראל - ישראל; מחצה על מחצה - ישראל'** ואמר רב: לא שנו (דאם
רוב ישראל מחזקינן ליה לישראל) אלא להחיותו, אבל לייחסו (כגון אם נקבה היא, שיהא
כהן מותר בה) - לא (ואפילו ליכא למיחש לאסופי, כגון הנך דאמרינן במסכת קידושין [דף עג,ב]: תלי
בדיקולא תלי פיתקא רמי חומרא משלטי הדמיה - חיישינן שמא כותית היא, וגירות אסורה לכהונה, ואף על גב
דרוב ישראל - מעלה עשו ביוחסין דבעינן תרי רובי, כדאמרינן בכתובות בפרק קמא [דף טו,א]),

(יומא פה, א)

ושמואל אמר: לפקח עליו את הגל (אם רוב ישראל, אבל במחצה על מחצה - לא, וכל
שכן ברוב כותים)!
כי איתמר דשמואל - ארישא איתמר: **'אם רוב גוים - גוי'**; אמר
שמואל: ולענין פקוח נפש אינו כן (אלא) אפילו ברוב כותים מפקחין).
'אם רוב גוים - גוי' - למאי הילכתא (הוי כותי אליבא דשמואל? כיון דאמר
מפקחין עליו כל שכן דמצוה להחיותו, ולמאי הילכתא הוי כותי)?
אמר רב פפא: להאכילו נבלות (עד שיגדל ויקבל עליו גירות);
'אם רוב ישראל - ישראל' למאי הילכתא (הוי ישראל ברוב ישראל טפי ממחצה על
מחצה? אי שלא להאכילו נבילות - במחצה על מחצה לא ספינן ליה)?
להחזיר לו אבידתו;

'מחצה על מחצה - ישראל' למאי הילכתא?

אמר ריש לקיש: לנזקין (שור של ישראל שנגח של כותי - פטור, ושור של כותי שנגח של
ישראל - בין תם בין מועד - משלם נזק שלם, ושל ישראל שנגח של ישראל, תם משלם חצי נזק מועד משלם נזק
שלם).

היכי דמי? אי נימא דנגחיה תורא דידן לתורא דידיה (וקאמרינן
דמחייבין ליה לשלומי) - נייתי ראייה (דישראל הוא) ונשקול (וכל זמן שלא טבל בבית
דין לשם גירות - לא מצינן לישראל לחיובי לשלומי)!

לא, צריכא דנגחיה תורא דידיה לתורא דידן - פלגא יהיב ליה
(פלגא משלם, כישראל), אידך פלגא (ספק הוא וזה תובעו נזק שלם כדין כותי), נימא
ליה: אייתי ראייה דלאו ישראל אנא - ושקול.

מי שנפל עליו מפולת [ספק הוא שם ספק אינו שם, ספק חי ספק מת, ספק
נכרי ספק ישראל - מפקחין עליו את הגל; מצאוהו חי - מפקחין, ואם מת -
יניחוהו]:

מאי קאמר (כל הני ספיקי דקתני מאי אתו לאשמועינן)?

לא מיבעיא קאמר: לא מיבעיא ספק הוא שם ספק אינו שם, דאי איתיה - חי הוא, דמפקחין; אלא אפילו ספק חי ספק מת - מפקחין;
ולא מיבעיא ספק חי ספק מת דישראל, אלא אפילו ספק נכרי ספק ישראל - מפקחין.

מצאוהו חי מפקחין:
מצאוהו חי פשיטא?!
לא, צריכא, דאפילו לחיי שעה.

ואם מת יניחוהו:
הא נמי פשיטא?!
לא, צריכא לרבי יהודה בן לקיש, דתניא: 'אין מצילין את המת מפני הדליקה; אמר רבי יהודה בן לקיש: שמעתי שמצילין את המת מפני הדליקה' (לחצר המעורבת, דליכא איסור אלא טלטול).
ואפילו רבי יהודה בן לקיש לא קאמר אלא מתוך שאדם בהול על מתו אי לא שרית ליה אתי לכבויי, אבל הכא - אי לא שרית ליה - מאי אית ליה למעבד (דתייהו איסורא דאורייתא דנשרי הא מקמי הך)?

תנו רבנן: ' (אם דומה למת שאינו מזיז איבריו) - עד היכן הוא בודק (עד היכן הוא מפקח לדעת האמת)?
עד חוטמו (ואם אין חיות בחוטמו שאינו מוציא רוח ודאי מת ויניחוהו);
ויש אומרים עד לבו;
בדק ומצא עליונים מתים - לא יאמר כבר מתו התחתונים.
מעשה היה ומצאו עליונים מתים ותחתונים חיים.'

נימא הני תנאי כי הני תנאי, דתניא: 'מהיכן הולד נוצר? - מראשו, שנאמר (תהלים עא, ו) [עליך נסמכתי מבטן] ממעי אמי אתה גוזי [בך תהלתי תמיד], ואומר (ירמיהו ז, כט) גזי נורף והשליכי [ושאי על שפיס קינה כי מאס ה' ויטש את דור עברתו] (וינור הוא שער הראש);
אבא שאול אומר: מטיבורו, ומשלח שרשיו אילך ואילך!
אפילו תימא אבא שאול (נמי טבירא ליה עד חוטמו): עד כאן לא קא אמר אבא שאול התם אלא לענין יצירה, דכל מידי - ממצייעתיה מיתצור, אבל לענין פקוח נפש - אפילו אבא שאול מודי דעיקר חיותא באפיה הוא, דכתיב (בראשית ז, כב) כל אשר נשמת רוח חיים באפיו [מכל אשר בחרבה מתו].
אמר רב פפא: מחלוקת ממטה למעלה, אבל ממעלה למטה - כיון דבדק ליה עד חוטמו - שוב אינו צריך, דכתיב כל אשר נשמת רוח חיים באפיו וכבר היה (הכי גרסינן: אמר רב פפא מחלוקת מלמטה למעלה: מחלוקת דהנך תנאי, דמר אמר עד לבו ומר אמר עד חוטמו - מלמטה למעלה: שמוצאו דרך מרגלותיו תחלה, ובדק והולך כלפי ראשו, דמר אמר: בלבו יש להבחין אם יש בו חיות, שנשמתו דופקת שם; ומר אמר: עד חוטמו: דזימנין דאין חיות ניכר בלבו וניכר בחוטמו).

'רבי ישמעאל ורבי עקיבא ורבי אלעזר בן עזריה מהלכין בדרך, ולוי הסדר (לא פורש לי מהו), ורבי ישמעאל בנו של רבי אלעזר בן עזריה מהלכין אחריהן; נשאלה שאלה זו בפניהם:
מניין לפקוח נפש שדוחה את השבת?
נענה רבי ישמעאל ואמר: (שמות כב, א) אם במחאת ימצא הגנב [והכה ומת אין לו דמים]:
ומה זה, שספק על ממון בא ספק על נפשות בא, ושפיכות דמים (שהותר לבעל בית לשפוך דמו של זה להצלת ספק נפשו; עבירה חמורה היא): מטמא את הארץ (כדכתיב (במדבר לה, לד) ולא תטמא את הארץ גבי פרשת רוצחין) וגורם לשכינה שתסתלק מישראל (כדכתיב (שם) אשר אני שכן בתוכה - הא אם תטמאו איני שוכן, וגבי רוצח כתיב) - ניתן להצילו בנפשו, קל וחומר לפקוח נפש שדוחה את השבת!
נענה רבי עקיבא ואמר: (שמות כא, יד) וכי יזד איש על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למות; מעם מזבחי (אם כהן הוא שבא לעבוד עבודה) - ולא מעל מזבחי (אם התחיל בעבודה - אין מפסיק לבא לידון אלא משלים עבודתו), ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: לא שנו אלא להמית,

(יומא פה, ב)

אבל להחיות (כגון שידוע ללמד זכות על אדם שנדון בבית דין ליהרג) - אפילו מעל מזבח; ומה זה שספק יש ממש בדבריו ספק אין ממש בדבריו, ועבודה (חמורה, ש) דוחה שבת (מפסיקה להצלת נפש) - קל וחומר לפקוח נפש שדוחה את השבת;

נענה רבי אלעזר ואמר: ומה מילה שהיא (תיקון) אחד ממאתים וארבעים ושמונה איברים שבאדם דוחה את השבת (לפי שחייבין עליה כרת לאחר זמן; כך שנויה בתוספתא דשבת) - קל וחומר לכל גופו שדוחה את השבת;

רבי יוסי ברבי יהודה אומר: (שמות לא, יג) [ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אף] את שבתתי תשמרו [כי אות הוא ביני וביניכם לדתיתכם לדעת כי אני ה' מקדשכם]; יכול לכל (אפילו לפיקוח נפש)? תלמוד לומר: אף - חלק;

רבי יונתן בן יוסף אומר: (שמות לא, יד) [ושמרתם את השבת] כי קדש הוא לכם [מחלליה מות יומת כי כל העשה בה מלאכה ונקרתה הנפש ההוא מקרב עמיה]: היא מסורה בידכם, ולא אתם מסורים בידה;

רבי שמעון בן מנסיא אומר: (שמות לא, טז) [ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדתם ברית עולם]; אמרה תורה: חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה (כדי לעשות שבתות אחרות - יזהרו בשבת זו: בקיום שמירת שבתות הרבה). אמר רב יהודה אמר שמואל: אי הואי התם - הוה אמינא: ידידי עדיפא מדידהו: [ויקרא יח, ה] [ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אתם האדם] [וחי בהם] [אני ה'] - ולא שימות בהם.

אמר רבא: לכולהו אית להו פירכא, בר מדשמואל דלית ליה פירכא. [ומבאר הגמרא:] דרבי ישמעאל - דילמא כדרבא, דאמר רבא: מאי טעמא דמחתרת? - חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו (מלהציל את ממונו מיד גנב), והאי (גנב דאתי במחתרת) מידע ידע דקאי (בעל הבית) לאפיה (ואדעתא דהכי אתא), ואמר: אי קאי לאפאי - קטילנא ליה (ואין זה ספק נפשות אלא ודאי נפשות), והתורה אמרה: בא להרגך השכם להרגו; ואשכחן ודאי, ספק מנלן?

דרבי עקיבא נמי: דילמא כדאביי (בסנהדרין דף מג, א) על היוצא ליסקל ואמר "יש לי זכות ללמד על עצמי", דקתני התם: מחזירין אותו אפילו ארבע וחמש פעמים ובלבד שיהא ממש בדבריו, והיונן בה: מנא ידעי?, דאמר אביי: מסרינן ליה זוגא דרבנן (שמלוין אותו עד בית הסקילה) לידע אם ממש בדבריו (ואם אמר "יש לי ללמד זכות על עצמי" - ישמעו אלו אם יש ממש בדבריו אם לא; והכי נמי גבי כהן העובד איכא למימר נמי דהכי עבדי ליה); ואשכחן (מהכא) ודאי (דאודאי פיקוח נפש מחללין), ספק מנא לן? (אבל ספק לא שמעינן מינה); וכולהו (נמי, כגון אף - חלק, איכא למימר) אשכחן ודאי (דאודאי פיקוח נפש קא ממעט ולא ספק), ספק מנא לן (וכן זילא אתם מסורין בידה למות' - ודאי, וכן חלל עליו כדי שישמור ודאי שבתות הרבה)?

ודשמואל ודאי לית ליה פירכא (אשר יעשה האדם המצות שיחיה בהם - ודאי, ולא שיבא בעשייתה לידי ספק מיתה; אלמא מחללין על הספק).

אמר רבינא, ואיתימא רב נחמן בר יצחק: טבא חדא פלפלתא (גרעין אחד) חריפא - ממלא צנא דקרי.

משנה:

חטאת ואשם ודאי (הם אשם גזילות ומעילות) מכפרין (ומסתמא תשובה איכא, שאם לא היה מתחרט לא היה מביא קרבן); (ויש אשם שהוא תלוי: הבא על שגגת ספק כרת; ובגמרא פריך: והא ביה נמי כפרה כתיבא?)

מיתה ויום הכיפורים מכפרין עם התשובה; תשובה מכפרת על עבירות קלות: על עשה ועל לא תעשה; ועל החמורות הוא תולה עד שיבא יום הכיפורים ויכפר; האומר: "אחטא ואשוב, אחטא ואשוב" - אין מספיקין בידו לעשות תשובה;

"אחטא ויום הכיפורים מכפר" - אין יום הכיפורים מכפר; עבירות שבין אדם למקום יום הכיפורים מכפר; עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו.

דרש רבי אלעזר בן עזריה: (ויקרא טז, ז) [כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם] מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו: עבירות שבין אדם למקום יום הכיפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו.

אמר רבי עקיבא: אשריכם ישראל! לפני מי אתם מטהרין, מי מטהר אתכם? - אביכם שבשמים, שנאמר (ויחזקאל לו, כה) וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מִיַּם טְהוֹרִים וְטָהַרְתֶּם מִכָּל טְמֵאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל גִּלּוּלֵיכֶם אֶטְהַר אֶתְכֶם, ואומר (ירמיהו יז, ג) מִקְוֶה יִשְׂרָאֵל ה' [כָּל עֲזִבֶיךָ יָבֹשׁוּ יְסוּרֵי יְסוּרֵי בָּאֶרֶץ יִכְתְּבוּ כִּי עָזְבוּ מִקּוֹר מִיָּם חַיִּים אֶת ה'] מה מקוה מטהר את הטמאים - אף הקב"ה מטהר את ישראל.

גמרא:

אשם ודאי - אין, אשם תלוי לא? והא כפרה כתיבא ביה (וְהֵבִיא אֵיל תָּמִים מִן הַצֹּאן בְּעֶרְפֶּךָ לְאַשֶׁם אֶל הַכֹּהֵן וְכָפַר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל שְׁגָגָתוֹ אֲשֶׁר שָׁגָג [וְהוּא לֹא יָדַע וְנִסְלַח לוֹ] (ויקרא ה, יח) באשם תלוי כתיב)?

הנך מכפרי כפרה גמורה, אשם תלוי אינו מכפר כפרה גמורה (אלא תולה להגן עליו מן היסורין עד שיודע לו שודאי חטא ויביא חטאת; הכי ילפינן לה בכריתות (דף כו, ב); אי נמי: הנך אין אחר מכפר כפרתן, אשם תלוי אחר מכפר כפרתן, דתנן (כריתות פ"ו מ"ד): 'חייבי חטאות ואשמות ודאין שעבר עליהן יום הכיפורים חייבין, אשמות תלוין פטורין' (דיוס הכפורים מכפר עליהן; וטעמא מפרש בכריתות (דף כה, ב)).

מיתה ויוה"כ מכפרינ עם התשובה: עם התשובה - אין, בפני עצמן לא? נימא דלא כרבי, דתניא: 'רבי אומר: על כל עבירות שבתורה בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יום הכפורים מכפר, חוץ מפורך עול (כופר בהקבה) מהלועג על חבירו, ומגלה פנים בתורה' (דורש את התורה לגנאי כגון מנשה שהיה דורש באגדות של דופי: לא היה לו למשה לכתוב אלא ותמנע היתה פילגש לאליפז? (בראשית לו, יב)), ומיפר בריית בשר (מילה; ובמסכת שבועות יליף לה מקראי), שאם עשה תשובה יום הכיפורים מכפר, ואם לא עשה תשובה אין יום הכיפורים מכפר'. אפילו תימא רבי: תשובה בעיא יום הכיפורים, יום הכיפורים לא בעיא תשובה.

תשובה מכפרת על עבירות קלות על עשה ועל לא תעשה: השתא על לא תעשה מכפרת על עשה מיבעיא? אמר רב יהודה: הכי קאמר: על עשה ועל לא תעשה שניתק לעשה, ועל לא תעשה גמור לא. ורמינהו 'אלו הן קלות: עשה ולא תעשה

(יומא פו, א)

חוץ מ- לא תשא [את שם ה' אלהיך לשווא כי לא ינקה ה' את אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לְשׁוֹא] (קא סלקא דעתך משום דכתיב לא ינקה)! לא תשא וכל דדמי ליה (לא תעשה גמור). תא שמע [תוספתא יומא פ"ד ה"ה (ליברמן)]: 'רבי יהודה אומר: כל שהוא מ-לא תשא ולמטה - תשובה מכפרת; מ-לא תשא ולמעלה - תשובה תולה ויום הכיפורים מכפר'. לא תשא וכל דדמי ליה.

תא שמע [מכילתא דרשב"י פרק כ פסוק ז, בקיצור]: 'לפי שנאמר בחורב (לאחר מעשה העגל כשעלה משה להתפלל עליהן, ולקמן מפרש לה) תשובה ונקה - יכול אף לא תשא עמהן (ינקה בתשובה)? - תלמוד לומר: לא ינקה; יכול אף שאר חייבי לאוין כן? תלמוד לומר: אֶת שְׁמוֹ: שמו הוא דאינו מנקה, אבל מנקה שאר חייבי לאוין.'

תנאי היא, דתניא: 'על מה תשובה מכפרת? על עשה ועל לא תעשה שניתק לעשה; ועל מה תשובה תולה ויום הכיפורים מכפר? על כריתות ועל מיתות בית דין ועל לא תעשה גמור'. אמר רב: 'לפי שנאמר בחורב ונקה' - מנא לן? דתניא: 'רבי אלעזר אומר: אי אפשר לומר נקה שכבר נאמר לא ינקה, ואי אפשר לומר לא ינקה שכבר נאמר נקה (דכתיב וְנָקָה לֹא יִנָּקֶה גְבִי הַדָּדִי [שמות לד, ז; במדבר יד, יח; נחום א, ג]), הא כיצד? - מנקה הוא לשבין ואינו מנקה לשאינן שבין.'

[מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכת דבחדש יתרו פרשה ז ד"ה מפני ארבעה] 'שאל רבי מתיא בן חרש את רבי אלעזר בן עזריה ברומי (במכילתא: אלעזר הקפר ללודיא) : שמעת ארבעה חלוקי כפרה שהיה רבי ישמעאל דורש (שחלוקין בכפרתן: זה כך וזה כך) ? אמר : שלשה הן (הנחלקין: שיש עבירה שהיא צריכה לזה ואינה צריכה לזה), ותשובה עם כל אחד ואחד (אבל תשובה אינה מן החלוקין, שהיא צריכה לכולן) : עבר על עשה ושב - אינו זו משם עד שמוחלין לו, שנאמר (ירמיהו ג, כב) **שובו בנים שובבים** (ומיד) **אֲרָפָה** [משוּבְּתֵיכֶם הִנֵּנוּ אֲתָנוּ לָךְ כִּי אֲתָה ה' אֱלֹהֵינוּ] (למדת שיש עבירה שמכפרת בתשובה לבדה) עבר על לא תעשה ועשה תשובה - תשובה תולה ויום הכפורים מכפר, שנאמר (ויקרא טז, ל) **כִּי בְיוֹם הַזֶּה יִכָּפֵר עֲלֵיכֶם** [לְטַהֵר אֶתְכֶם] **מִכָּל חַטֹּאתֵיכֶם** [לְפָנַי ה' תִּטְהַר] (למדת שיש עבירה שצריכה יום הכפורים) ; עבר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה - תשובה ויום הכפורים תולין, ויסורין ממרקין, שנאמר (תהלים פט, ג) **וּפָקַדְתִּי בְשֹׁבֵט פְּשָׁעַם וּבִנְגָעִים עֹנֵנָם** (למדת שיש עבירה שצריכה יסורין, ומסתברא הקל לקלה והחמור לחמורה) ; אבל מי שיש חילול השם בידו (חוטא ומחטיא אחרים) - אין לו כח בתשובה לתלות ולא ביום הכפורים לכפר ולא ביסורין למרק, אלא כולן תולין ומיתה ממרקת, שנאמר (אמר הנביא: באזני אמר הקב"ה) (ישעיהו כב, יד) **וְנִגְלָה בְּאָזְנִי ה' צְבָאוֹת אִם יִכָּפֵר הָעֹן הַזֶּה לָכֶם עַד תִּמָּתוּן** [אמר ה' אלקים צבאות] (למדנו שיש עבירה שאין לה כפרה אלא במיתה) .

היכי דמי חילול השם ? אמר רב: כגון אנא: אי שקילנא בישראל מטבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר (וכשאני מאחר לפרוע הוא אומר שאני גזלן, ולמד ממני להיות מזלזל בגזל) . אמר אביי: לא שנו אלא באתרא דלא תבעי (שאין דרך הטבח לילך ולתבוע הקפותיו ועל הלוקח להביא לו מעותיו לביתו), אבל באתרא דתבעי לית לן בה. אמר רבינא: ומתא מחסיא (מקומו של רבינא) - אתרא דתבעי הוא. אביי, כדשקיל בישראל מתרי שותפי - יהיב זוזא להאי וזוזא להאי (שמא לא ידע חבירו שנתתיו לו ויש כאן חילול השם), והדר מקרב להו גבי הדדי ועביד חושבנא (וחוזרין ונותנין לו בשכר כנגד מה שנטלו) . רבי יוחנן אמר: כגון אנא דמסגינא ארבע אמות בלא תורה (ואין הכל יודעין שנחלשתי בגרסתי ולמדן הימני להבטל מתלמוד תורה) ובלא תפילין . יצחק דבי רבי ינאי אמר: כל שחביריו מתביישין מחמת שמועתו (מחמת שם רע היוצא עליו) - היינו חילול השם. היכי דמי ? אמר רב נחמן בר יצחק: כגון דקא אמרי אינשי "שרא ליה מריה לפלניא" (ימחול יצרו על מעשיו) . אביי אמר: כדנניא: ' (דברים ו, ה) **וְאֶהְבֶּתְ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ** [בְּכָל לִבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ] - **שִׂיחָא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְאַהֵב עַל יָדְךָ** (לחבירך); **שִׂיחָא קוּדָא** (מקרא) **וְשׁוֹנָה** (משנה) **וּמִשְׁמַשׁ תַּלְמִידֵי חֻכְמִים** (ללמוד תורה; היא יישוב טעמי המשניות: מה טעמן ומהיכן למדו), **וְיֵהָא מִשְׁאוּ וּמִתְנוּ בִּנְחָת עִם הַבְּרִיּוֹת**; **מַה הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת עֲלֵיוֹ ?** - **"אֲשֶׁרִי אֲבִיו שִׁלְמָדוֹ תוֹרָה, אֲשֶׁרִי רַבּוֹ שִׁלְמָדוֹ תוֹרָה, אוֹי לֵהֶם לַבְּרִיּוֹת שֶׁלֹּא לִמְדוֹ תוֹרָה, פְּלוּנִי שִׁלְמָדוֹ תוֹרָה וְאוֹ כְּמָה נְאִים דְּרַכּוֹ כְּמָה מִתּוֹקְנִים מַעֲשִׂיו, עֲלִיו הַכְּתוּב אוֹמֵר** (ישעיהו מט, ג) **וַיֹּאמֶר לִי עֲבָדִי אֲתָה יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּךְ אֶתְפָּאֵר**; אבל מי שקורא ושוונה ומשמש תלמידי חכמים ואין משאו ומתנו באמונה, ואין דבורו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו ? - אוי לו לפלוני שלמד תורה, אוי לו לאביו שלמדו תורה, אוי לו לרבו שלמדו תורה; פלוני שלמד תורה וכו' כמה מקולקלין מעשיו וכמה מכוערין דרכיו, ועליו הכתוב **אוֹמֵר** (יחזקאל לו, כ) **[וַיִּבֹא אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁם וַיַּחֲלֹלוּ אֶת שֵׁם קִדְשִׁי] בְּאֹמֶר לָהֶם עִם ה' אֱלֹהֵי וּמִאֲרָצוֹ יֵצְאוּ** . ' (את זו קרא הכתוב חילול השם: כשאדם חשוב עובר עבירה ופורענות באה עליו, והכל אומרים: "מה הועילו לזו? קאה החסידים והחכמים רעה באה עליהם, שנאמר וַיַּחֲלֹלוּ אֶת שֵׁם קִדְשִׁי; ובמה חללוהו? באמור עליהם הנכרים שגלו ביניהן: ראו עם ה' אלה ולא יכול להצילם שלא יגלו, נמצא שם שמים מתחלל וכבודו מתמעט) .

אמר רבי חמא ברבי חנינא: גדולה תשובה שמביאה רפאות לעולם, שנאמר (הושע יד, ה) **אֲרָפָא מְשׁוּבְּתֶם אֶהְיֶם נְדָבָה** [כִּי שָׁב אֲפִי מִמֶּנּוּ] ; רבי חמא ברבי חנינא רמי: כתיב (ירמיהו ג, כב) **שובו בנים שובבים** - דמעי קרא שובבים אתם (כשתעשו תשובה מעלה עליכם כאילו תחילת החטא על ידי נעויות ושטות ושובבות) ,

ו כ ת י ב אַרְפֶּה מְשׁוּבְתִיכֶם [הִנְנוּ אֲתָנוּ לָךְ כִּי אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ] (משמע מכאן ואילך כבעל מוס שנתרפא שמקצת שמו עליו) ?

ל א ק ש י א : כ א נ מ א ה ב ה (השב מאהבה נעקר עונו מתחלתו) כ א נ מ י ר א ה .

ר ב י ה ו ד ה ר מ י : כ ת י ב [ירמיהו ג,כב] שׁוּבוּ בָנִים (אלמא בעלי תשובה קרויין בניס) שׁוּבְבִים אַרְפֶּה מְשׁוּבְתִיכֶם [הִנְנוּ אֲתָנוּ לָךְ כִּי אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ], ו כ ת י ב [ירמיהו ג,יד] [שׁוּבוּ בָנִים שׁוּבְבִים נָאם ה'] כִּי אֲנִי בְעֵלְתִי בָכֶם (אלמא עבדים מיקרו) וְלִקְחָתִי אֲתֶכֶם אֶחָד מֵעִיר וּשְׁנַיִם מִמִּשְׁפָּחָה [וְהִבֵּאתִי אֲתֶכֶם צִיּוֹן] ?

ל א ק ש י א : כ א נ (קרויין בניס) מ א ה ב ה א ו מ י ר א ה , כ א נ ע ל י ד י י ס ו ר י נ (שלא שבו עד שנתסרו ביסורין קרויין עבדים) . (ואית דגרסי: כתיב [מלאכי ג,ז] שׁוּבוּ אֵלַי וְאֶשׁוּבָה אֲלֵיכֶם, וכתוב כי אֲנִי בְעֵלְתִי בָכֶם: כתיב וְאֶשׁוּבָה אֲלֵיכֶם לאחר תשובה, וכתוב כי אֲנִי בְעֵלְתִי בָכֶם כבר קודם שתשובו, כאן מאהבה או מיראה - קא אמר כי אֲנִי בְעֵלְתִי בָכֶם.)

אמר רבי לוי: גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, שנאמר (הושע יד,ב) שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ [כִּי כָשַׁלְתָּ בְּעֹנֶךָ] .

(יו מא פו , ב)

אמר רבי יוחנן: גדולה תשובה שדוחה את לא תעשה שבתורה (לא יוכל בְּעֵלְהָ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר שָׁלַח לְשׁוּבָה לְקַחְתָּהּ [דברים כד,ד]), ש נ א מ ר [ירמיהו ג,א] לֵאמֹר הֵן יִשְׁלַח אִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִלָּכָה מֵאִתּוֹ וְהִיְתָה לְאִישׁ אַחֵר הַיָּשׁוּב אֲלֶיהָ עוֹד הֲלוֹא חֲנוּף תַּחֲנוּף הָאָרֶץ הִיא וְאֶת זְנִית רַעִים רִבִּים וְשׁוּב אֵלַי נָאם ה' .

אמר רבי יונתן: גדולה תשובה שמביאה את הגאולה, שנאמר (ישעיהו נט,ב) וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וְלִשְׁבִי פֶשַׁע בְּיַעֲקֹב [נָאם ה']; מֵה טַעַם וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל ? - מִשׁוּם דְּשִׁבִי פֶשַׁע בְּיַעֲקֹב .

אמר ריש לקיש: גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות, שנאמר (הושע יד,ב) שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בְּעֹנֶךָ (עונך יחשב כמכשול שהיא שגגה) ; ה א 'עוֹן' - מִזִּיד הוּא , וְקֹא קִרִּי לִיה מְכֻשׁוֹל !

איני, והאמר ריש לקיש: גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכיות, שנאמר (יחזקאל לג,יט) וּבָשׁוּב רָשָׁע מִרְשָׁעָתוֹ וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וַיְצַדֵּק עֲלֵיהֶם הוּא יַחְיֶה (על כל מה שעשה, ואף על העבירות) ?

ל א ק ש י א : כ א נ מ א ה ב ה כ א נ מ י ר א ה .

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: גדולה תשובה שמארכת שנותיו של אדם, שנאמר (יחזקאל לג,יט) וּבָשׁוּב רָשָׁע מִרְשָׁעָתוֹ [וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וַיְצַדֵּק עֲלֵיהֶם] הוּא יַחְיֶה. ??? יחזקאל יח, כז-כח

אמר רבי יצחק: אמרי במערבא משמיה דרבה בר מרי: בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם: מדת בשר ודם, מקניט את חבירו בדברים ספק מתפייס הימנו ספק אין מתפייס הימנו (מקבל הימנו פיוס), ואם תאמר מתפייס הימנו - ספק מתפייס בדברים ספק אין מתפייס בדברים, אבל הקב"ה אדם עובר עבירה בסתר מתפייס ממנו בדברים, שנאמר (הושע יד,ג) קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֵלַי ה' [אָמְרוּ אֵלָיו כָּל תִּשָּׂא עֵינֶיךָ וְנִשְׁלָמָה פְּרִים שְׁפָתֵינוּ] (שפתינו במקום פרים), ולא עוד אלא שמחזיק לו טובה, שנאמר וְקָח טוֹב, ולא עוד אלא שמעלה עליו הכתוב כאילו הקריב פרים, שנאמר וְנִשְׁלָמָה פְּרִים שְׁפָתֵינוּ; שמא תאמר פרי חובה (נדבה מקובלת ברצון יותר מחובה) - תלמוד לומר: (הושע יד,ה) אָרְפָּא מְשׁוּבְתָם אֲהֲבָם נִדְבָה [כִּי שָׁב אִפִּי מִמֶּנּוּ] .

תניא: 'הִיא רַבִּי מֵאִיר אֹמֵר: גְּדוּלַּת תְּשׁוּבָה, שֶׁכְּשִׁיל יַחֲדָה שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה - מוֹחֲלִין לְכָל הָעוֹלָם כּוֹלּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע יד,ה) אָרְפָּא מְשׁוּבְתָם אֲהֲבָם נִדְבָה כִּי שָׁב אִפִּי מִמֶּנּוּ: 'מֵהֶם' לֹא נֹאמַר, אֲלֹא מִמֶּנּוּ (מן היחיד) .

הִיכִי דְּמִי בַעַל תְּשׁוּבָה ?

אמר רב יהודה: כגון שבאת לידו דבר עבירה (שנכשל בה כבר) ; פַּעַם ראשונה ושניה וניצל ופירש הימנה .

מחוי רב יהודה: באותה אשה באותו פרק באותו מקום (שעבר שם העבירה; ואותו פרק: מתוך שדומה מכל וכל לזמן שנכשל בו - כבר יצרו מתגבר עליו, ואומר לו "ראה פלונית", ואותו מקום ואותו פרק הוא קום עשה מה שעשית כבר) .

אמר רב יהודה: רב רמי: כתיב (תהלים לב,א) [לְדָוִד מִשְׁפִּיל] אֲשֶׁרִי נָשׁוּי פֶשַׁע כְּסוּי חֲטָאָה (שלא נתגלה עונו), ו כ ת י ב (משלי כח,ג) מְכַסֶּה פֶשַׁעַיו לֹא יִצְלִיחַ [וּמִדָּה וְעֵצָה יִרְחָם] ! ?

לא קשיא: הא בחטא מפורסם (טוב לו שיודה ויתבייש ולא יכפור בו), הא בחטא שאינו מפורסם (לא יגלה חטאו). (וכבוד השם הוא: שכל מה שאדם חוטא בפרהסיא - מיעוט כבוד שמים הוא.)

רב זוטרא בר טוביה אמר רב נחמן: כאן בעבירות שבין אדם לחבירו (יגלה לרבים שיבקשו ממנו שימחול לו), כאן בעבירות שבין אדם למקום.

תניא: 'רבי יוסי בר יהודה אומר: אדם עובר עבירה פעם ראשונה - מוחליין לו, שניה - מוחליין לו, שלישית - מוחליין לו, רביעית אין מוחליין לו, שנאמר (עמוס ב,ו) **כֹּה אָמַר ה' עַל שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל אֲרֻבָּעָה לֹא אֲשִׁיבָנּוּ** [על מקרם בפספ צדיק ואביון בעבור נעלים], ואומר (איוב לג,כט) **הֵן כָּל אֱלֹהִים יַפְעֵל אֶל פְּעָמֵיהֶם שְׁלוֹשׁ עִם גָּבֵר**; מאי 'ואומר' ? וכי תימא 'הני מילי בציבור אבל ביחיד לא' - תא שמע: הן כל אלה יפעל אל פעמים שלוש עם גבר; מכאן ואילך אין מוחליין לו, שנאמר **עַל שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל אֲרֻבָּעָה לֹא אֲשִׁיבָנּוּ**.

תנו רבנן: 'עבירות שהתודה עליהן יום הכפורים זה - לא יתודה עליהן יום הכפורים אחר, ואם שנה בהן - צריך להתודות יום הכפורים אחר, ואם לא שנה בהן וחזר והתודה עליהן - עליו הכתוב אומר (משלי כו,יא) **כְּכֹלֵב שֵׁב עַל קָאוּ כָסִיל שׁוֹנָה בְּאַוְלָתוֹ**; רבי אליעזר בן יעקב אומר: כל שכן שהוא משובח, שנאמר (תהלים נא,ה) **כִּי פָשַׁעִי אֲנִי אֲדַע וְחַטָּאתִי נִגְדִי תָמִיד** (איני סבור שכפרת לי והרי הוא תמיד כאילו הוא נגדי עומד); אלא מה אני מקיים **כְּכֹלֵב שֵׁב עַל קָאוּ כָסִיל שׁוֹנָה בְּאַוְלָתוֹ** ? - כדרב הונא, דאמר רב הונא: כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה - הותרה לו.

הותרה לו סלקא דעתך?
אלא אימא 'נעשית לו כהיתר'.

וצריך לפרוט את החטא (כשהוא מתודה אומר 'חטא פלוני חטאתי'), שנאמר (שמות לב,לא) **וַיִּשֶׁב מֹשֶׁה אֶל ה' וַיֹּאמֶר אֲנִי חָטָא חֲטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהִים זָהָב, דְּבָרֵי רַבִּי יְהוּדָה בֶּן כִּבְא**;

רבי עקיבא אומר: (תהלים לב,א) **לִדְּוֹד מִשְׁכִּיל אֲשֶׁרִי נָשׂוּי פָשַׁע כָּסוּי חֲטָאָה**. אלא מהו שאמר משה **וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהִים זָהָב**? כדרבי ינאי, דאמר רבי ינאי: אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם! כסף וזהב שהרבית להם לישראל עד שאמרו די - גרם להם שיעשו אלהי זהב (לא הזכיר העון אלא למעט ולומר: אתה גרמת להם, משל לאדם שהיה לו בן נאה ומאכילו ומשקהו ותולה לו כיס של דינרין בצוארו, והושיבו בפתח זונות - מה יעשה שלא יחטא?).

[ספרי במדבר פסקא קלז, בשינויים] **'שני פרנסים טובים עמדו להם לישראל: משה ודוד; משה אמר: יכתב סורחני, שנאמר (במדבר כ"ב) [וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן] יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי** [לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם] (בכל מקום שנכתב מיתתו שם נכתב סרחונו, אלמא ניחא למכתביה זמנין טובא);

דוד אמר: אל יכתב סורחני, שנאמר (תהלים לב,א) [לִדְּוֹד מִשְׁכִּיל] אֲשֶׁרִי נָשׂוּי פָשַׁע כָּסוּי חֲטָאָה; משל דמשה ודוד למה הדבר דומה? - לשתי נשים שלקו בכית דין; אחת קלקלה (זנתה והתרו בה למלקות) ואחת אכלה פגי שביעית; אמרה להן אותה שאכלה פגי שביעית: בבקשה מכם הודיעו על מה היא לוקה שלא יאמרו על מה שזו לוקה זו לוקה (כך דור המדבר מתו במדבר שהאמינו למרגלים; משה מת במדבר על שמעו נא המרים [במדבר כ"י]; אמר: יכתב סורחני שלא יאמרו אף אני קלקלתי כמותם); **הביאו פגי שביעית** (תאנים שלא בישלו כל צרכן, ורחמנא אמר: והייתה שבת הארץ לכם לאכלה (ויקרא כה,ו): לאכלה ולא להפסד) **ותלו בצוארה, והיו מכריזין לפניו ואומרים "על עסקי שביעית היא לוקה"**.

מפרסמין את החנפין (שהן רשעים ומראין עצמן כצדיקים) מפני חילול השם (אם יש מכיר במעשיו - מצוה לפרסמו מפני חילול השם: שבני אדם למידין ממעשיו, שסבורין עליו שהוא צדיק; ועוד: כשבא עליו פורענות - בני אדם אומרים: מה הועיל לו זכותו), שנאמר (יחזקאל ג,כ) **וּבָשׂוּב צָדִיק מִצְדָּקוֹ וְעָשָׂה עוֹל וְנָתַתִּי מַכְשׁוֹל לִפְנָיו** [הוא ימות כי לא הזהרתו בחטאתו ימות ולא תזכרן צדקתו אשר עשה ודמו מידך אבקש] (ונתתי מכשול לפניו - אני מציא לידו חטא גלוי לכל שיכשל בו וידעו את מעשיו);

תשובת המוחלטין (רשעים גמורין) מעכבת הפורענות, ואף על פי שנחתם עליו גזר דין של פורענות;

שלות רשעים סופה תקלה (מתוך שלותם הם יושבין ומהרהרין בעבירות) ;

והרשות (הרבנות) מקברת את בעליה (שנאמר (שמות א, 1) וַיָּמָת יוֹסֵף תַּחֲלִילָה, ואחר כך וְכָל אָחִיו : עָרוֹם נִכְנָס לָהּ וְעָרוֹם יֵצֵא מִמֶּנָּה, ולואי שתהא יציאה (ממנה בלא חטא) כביאה.

רב, כי הוה נפיק למידן דינא (להיות דין) - אמר הכי : בצבו נפשיה (ברצון עצמו) לקטלא נפיק (לישא עונש חטא שמא ישגה בדין; ועל עצמו אמר כן), וצבו ביתיה לית הוא עביד (בכל זה לא יעשה צורכי ביתו ולא ישתכר כלום בדבר), וריקן לביתיה אזיל, ולואי שתהא ביאה (שישוב ויכנס לביתו בלא חטא) כיציאה. רבא, כי הוה נפיק לדינא - אמר הכי :

(יומא פז, א)

בצבו נפשיה לקטלא נפיק, וצבו ביתיה לית הוא עביד, וריקן לביתיה אזיל, ולואי שתהא ביאה כיציאה; וכי הוי חזי אמבוהא (גדודי בני אדם הולכין אחריהם לכבוד) אבתריה - אמר : (איוב כ, 1) אִם יַעֲלֶה לְשָׁמַיִם שִׁיאוֹ וְרָאִשׁוֹ לְעֵבַי יִגִּיעַ [פסוק ז] כְּגִלְלוּ לְנֶצַח יֹאבֵד רֹאִיו יֹאמְרוּ אִיו (וכל זה אמר שלא תזוז דעתו).

רב זוטרא, כי הוו מכתפי ליה בשבתא דריגלא (זקן היה, ונושאין אותו באלנקי בכתפיהם בבית המדרש שלא להטריח את הציבור לקום מפניו) - הוה אמר : (משלי כז, 1) כִּי לֹא לְעוֹלָם חֶסֶן וְאִם גֶּזֶר לְדוֹר דוֹר וְדוֹר ;

(משלי יח, 1) שְׂאֵת פְּנֵי רָשָׁע [לא טוב להטות צדיק במשפט] :

לא טוב להם לרשעים שנושאים להם פנים בעולם הזה : לא טוב לו לאחאב שנשאו לו פנים בעולם הזה, שנאמר (מלכים א כא, 25) [הָרֵאִיתָ כִּי נִכְנַע אַחָאב מִלְּפָנָיו] יַעֲן כִּי נִכְנַע מִפְּנֵי לֹא אָבִי אָבִיָּה הִרְעָה בְּיָמָיו [בִּימֵי בְנוֹ אָבִיָּה הִרְעָה עַל בֵּיתוֹ] ; לְהַטּוֹת צִדִּיק בְּמִשְׁפָּט : טוב להם לצדיקים שאין נושאים להם פנים בעולם הזה : טוב לו למשה שלא נשאו לו פנים בעולם הזה, שנאמר (במדבר כ, 1) [וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן] יַעֲן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי [לְעֵינַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקֶּהֱלֹה הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם] - הָאֵל אֵילֹוֹ הֶאֱמַנְתֶּם כִּי עַדִּיין לֹא הִגִּיעַ זְמַנָּם לִיפְטֹר מִן הָעוֹלָם ;

אשריהם לצדיקים : לא דיין שהן זוכין, אלא שמזכין לבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות, שכמה בנים היו לו לאהרן שראויין לישראל כנדב ואביהוא, שנאמר (ויקרא י"ב) [וַיִּדְבֹּר מֹשֶׁה אֶל אֶהֱרֹן וְאֶל אֶלְעָזָר וְאֶל אִיתָמָר בְּנֵי] הַנּוֹתָרִים [קָחוּ אֶת הַמִּנְחָה הַנּוֹתָרֶת מֵאִשֵּׁי ה' וְאָכְלוּהָ מִצּוֹת אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ כִּי קֹדֶשׁ קִדְּשִׁים הִוא] (אלמא אף הן היו ראויין לישראל ונותרו), אלא שעמד להם זכות אביהם; אוי להם לרשעים : לא דיין שמחייבין עצמן, אלא שמחייבין לבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות; הרבה בנים היו לו לכנען שראויין ליסמך כטבי עבדו של רבן גמליאל, אלא שחובת אביהם גרמה להן.

כל המזכה את הרבים - אין חטא בא על ידו (הקב"ה מדחה מפניו את העבירה שלא תבא לידו), וכל המחטיא את הרבים - כמעט אין מספיקין בידו לעשות תשובה :

'כל המזכה את הרבים - אין חטא בא על ידו' מאי טעמא? - כדי שלא יהא הוא בגיהנם ותלמידיו בגן עדן, שנאמר (תהלים סז, 1) כִּי לֹא תַעֲזֹב נַפְשִׁי לְשֹׂאֵל לֹא תִתֵּן חֲסִידְךָ לְרָאוּת שְׂחַת (למדנו שהקב"ה מונע את החטא מלהכשילו) ; 'וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה' - שלא יהא הוא בגן עדן ותלמידיו בגיהנם, שנאמר (משלי כח, 1) אָדָם עֹשֶׂק בְּדָם נַפֵּשׁ (מחויב בנפש שאבדה על ידו) עַד בּוֹר יָנוּס אֶל יְתֻמָּכוֹ בּוֹ (שלא יפול, אלא מניחין אותו ויפול בבור בגיהנם) .

האומר "אחטא ואשוב אחטא ואשוב" [אין מספיקין בידו לעשות תשובה] : למה לי למימר "אחטא ואשוב" "אחטא ואשוב" תרי זימני? כדרב הונא, אמר רב דאמר רב הונא אמר רב : כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה - הותרה לו (דכיון דחטא תרי זימני - שוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה, לפי שהעבירה דומה עליו היתר) . 'הותרה לו' ? סלקא דעתך?

אלא 'נעשית לו כהיתר'.

אחטא ויום הכפורים מכפר אין יום הכפורים מכפר:
לימא מתניתין דלא כרבי, דתניא: 'רבי אומר: על כל עבירות
שבתורה - בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה - יום הכפורים
(אפילו לא עשה תשובה) מכפר'.
אפילו תימא רבי, אגב (מאחר שעליו הוא סומך לחטוא) שאני (אינו מכפר).

עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר; עבירות שבין אדם לחבירו
אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו:
רמי ליה רב יוסף בר חבו לרבי אבהו: עבירות שבין אדם לחבירו
אין יום הכפורים מכפר? והא כתיב (שמואל א ב, כה) **אִם יִחַטֵּא אִישׁ לְאִישׁ וּפָלְלוּ**
אֱלֹהִים [וְאִם לֹא יִחַטֵּא אִישׁ מִי יִתְפַּלֵּל לוֹ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקוֹל אֲבִיהֶם כִּי חָפֵץ ה' לְחַמֵּתָם] (וקא סלקא דעתך ופללו -
לשון תפלה ופיוס הוא: שהקב"ה מפללו ומפייסו ומכפר לו)?
מאן 'אלהים'? - דינא (והאי ופללו - לשון ונתן בפללים) (שמות כא, כב): הדיין ישפוט ביניהם).
אי הכי (דפללו דקרא - לשון משפט ניהו) - אימא סיפא: **וְאִם לֹא יִחַטֵּא אִישׁ מִי יִתְפַּלֵּל**
לוֹ (מי ישפטנו בשביל המקום? וכי אין שלוחין הרבה למקום ליפרע הימנו)?
(הכי נמי ד'פילול' דקרא - לשון פיוס הוא, ו) הכי קאמר: **אִם יִחַטֵּא אִישׁ לְאִישׁ וּפָלְלוּ** (לחבירו
וריצהו) - **אֱלֹהִים יִמְחוֹל לוֹ**, **וְאִם לֹא יִחַטֵּא אִישׁ מִי יִתְפַּלֵּל בְּעַדּוֹ** (אם אינו שב מעבירות
שבדוד)? - תשובה ומעשים טובים. (כך היה עלי הכהן מוכיח את בניו שישוּבוּ מרעתם).
אמר רבי יצחק: כל המקניט את חבירו אפילו בדברים - צריך
לפייסו, שנאמר (משלי א, 18) **בְּנִי אִם עֲרֵבֶתָ לְרֵעֶךָ תִּקְעֶתָ לְזֶרַע כְּפִיד** [פסוק ב] **נוֹקֶשֶׁת בְּאֹמְרֵי פִיד**
לְלִפְדֵת בְּאֹמְרֵי פִיד [פסוק ג] **עֲשֵׂה זֹאת אֲפּוֹא בְּנִי וְהִנָּצַל כִּי בָאתָ בְּכַף רֵעֶךָ לְךָ הַתְּרַפֵּס וְרֵהַב רֵעֶיךָ**: אם
ממון יש בידך (בני אם ערבת לרעך תקעת לזר כפיד בשביל זר לערבו בממון, או אם נוקשת באמרי פיד
שהקנטתו בדברים עשה זאת אפוא בני והנצל כי באת בכף רעך על עסקי ממון) - התר לו פסת יד
(התרפס יד ופרע לו), ואם לאו (נוקשת באמרי פיד ללפדת באמרי פיד ועל מוקש אמרי פיד = אם
הקנטתו) - (וְרֵהַב רֵעֶיךָ) הרבה עליו ריעים (לבקש הימנו מחילה. רעך בתרא דקרא - מלא
כתיב, לפי שהוא לשון רבים).
אמר רב חסדא: וצריך לפייסו בשלש שורות של שלשה בני אדם (שלש
פעמים יפייסוהו בשלשה אנשים בכל פעם), שנאמר (איוב לג, כז) **יָשָׁר עַל אֲנָשִׁים וַיֹּאמֶר חֲטָאתִי וַיְשֹׁר**
הָעֲוִיתִי וְלֹא שָׁוָה לִי (יָשָׁר לשון שורה, ואין שורה פחותה משלשה בני אדם; חטאתי הרי פעם אחת, ויָשָׁר
הָעֲוִיתִי הרי שתיים, וְלֹא שָׁוָה לִי הרי שלשה).

אמר רבי יוסי בר חנינא: כל המבקש מטו מחבירו - אל יבקש ממנו
יותר משלש פעמים, שנאמר (בדאשית ג, 12) **כֹּה תֹאמְרוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ** [כֹּה תֹאמְרוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ] **לִפְשַׁע עֲבָדֶיךָ אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּבְרָךְ יִסְרָאֵל בְּדִבְרֵם אֱלֹהֵינוּ** (אין 'נא' אלא לשון בקשה);
ואם מת - מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו, ואומר "חטאתי
לה' אלהי ישראל ולפללונני שחבלתי בו".
רבי ירמיה הוה ליה מילתא לרבי אבא בהדיה (רבי אבא היה לו להתרעם על רבי
ירמיה שחטא לו), אזל (רבי ירמיה) איתיב אדשא דרבי אבא; בהדי דשדיא
אמתיה מיא - מטא זרזיפי דמא (התזת טיפי שופכין שהיתה השפחה שופכת וזרזיפי
טיפין; ודומה לו כרביבים זרזיף ארץ בספר תהלים (עב, 1)) ארישא; אמר: עשאוני כאשפה,
קרא אנפשיה (תהלים קיג, 1) **מִקִּימִי מַעְפָּר דָּל מֵאֲשָׁפֶת יָרִים אֲבִיוֹן**; שמע רבי אבא ונפיק
לאפיה, אמר ליה: השתא צריכנא למיפק אדעתך, דכתיב (משלי ג, 1) **עֲשֵׂה זֹאת**
אֲפּוֹא בְּנִי וְהִנָּצַל כִּי בָאתָ בְּכַף רֵעֶךָ לְךָ הַתְּרַפֵּס וְרֵהַב רֵעֶיךָ!
רבי זירא, כי הוה ליה מילתא בהדי איניש - הוה חליף ותני (עובר
ושונה ומשלש פעמים רבות) לקמיה, וממציא ליה (ממציא נפשיה לפני מי שחטא לו) כי
היכי דניתי וניפוק ליה מדעתיה (אולי יבקש ממנו מחילה וימחול לו).
רב הוה ליה מילתא בהדי ההוא טבחא (הטבח חטא לו); לא אתא לקמיה;
במעלי יומא דכפורי אמר איהו: איזיל אנא לפיוסי ליה; פגע ביה
רב הונא, אמר ליה: להיכא קא אזיל מר? אמר ליה: לפיוסי
לפלניא; אמר: אזיל אבא (רביה) למיקטל נפשא (עכשיו הוא מענישו למות);
אזל וקם עילויה, הוה יתיב וקא פלי רישא; דלי עיניה וחזייה,
אמר ליה: "אבא את! זיל, לית לי מילתא בהדך"! בהדי דקא פלי
רישא (גירסת רש"י: תבר רישא = משבר עצמות ראש של בהמה) - אישתמיט גרמא [עצם]
ומחיה בקועיה (בגגרתו) וקטליה.

רב הוה פסיק סידרא (פרשת מקרא של נביאים או של כתובים) קמיה דרבי; עייל

(יומא פז, ב)
 אתא רבי חייא (וגם הוא היה חפץ לפסוק עמו, וחזר בשבילו לראש הפרשה), הדר לרישא;
 עייל בר קפרא - הדר לרישא; אתא רבי שמעון ברבי - הדר לרישא;
 אתא רבי חנינא ברבי חמא - אמר: כולי האי נהדר וניזיל? לא
 הדר; איקפיד רבי חנינא. אזל רב לגביה תליסר מעלי יומי
 דכפורי ולא איפייס.
 והיכי עביד הכי? והאמר רבי יוסי בר חנינא 'כל המבקש מוט
 מחבירו אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים'?
 רב שאני (מחמיר היה לעצמו).
 ורבי חנינא היכי עביד הכי, והאמר רבא 'כל המעביר על מדותיו
 מעבירין לו על כל פשעיו'?
 אלא רבי חנינא - חלמא חזי ליה לרב (ראה חלום על רב), דזקפוהו
 בדיקלא (שתלאוהו בדקל), וגמירי דכל דזקפוהו בדיקלא - רישא הוי
 (והוא סימן נשיאות ראש וגדולה); אמר: שמע מינה בעי למעבד רשותא (ורבי חנינא -
 ראש ישיבה היה, כדאמר רבי בשעת פטירתו 'חנינא בר חמא יושב בראש' (כתובות דף קגב), וכשראה חלום זה על
 רב - דאג למות, לפי שאין מלכות נוגעת בחברתה), ולא איפייס כי היכי דליזיל
 ולגמר אורייתא בבבל (אמר: אדחייה מהכא ויברח לבבל מפני, ושם יהיה ראש, ולא נדחין למות
 בשבילו).

תנו רבנן: 'מצות וידוי ערב יום הכפורים עם חשכה' (לאחר אכילה,
 משקיבל עליו יום הכפורים), אבל אמרו חכמים: יתודה קודם שיאכל וישתה
 שמא תטוף דעתו (מחמת שכרות) בסעודה, ואף על פי שהתודה קודם שאכל
 ושתה - מתודה לאחר שיאכל וישתה שמא אירע דבר קלקלה (של חטא)
 בסעודה; ואף על פי שהתודה ערבית - יתודה שחרית, שחרית -
 יתודה במוסף, במוסף - יתודה במנחה, במנחה - יתודה בנעילה;
 והיכן אומרו?
 יחיד אחר תפלתו, ושליח צבור אומרו כאמצע.
 מאי אמר?
 אמר רב: "אתה יודע רזי עולם",
 ושמואל אמר: "ממעמקי הלב" (תפלה היא),
 ולוי אמר "ובתורתך כתוב לאמר (פי' ביום הזה יכפר... [ויקרא טז, יג]),"
 רבי יוחנן אמר: "רבון העולמים (כי לא על צדקותינו וכו')",
 רב יהודה אמר: "כי עונותינו רבו מלמנות וחטאתינו עצמו
 מספר",
 רב המנונא אמר: "אלהי עד שלא נוצרתי איני כדאי עכשיו
 שנוצרתי כאילו לא נוצרתי עפר אני בחיי קל וחומר במיתתי, הרי
 אני לפניך ככלי מלא בושח וכלימה; יהי רצון מלפניך שלא אחטא
 ומה שחטאתי מרוק ברחמיך, אבל לא על ידי יסוריך" והיינו
 וידויא דרבא כולה שתא, ודרב המנונא זוטא ביומא דכפורי.
 אמר מר זוטר: לא אמרן אלא דלא אמר "אבל אנחנו חטאנו", אבל
 אמר "אבל אנחנו חטאנו" - תו לא צריך, דאמר בר המדודי: הוה
 קאימנא קמיה דשמואל, והוה יתיב, וכי מטא שליחא דצבורא ואמר
 "אבל אנחנו חטאנו" - קם מיקם; אמר: שמע מינה עיקר וידוי האי
 הוא.

תנן התם [תענית פ"ד מ"א]: 'בשלשה פרקים בשנה כהנים נושאים את כפיהן
 ארבעה פעמים ביום: בשחרית במוסף במנחה ובנעילת שערים, ואלו
 הן שלשה פרקים: בתעניות (של גשמים) ובמעמדות (ארבעה ימים בכל שבת שאנשי
 משמר ישראל מתכנסין בעריהן ומחענין וקורין במעשה בראשית, כדאמרין במסכת תענית (דף כו, א))
 וביום הכפורים';
 (והתם מקשינן: ותעניות ומעמדות מי אית בהו מוסף? ומשינן: הכי קאמר: כהנים נושאים את כפיהן כל זמן
 שמתפללין ואפילו במנחה, לפי ששלשה פרקים הללו - תעניות הם, ואין שכרות במנחה; אבל שאר ימות השנה
 אין נשיאות כפים במנחה; ויש מהן ארבע פעמים ביום);
 מאי 'נעילת שערים'?
 רב אמר: צלותא יתירתא (מתפלל שבע כשאר התפלות);
 ושמואל אמר: (אומר) "מה אנו מה חיינו" (ואינו מתפלל).

מיתבי: 'אור יום הכפורים' (ליל יום הכפורים) מתפלל שבע ומתודה, כשחריית מתפלל שבע ומתודה, במוסף מתפלל שבע ומתודה, במנחה מתפלל שבע ומתודה, בנעילה מתפלל שבע ומתודה?! תנאי היא, דתניא: 'יום הכפורים עם חשיכה מתפלל שבע ומתודה, וחותם בידוי, דברי רבי מאיר; וחכמים אומרים: מתפלל שבע, ואם רצה לחתום בידוי - חותם' (גרס בתוספתא: אינו חותם 'מקדש ישראל' אלא 'האל הסולחן'; וחכמים אומרים: כל מקום שזקוק לשבע - אף בשאר התפלות - אם רצה לחתום בידוי חותם; כך שמעתי, אבל לא גרס לה בתוספתא הכי, אלא [תוספתא יומא פ"ד ה"ד] 'וחכמים אומרים: מתפלל שבע, ואם רצה לחתום בידוי - חותם' ואנעילה קיימי) ', (קתני מיהת 'נעילה מתפלל שבע ומתודה' -) תיובתא דשמואל!?

תיובתא. עולא בר רב נחית קמיה דרבא (בנעילה; ולשון 'נעילה' פליגי אמוראי בברכות ירושלמי [פ"ד ה"א]: חד אמר נעילת שערי שמים, וחד אמר נעילת שערי עזרה); פתח ב"אתה בחרתנו" וסיים ב"מה אנו מה חיינו", ושבחיה. רב הונא בריה דרב נתן אמר: ויחיד אומרה אחר תפלתו.

אמר רב: תפלת נעילה פוטרת את של ערבית. רב לטעמיה, דאמר 'צלוחתא יתירא היא', וכיון דצלי ליה (משחשיכה) - תו לא צריך.

ומי אמר רב הכי? והאמר רב (במסכת ברכות): הלכה כדברי האומר תפלת ערבית רשות (ומאי 'פוטרת' דקאמר)? לדברי האומר חובה קאמר (דזו פוטרתה).

מיתבי: 'אור יום הכפורים מתפלל שבע ומתודה, שחריית שבע ומתודה, מוסף שבע ומתודה, בנעילה מתפלל שבע ומתודה, ערבית מתפלל שבע מעין שמונה עשרה' (שלש ראשונות ושלש אחרונות כתיקן, ואומר "הביננו" באמצע, שיש בה מעין שלש עשרה ברכות, והיא תפלה קצרה שתיקנו לעוברי דרכים, ולמוצאי יום הכפורים התירו לצאת בה מפני הסורח); רבי חנינא בן גמליאל משום אבותיו: מתפלל שמונה עשרה שלימות

(יומא פח, א) מפני שצריך לומר הכדלה כחונן הדעת' (קתני נעילה וקתני ערבית!)? תנאי היא (אי פטרה נעילה את של ערבית אי לא), דתניא (בתוספתא [יומא פ"ד ה"ה]): 'כל חייבי טבילות טובלין כדרכן ביום הכפורים; נדה ויולדת טובלות כדרכן בלילי יום הכפורים; בעל קרי' (שאסור בדברי תורה, כדקיימא לן [בבא קמא דף 39]). עזרא תיקן טבילה לבעלי קריין' טובל והולך עד המנחה (אם אירע לו קרי קודם לכן - טובל כדי שיוכל להתפלל תפלת המנחה; אבל ראה קרי מן המנחה ולמעלה - אין מותר לטבול, אלא ימתין עד שתחשך ויטבול, דסבירא להו לרבנן דתפלת נעילה בלילה, ולדידהו פוטרת את של ערבית, כדרב); רבי יוסי אומר: כל היום כולו' (והא דקתני 'אינה פוטרת' - רבי יוסי היא, דאמר כל היום מותר לטבול ואפילו ראה קרי לאחר תפלת המנחה - טובל ביום כדי להתפלל תפלת נעילה; אלמא קסבר תפלת נעילה אין זמנה בלילה, ולדידהו אינה פוטרת את של ערבית), ורמינהו: 'הזב והזבה המצורע והמצורעת וכו' נדה וטמא מת טובלין כדרכן ביום הכפורים; נדה ויולדת טובלות כדרכן בלילי יום הכפורים; בעל קרי טובל והולך כל היום כולו; רבי יוסי אומר: מן המנחה ולמעלה אין יכול לטבול' (קשיא דרבי יוסי אדרבי יוסי ורבנן אדרבנן)? לא קשיא: הא (דאמר רבי יוסי הכא 'מן המנחה ולמעלה אין יכול לטבול') דצלי תפלת נעילה (ביום, קודם שראה קרי), הא (דאמרינן לעיל כל היום) דלא צלי (תפלת נעילה כשראה הקרי).

אי דצלי, מאי טעמיהו דרבנן (דמתנייתא בתרייתא דאמרי כל היום)? קא סברי רבנן טבילה בזמנה מצוה (וזמנה ביום הוא, דכתיב (דברים כג, יב) וְהָיָה לְפָנֶיךָ עֶרֶב יָרֵחַ הַלֵּךְ דָּחִיָּה רְחִיצָה דְיוֹם הַכְּפוּרִים). (ולאו היינו הך רבנן דלעיל, ותרתי פלוגתא נינהו: במתנייתא קמיייתא פליגי בזמן תפלת נעילה: דלרבנן בלילה ולרבי יוסי ביום; ורבנן דהתם סבירא להו טבילה בזמנה לאו מצוה דתחלה יום הכפורים, ובמתנייתא בתרייתא פליגי בטבילה בזמנה מצוה.) מכלל דרבי יוסי סבר לאו מצוה? והתניא: 'הרי שהיה שם כתוב על כשרו - הרי זה לא ירחץ ולא יסוך' (שלא ימחוק את השם) ולא יעמוד במקום הטנופת; נזדמנה לו טבילה מצוה - כורך עליו גמי (להגין עליו משטף המים) ויורד וטובל; רבי יוסי אומר: יורד וטובל כדרכו ובלבד שלא ישפשף', וקיימא לן (במסכת שבת) דבטבילה בזמנה מצוה פליגי (דלרבנן טבילה בזמנה לאו מצוה, ואם אין לו גמי - ימתין עד למחר ויבקשנו)?

ההיא (דאמרינן לעיל דבי יוסי אומר: מן המנחה ולמעלה לא יטבול עד שתחשך' דטבילה בזמנה לאו מצוה) - רבי יוסי בר יהודה היא, דתניא: 'רבי יוסי בר יהודה אומר: דיה לטבילה שתהא באחרונה'. (ברייטא היא דמיייתנן לה במסכת נדה בגמרא ד'המפלט' (דף כט,ב): 'האשה שיצתה מלאה ובאת דיקנית, והביאה לפנינו שלשה שבועים טהורים ועשרה שבועים אחד טמא ואחד טהור - משמשת אור לשלשים וחמש, ומטבילין אותה תשעים וחמש טבילות - דברי בית שמאי; ובית הלל אומרים: שלשים וחמש' וכולהו מפרש להו התם, וטעמא משום טבילה בזמנה מצוה; רבי יוסי בר יהודה אומר דיה לטבילה שתהא באחרונה, דטבילה בזמנה לאו מצוה; ורבי יוסי דגמי הוא רבי יוסי בן חלפתא.)

תנו רבנן: 'הרואה קרי ביום הכפורים - יורד וטובל, ולערב ישפשף' (משום חציצה); 'לערב' (סלקא דעתא)? מאי דהוה הוה (מכי טביל וסליק, מאי מהני ליה שפשוף? חציצה דהואי הואי)? אלא אימא 'מבערב ישפשף' (דאמתמול ישפשף כל אדם עצמו בחמין שאם יראה קרי למחר יכול לטבול בלא חציצה). תני תנא קמיה דרב נחמן: 'הרואה קרי ביום הכפורים - עונותיו מחולין לו' (סימן טוב הוא זה, יראא זרע יאריך ימים [ישעיהו נג, י]). והתניא 'עונותיו סדורין'? מאי 'סדורין'? - סדורין לימחל.

תנא דבי רבי ישמעאל: 'הרואה קרי ביום הכפורים (ולא במתכוין) - ידאג כל השנה כולה' (שמא לא קיבלו תעניתו והשביעוהו במה שבידם להשביעו, כעבד המזוג כוס לרבו ושפך לו קיתון על פניו), ואם עלתה לו שנה (שלא מת) - מובטח לו שהוא בן העולם הבא' (מובטח לו שמעשים טובים יש בידו שהגיגו עליו, ובן עולם הבא הוא). אמר רב נחמן בר יצחק: תדע שכל העולם כולו רעב (מתשמיש) והוא שבע (ולא נתענה בזאת, ושלא מדעתו השביעוהו, ואף על פי כן עלתה לו שנה - יש לדעת שצדיק גמור הוא). כי אתא רב דימי אמר - מפיש חיי (זה שראה קרי ביום הכפורים) סגי ומסגי (בבנים ובני בנים, שכך הסימן: יראא זרע יאריך ימים [ישעיהו נג, י]).

הדרן עלך יום הכפורים
וסליקא לה מסכת יומא